

F 2318

NÉPRAJZI
ÉRTESÍTŐ

LIX

1977

R
88

LIX.

1977.

NÉPRAJZI ÉRTESÍTŐ

A NÉPRAJZI MÚZEUM ÉVKÖNYVE

NÉPMŰVELÉSI PROPAGANDA IRODA
BUDAPEST, 1980.

Szerkesztő:
HOFFMANN TAMÁS

Fekete-fehér fotók: Francissy József, Szentpétery Tibor és Szőke Jenő
Színes fotó: Gyerkó Tibor

ISSN 0077—6599

Felelős kiadó: Nemes Iván igazgató
Megjelent: 11 A/5 ív terjedelemben (ebből 3,15 A/5 ív műmelléklet)
7700-80 — Népművelési Propaganda Iroda, Budapest
Felelős vezető: Vymeták Ferenc

TARTALOM — INHALT

HOFFMANN TAMÁS: Előszó	5
K. CSILLÉRY KLÁRA: Kresz Mária 60 éves	7
Mária Kresz ist 60 Jahre alt	8
G. VARGA MÁRIA: Kresz Mária irodalmi munkássága	9
KRESZ MÁRIA: A Néprajzi Múzeum Kerámiagyűjteménye (A kutatás és gyűjtés története 1872—1972)	17
Színes képek	39
Fekete-fehér képek táblái	40
Die Keramiksammlung des Ethnographischen Museums (Die Geschichte der Forschung und Sammlung 1872—1972)	43
Farbige Bilder	71
Taffeln schwarz-weiss Bilder	72
A Kerámiagyűjtemény tárgyainak száma	75
Die Zahl der Gegenstände der Keramiksammlung	75
Irodalom — Literatur	79
Helynevek — Ortsnamen	85

NÉPRAJZI ÉRTESÍTŐ

LIX.

1977.

KRESZ MÁRIA

A Néprajzi Múzeum valamennyi munkatársa szeretettel üdvözli Kresz Máriát és örömmel ragadja meg az alkalmat, hogy e számunkban tanulmányán kívül, életvékenységét is bemutatathatjuk. Bár kötetünk sor- és évszáma megelőzi születésnapját, a kerámiagyűjtemény és -kutatás bemutatása a legjobb alkalom arra, hogy kifejezzük megbecsülésünket múzeumi szolgálatai iránt.

További munkájához jó egészséget és sok sikert kívánunk.

A Néprajzi Múzeum valamennyi munkatársa nevében

Hoffmann Tamás

KRESZ MÁRIA 60 ÉVES

60. születésnapja alkalmából köszöntjük KRESZ Máriát. Immár 36. éve szolgálja odaadó és önzetlen lelkesedéssel a Néprajzi Múzeum és a magyar néprajztudomány ügyét. A paraszti gyermeknevelés kérdését vizsgálva indult, és már ez a legkorábbi munkája útmutató jelentőségű. Munkássága javát azonban, összhangban azzal, hogy a Néprajzi Múzeum Kerámiagyűjteményének őre, a magyar fazekasság kérdéseinek szentelte KRESZ Mária. Azok közé a kutatók közé tartozik, akik az emlékanyag minél teljesebb megismerése mellett szívvel-lélekkel vallott feladatuknak érzik annak megismertetését is. Ennek a jegyében gyarapította és rendszerezte a Néprajzi Múzeum rábízott gyűjteményét, írta szakcikkeit és népszerűsítő közleményeit, rendezte kiállításait, tartotta az előadásokat. Eurázsiai kitekintéssel, korszerű összehasonlító módszerrel rajzolta meg népi fazekasságunk struktúráját, tisztázta az egyes központok működését, alakulását. KRESZ Mária szeme mindemellett állandóan nyitva volt a néprajz más jelenségei iránt is, írásai egyéb témakörökben is hozzájárultak a népi kultúra pontosabb megvilágításához. Az 1820—1867 közti népviselettörténeti forrásokat közreadó és sokoldalúan értékelő nagy munkája ma már Európa-szerte kézikönyvnek számít. A közelmúltban a bőrruhákról készített új szempontú, gondolatgazdag összefoglalást. Tudománytörténeti érdeklődését jelzik a népművészet felfedezéséről írott tanulmányai, és ő hívta fel elsőként a figyelmet a magyar népművészet történeti megközelítésének a fontosságára is. Szerteágazó tudományos tevékenysége mellett azonban mindig tudott időt találni a szakmabeli és kívülálló hozzáfordulók számára; különösen sokat köszönhetnek neki a népi iparművészet fazekas alkotói.

60. születésnapja alkalmából kívánunk KRESZ Máriának további termékeny esztendőket, gazdag munkássága sikeres folytatását.

K. CSILLÉRY KLÁRA

MÁRIA KRESZ IST 60 JAHRE ALT

Wir begrüßen Mária KRESZ aus Anlass ihres 60. Geburtstages. Seit 36 Jahren dient sie bereits der Sache des Ethnographischen Museums und der ungarischen ethnographischen Wissenschaft mit einer hingebenden und uneigennützigem Begeisterung. Sie begann mit der Untersuchung der Frage der bäuerlichen Kindererziehung und ihre früheste Arbeit war schon von wegweisender Bedeutung. Mária KRESZ hat aber, mit Einklang damit, dass sie die Kustos der Keramiksammlung des Ethnographischen Museums war, den grössten Teil ihrer Tätigkeit den Fragen der ungarischen Töpferei gewidmet. Sie gehört den Forschern, die ausser der je vollständiger Erkenntnis des Andenkenmaterials auch deren Bekannmachung als ihre mit Lieb und Seele verkündete Aufgabe fühlen. In ihrem Zeichen vermehrte und systematisierte sie die ihr anvertraute Sammlung des Ethnographischen Museums, schrieb ihre Fachartikel und ihre popularisierenden Mitteilungen, veranstaltete ihre Ausstellungen, hielt ihre Vorlesungen. Sie stellte in eurasischem Ausblick, mit zeitgemässer, vergleichender Methode die Struktur unserer volkstümlichen Töpferei dar; sie klärte die Tätigkeit, die Entfaltung der einzelnen Hafnerorte auf. Der Blick von Mária KRESZ stand dennoch beständig auch für die anderen Erscheinungen der Volkskunde offen, ihre Schriften trugen auch in anderen Themenkreisen zu der deutlicheren Beleuchtung der volkstümlichen Kultur bei. Ihr grosses Werk, welche die volkstrachtgeschichtlichen Quellen 1820—1867 besprach und vielseitig bewertete, gilt heute schon in ganz Europa für ein Handbuch. In der nächsten Vergangenheit schrieb sie eine an Gedanken reiche und neuere Gesichtspunkte enthaltende Zusammenfassung über die Schaffelkleider. Ihr wissenschaftsgeschichtliches Interesse bezeichnet ihre Studien über die Entdeckung der Volkskunst und sie, als die erste, lenkte die Aufmerksamkeit auch auf die Wichtigkeit der geschichtlichen Annäherung der ungarischen Volkskunst. Ausser ihrer weitverzweigten wissenschaftlichen Tätigkeit hatte sie immer Zeit für die Berufsgehörigen und Aussenstehenden, die sich an sie gewendet hatten. Besonders viel können ihr die schöpferischen Hafner des volkstümlichen Kunstgewerbes verdanken.

Aus Anlass von ihrem 60. Geburtstag wünschen wir Mária KRESZ weitere fruchtbare Jahre, eine erfolgreiche Fortsetzung ihrer reichhaltigen Tätigkeit.

KLÁRA K. CSILLÉRY

KRESZ MÁRIA IRODALMI MUNKÁSSÁGA

(1942—1979)

1942

Gyermekélet és játék Sárpilisén. Tanulmányok egy sárközi falu társadalmáról. Budapest, 45—62.

Játékok. Tanulmányok egy sárközi falu társadalmáról. Budapest, 63—70.

1943

A pólyázás Nyárszón. (Kalotaszeg). The swaddling in Nyárszó. Néprajzi Értesítő. 173—176. Illusztr.

Herkely Károly: A Veszprém vármegyei Múzeum néprajzi gyűjteménye. Veszprém, 1941.

Ism. Néprajzi Értesítő, 222.

1944

A gyermekkor és az ifjúkor néprajza egy kalotaszegi faluban. The ethnography of childhood and youth in a village of the district of Kalotaszeg (Transsylvania). Ethnographia 143—147.

1945

Orosz mesék. Összeegyűjt. Budapest, Anonymus. 66. p.

Ism. Faragó József: Orosz népmesék magyar gyermekeknek. Utunk 1947. 18. sz. 2.

Banó István, Etnographia 1945. 141—142.

1946

Találós kérdések könyve. Összeáll.: — Rajz: Szántó Piroska. Budapest, Anonymus. 164 p. Bibliogr.

Ism.: Beke Ödön: Magyar Nyelvőr, 1947. 126—127.

Vargha Kálmán: Sorsunk, 1947. 256.

The study of society. Methods and problems. Red.: F. C. Bartlett, M. Ginsberg, etc. London, 1939. Kegan. 498.

Ism. Etnographia 94—97.

1947

Adalékok a palóc pendely szabásához. Angaben zum Schnitt des „pendej”. Ethnographia 249—252.

1948

A magyar gyermekjátékkutatás. Bp. Néptudományi Intézet. 24. p. A Magyar Népkutatás Kézikönyve. Bibliogr. 21—24.

Warriner DOREEN: *The economics of peasant farming.* London—New York—Toronto, 1939, Oxford Univ. Pr. 208 p.

Ism. *Ethnographia* 224—227.

1949

Az 1848—1849. évi Centenáris Kiállítás néprajzi terme: „A szabadságharc a nép életében”. *Ethnographia* 346—348.

A hagyományokba való belenevelődés egy paraszfaluban. (Nyárszó, Kalotaszeg.) *Learning the traditions in a peasant village.* — Néprajzi tanulmányok. Budapest, 53—92, 140—143.

Magyar népi fazekasművészet. *Szabad Művészet* 11—12. sz. 493—499.

1950

A Néprajzi Múzeum magyar kerámiai gyűjteményének raktára. *Ethnographia*. 117—118.

Vengerszki narodnij kaftan-nakidka „cifraszúr”. *Acta Ethnographica* 97—120.

1951

Palotay Gertrúd 1901—1951. *Ethnographia* 214—217.

1952

A nép alkotóművészeinek gyűjtőmunkája. *Adattári Értesítő.* 27.

Népi díszítőművészetünk fejlődésének útjai. *Hod razvitija narodnogo dekorativnogo iszkuszsztvo.* *Les tendances dominantes de l'évolution de l'art populaire hongrois.* *Ethnographia* 10—43.

A Néprajzi Múzeum segítsége az új díszítőművészet kialakításában. *Múzeumi Híradó.* 1. sz. 19—23.

Textiltervezők népművészeti gyűjtése. *Adattári Értesítő.* 25—26.

1953

Falusi fiúk játéka. *Morvay Péter: Útmutató általános és középiskolai néprajzi szakkörök számára.* Budapest, 36—39.

Népművészet a díszítőművészeti kiállításon. *Adattári Értesítő* 1. sz. 19—21.

1954

Csip csip csóka. Népi mondókák. Vál. —. III. Szász Ferenc. Budapest, Ifjúsági Kiadó. 25 lev.

Évszámos hódmezővásárhelyi cserépedények a Néprajzi Múzeumban. Dated pottery from Hódmezővásárhely in the Ethnographical Museum. Néprajzi Értesítő. 127—147. 5 t.

1955

Országos fazekastalálkozó. Adattári Értesítő. 40.

DAJASZÁSZYNÉval—Kis Jankó Bori, a népművészet mestere emlékkiállítás a Fényes Adolf teremben. Budapest, Népi Iparművészeti Tanács, Múcsarnok 6 p.

1956

Magyar parasztviselet 1820—1867. Budapest, Akadémiai Kiad. 234 p. 96 t. Ism. KARDOS László, Index Ethnographicus 1956. 99.

BOROSS Marietta, Deutsches Jahrbuch für Volkskunde. 1958. 266.

GÁBORJÁN Alice, Ethnographia 1957. 362—364.

K. G., Südostforschungen. 1959. 216.

FÉL Edit, Demos 1960. 184—185 hasáb.

Magyar Parasztviselet 1820—1867. Budapest, Akadémiai Kiad. 143 p. 96 t. Rövidített, népszerű kiadás.

MÁRFY Józseffel—felelet a 12. (tévesen 10.) kérdésre. Adattári Értesítő 1956. 94.

1957

Ungarische Bauerntrachten 1820—1867. Budapest—Berlin. Akadémiai K.—Henschelverl. 163 p. 96 t.

Ism. GÁBORJÁN Alice, Acta Ethnographica 1957/58. 479—480.

MARTIN Bernhard, Hessische Blätter für Volkskunde 1957. 138—140.

MEERTENS, P. J. Volkskunde 1958. 331.

TRIPPNER, Jos. Anthropos 1958. 331.

WILDHABER, Robert Schweizerisches Archiv für Volkskunde 1957. 51—52.

Magyar Tudományos Akadémia Társadalmi-Történeti Tudományok Osztályának Közleményei 8. 1956/1958. 389.

A gyermekek és fiatalok viselete a kalotaszegi Nyárszón. Die Tracht der Kinder und Jugendlichen im Dorfe Nyárszó des Gebietes von Kalotaszeg. Néprajzi Értesítő 103—121. Illusztr.

1958

Az angol fazekasság irodalmából. Aus der Literatur der Volkskeramik in England. Index Ethnographicus 113—119, 127.

Útmutató a falusi fiúk játékaik gyűjtéséhez. Adattári Értesítő 66—68.

1959

Játék a kalotaszegi Nyárszón. Das Kinderspiel in Nyárszó. (Gebiet „Kalotaszeg”, Siebenbürgen.) Néprajzi Közlemények 4. sz. 172—203.

1960

Ceramica popolare ungherese. Faenza 115—120. 2 t.

Eine Ausstellung von ungarischer Volkskeramik im Ethnographischen Museum in Budapest. Ethnographica (Brno) 286—290.

Fazekas, korsós, tálas. (Néhány szempont fazekasközpontjaink kutatásához és összehasonlításához.) Goncsarü, kuvsinscsiki i gorsecsniki. Potter, Jugmaker, Dishmaker. Ethnographia 297—379.

Ism. CSALOG Zsolt, Jászokunóság 1960. 187.

A fiatalság társasélete a kalotaszegi Nyárszón. — Die gemeinschaftlichen Gebräuche der Jugend in Nyárszó. Néprajzi Közlemények 1. sz. 93—121.

A kisbuba és anyja Nyárszón. The infant and its mother in the village of Nyárszó. Néprajzi Közlemények 3—4. sz. 220—258.

Újonnan szerzett mezőcsáti cserépedények. Neuerwerbung des Ethnographischen Museums: Kerámie-Sammlung aus Mezőcsát. Néprajzi Értesítő 161—180.

FÉL, Edit—HOFER, Tamás—CSILLÉRY, Klára.: *L'art populaire en Hongrie.* Budapest, 1958. Corvina. 81 p. 110 t.

Ism. Ethnographia. 132—133.

ROMÁN János: *Sárospataki kerámia.* Budapest. 1955. Képzőművészeti Alap. 46 p. 16. t.

Ism. Demos 55. hasáb.

1961

Hungarian peasant pottery. New Hungarian Quarterly. 3. sz. 21—31 p. 4 t.

Magyar népi cserépedények kiállítása a Néprajzi Múzeumban. Ausstellung ungarischer Bauerntöpferei im Ethnographischen Museum, Budapest. Néprajzi Értesítő. 141—170. Illusztr.

A Néprajzi Múzeum 1960. évi tárggyűjtése. A Kerámiagyűjtemény. Die Sammeltätigkeiten des Ethnographischen Museums 1960. Die keramische Sammlung. Néprajzi Értesítő 98—103, 132—135. Illusztr.

1962

A Néprajzi Múzeum 1961. évi tárggyűjtése. A Kerámiagyűjtemény. Die Sammeltätigkeiten des Ethnographischen Museums 1961. Die Keramiksammlung. Néprajzi Értesítő 1962. 241—247, 279—282.

1963

Magyar népművészet. A Néprajzi Múzeum kiállítása, Múcsarnok 1963. 3—16.

A Néprajzi Múzeum kiállítása a Múcsarnokban „Magyar Népművészet” (1963. aug. 2.—szept. 29.) Múzeumi Közlemények 4. sz. 37—53.

A Néprajzi Múzeum 1962. évi tárggyűjtése. Kerámiagyűjtemény. Die Sammeltätigkeiten des Ethnographischen Museums 1962. Sammlung Keramik. Néprajzi Értesítő 136—143, 174—178.

1964

The historical background and the character of Hungarian popular pottery. Moszkva. Nauka. 3 p. (VII. International Congress of Anthropological and Ethnological Sciences.)

1965

Maksa Mihály tálas. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. 115—151.
IGAZ Máriával— *A népi cserépedények szakterminológiája.* Fachausdrucke der Volkskeramik. Néprajzi Értesítő 87—131. Illustr.

1966

A Wartha Vince-féle kerámiagyűjtemény. Építőanyagipar 3. sz. 117—119.

1967

ISTVÁN Erzsébettel— *A Néprajzi Múzeum 1966. évi tárggyűjtése. A Kerámiagyűjtemény. Sammeltätigkeiten des Ethnographischen Museums 1966. Die Sammlung Keramik.* Néprajzi Értesítő 295—307, 317—320. Illusztr.

1968

Magyar fazekasközpontok. Népművészeti szakkörvezetők útmutatója. Budapest, 69—77.

A magyar népművészet felfedezése. Oktrütie vengerszkogo narodnogo iszkusztva. Die Entdeckung der ungarischen Volkskunst. Ethnographia 1—36. Illusztr.

Mi a népművészet? Népművészeti szakkörvezetők útmutatója. Budapest, 5—15.

Viselet. Módszerek és feladatok. Palóckutatás. Módszertani Közlemények 1 Eger. 103—106.

1969

Négy testvér egymást kergeti. Népi mondókák, találós kérdések. Gyűjt. — Rajz: Szántó Piroska. Budapest, Móra Kiad. 24 lev.

Népi Kerámia. A Néprajzi Múzeum kiállítása a Magyar Nemzeti Galériában 1969. július—szeptember. Budapest, Népművelési Propaganda Iroda. 48 p.

Népi kerámia kiállítás a Nemzeti Galériában. Művészet 12. sz.

A Néprajzi Múzeum 1967—68. évi tárggyűjtése. A Kerámiagyűjtemény gyarapodása. Die Sammeltätigkeiten des Ethnographischen Museums 1967 und 1968. Neuerwerbungen der Sammlung Keramik. Néprajzi Értesítő 78—89, 109—115. Illusztr.

KRESZ Géza: Thoughts on violin teaching. With a biographical memoir by — Winnipeg. Univ. of Manitoba IX, 81 p.

1970

Kántor Sándor kiállítása. 1970 szeptember, Múcsarnok, Kamaraterem. Népművészet-háziipar 11. sz. 8—9.

Népi Kerámia Kiállítás a Nemzeti Galériában (1969. júl. 19—szept. 21.). Néprajzi Értesítő 181—182.

A Néprajzi Múzeum 1969. évi tárggyűjtése. A Kerámiagyűjtemény gyarapodása. Die Sammeltätigkeiten des Ethnographischen Museums 1969. Die Neuerwerbungen der Sammlung Keramik. Néprajzi Értesítő 118—125, 160—163. Illusztr.

1971

A baranyai népi fazekasság hagyományai és a Zsolnay gyár. Traditions of folkpottery in Baranya and the Zsolnay Works. — 100 éves a Pécsi Porcelángyár. Pécs, 45—54.

Egy mohácsi fazekasműhely termelése (1904—1912). Die Produktion einer Töpferwerkstatt von Mohács (1904—1912). A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 257—271.

Emberkorsók. Adatok az antropomorf korsók funkcióihoz. — Menschenförmige Krüge. Angaben zu der Funktion Antropomorpher Krüge. Néprajzi Értesítő 5—32. Illusztr. Bibliogr. 30—31.

Hungarian popular pottery three important events. Faenza 49—55. 6 t.

Magyar népművészet. — Műzsák 1. sz. 22—26.

A Nagykunság fazekassága. — Jászkunság. 4. sz. 148—157.

1972

A Borsod megyei fazekasság. — Herman Ottó Múzeum Közleményei 11. 157—167.

A dél-dunántúli kerámia helye a magyar és az európai kerámiaművéségben. Baranyai Művelődés. 4. sz. 39—60.

Illusztrációk az erdélyi fazekasság történetéhez különös tekintettel a későhabán kerámiára. Beiträge zur Geschichte der Keramik in Siebenbürgen, mit besonderer Berücksichtigung der spät-Habaner Fayencen. Illusztrációi i isztorii keramiki v Transzil'vanii. Ethnographia 219—249. 1 térk. Illusztr. Bibliogr. 243—246.

„Népművészetünk története”. A Néprajzi Múzeum kiállítása 1971. The History of folk art in Hungary. (An exhibition of the Ethnographical Museum, 1971). Néprajzi Értesítő 143—154.

RIETH, Adolf: 5000 Jahre Töpferscheibe. Konstanz, é. n. Thorbecke Verl. 95 p. 140 t.

Ism. Ethnographia 401—403.

1973

A népművészet felfedezése. Tanulmányok a népművészetről és iparművészetről 1875—1889. Bev. és vál. — Szerk. Szabolcsi Hedvig. Budapest—Szolnok., MTA Művészettört. Csoport. — MTA Néprajzi Kutató Csoport. 224 p. 3 térk.

A cserépedények. Összeáll. — Kérdőívek és gyűjtési útmutatók 12. Budapest, 13—19. 4 t.

Kerámia kiállítások. Néprajzi Hírek 33—34.

Kerámiakutatók szimpozionja Ausztriában. Néprajzi Hírek. 38—39.

KECSKÉS Péterrel és BALASSA M. Ivánnal — *Tanácskozások és konferenciák.* Néprajzi Hírek 15—17.

Néprajzos szemmel Nyugat-Európában és Észak-Amerikában. Néprajzi Hírek 126—130.

ISTVÁN Erzsébettel — *A Kerámiagyűjtemény gyarapodása.* — Neuerwerbungs-

en der Sammlung Keramik. Néprajzi Értesítő 144—152, 181—186. Illusztr.
KECSKÉS Péter *Vitaulés a közép-európai parasztság kultúrájáról*. Hozzászólás: — Néprajzi Hírek 60.

1974

RUSKIN, MORRIS, CRANE and the discovery of Hungarian peasant art. *New Hungarian Quarterly* 5. sz.

„Sasköröm”. *A zalatnai szücsornamentikáról*. Művészet 12. sz. 4—5.

Viski Károly *népművészeti kutatásának eredményei (különös tekintettel a kerámiakutatásra)*. *Ethnographia* 164—168.

1975

„Cut My Cote” kiállítás a Royal Ontario Múzeumban. Toronto 1973. június—szeptember. *Ethnographia* 193—195.

Nyíljegyek Nyárszón. Tulajdonjegyek és a földközösség emléke egy kalotaszegi faluban. *Eigentumszeichen in Nyárszó*. Néprajzi Értesítő 139—153.

Property marks in a village of Kalotaszeg. *Acta Ethnographica*. 415—430. Bibliogr. a jegyzetekben.

1976

Butella Bálint és Pörső Örzse lakodalma. Budapest, Móra Kiad. 6 lev. Leporello.

A csákvári fazekasság. The pottery of Csákvár. (Az István király Múzeum és a Néprajzi Múzeum kiállítása. Rend.: — etc. István király Múzeum, Székesfehérvár 1976. márc. 14.—máj. 9. — Néprajzi Múzeum, Budapest 1976. máj. 25.—aug. 29.) Székesfehérvár, Fejér m. ny. 34 p. illusztr. Kiállítási katalógus. *Palóc ködmönök*. Budapest, Népművelési Propaganda Iroda. 8 p. 15 mell.

Virág és népművészet. Budapest, 29 p.

The community of young people in a Transsylvanian village — Youth in a Changing. The Hague. Mouton. 207—212.

Cserépedény-formák a Néprajzi Múzeum kerámiagyűjteményében. Népművészeti Akadémia I. 154—176.

Cserépedények. Összeáll.: — Néprajzi Közlemények 19—26.

A „Jancsi-kancsó” és a „szegények etetése”. Mezőkövesd város monográfiája. Mezőkövesd. 699—704.

A muzeológus véleménye pályamunkákról, alkotókról. Népművészet, háziipar. 1. sz. 8—9.

Népi és népies törekvések a mezőtúri fazekasság történetében. A népművészet tegnap és ma 2. Budapest, 15—29.

MORVAY Judittal—*Táplálkozás, konyha, kamra, cserépedények. Kérdőív és gyűjtési útmutató*. Néprajzi Közlemények 9—17.

1977

Kerekecske gombocská. (Magyar népi mondókák.) Összeáll.: — Ill.: Szyksznian Wanda. Budapest, Móra Kiadó. 5 t. Leporello.

A magyarországi fazekasság. Kandidátusi értekezés. Bp. 443 p. Ill. 41 térk. mell. Gépírással készült.

Süss föl nap. Népi mondókák. Összeáll.: — Rajz: Urai Erika. Budapest, Móra Kiadó. 6 lev. Leporello.

Boroskorsó. — Élet és Tudomány Kalendáriuma 260—261.

A budapesti állatkert építészete. Élet és Tudomány 1326—1329.

A csákvári fazekasság. Élet és Tudomány 398—401.

1978

Gólya bácsi, gólya. Összeáll.: — Rajz: Kass János. Budapest, Móra Kiadó. 6 lev. Leporello.

A 600 éves város Mezőtúr fazekassága. Kiállítás. Budapest, Néprajzi Múzeum 1978. május. Katalógus. Bev. — Budapest, Borsod m. ny. 23 p. 12 t.

Merre tart Mezőtúr fazekassága? Jászok 3—4. sz. 86—93.

A magyar szücsmunka történeti rétegei. Historische Schichtung der ungarischen Kürschnerarbeiten. Isztoricieszkie szloi vengerszkih szkornjazsnüh izdelij. Ethnographia 315—353. Illusztr. Bibliogr. 347—352.

DÉGH Linda: People in the Tobacco Belt: Four lives. Ottawa. 1975.

Ism. Ethnographia 155—156.

1979

Népi szücsmunka. Budapest. Corvina. 72 p. 20 t. (Magyar népművészet 9.) Bibliogr. 67—69.

L'art des fourreurs Hongrois. Budapest. Corvina 85 p. 20 t. (Art populaire hongrois 9.)

The art of the Hungarian furriers. Budapest. Corvina. 79 p. 20 t. (Hungarian folk art 9.) Bibliogr. 72—75.

Volkstümliche ungarische Kürschnerarbeiten. Budapest. Corvina. 94 p. 20. t. (Ungarische Volkskunst 9.) Bibliogr. 87—90.

Szabad-e locsolni? Népi mondókák. Vál.: — Rajz: Urai Erika. Budapest, Móra Kiadó. 5 lev. Leporello.

Tejjel ettem a kását. Összeáll.: — Rajz: Urai Erika. Budapest, Móra Kiadó. 6. lev. Leporello.

Virág és népművészet. A rajzokat készítette: Kozák István. Budapest, NPI 29 p. *Bekevar, children, clothing, crafts* = *Bekevar: Working papers on a Canadian Community.* Ottawa. 127—166.

„Folklór tanulmányok a huszadik században”. Az angol „Folklore Society” százéves fennállását ünneplő nemzetközi konferencia. London 1978. július 17—21. — *Ethnographia* 268—271.

Ködmönök, bekecsék, mejjrevalók. Zalatnai szücsmunka Lajosmizsén. — *Népművészet, háziipar.* 3. sz. 6—7.

Összeállította: G. VARGA MÁRIA

A NÉPRAJZI MÚZEUM KERÁMIAGYŰJTEMÉNYE

A kutatás és gyűjtés története, 1872—1972.

A népi fazekasság iránti érdeklődés kezdettől fogva összefonódik a népművészet felfedezésével: azzal az érdeklődéssel, amely a XIX. század második felében a „nemzeti háziipar” felé fordult. Az érdeklődés egyrészt *etnográfiai* gyökerű, másrészt *művészi* eredetű, és a kerámia esetében igen jelentős mértékben az *ipartörténetből* és a *régészetből* indult ki. A gyűjtés sok esetben egy-egy kiállítás kedvéért történt, a kiállítás után az eredmény tudományos publikációkban rögződött; a gyűjtés, a kiállítások és az irodalom kérdéseit együtt kell tárgyalni.

Az európai „nemzeti háziipar” felfedezése az 1867-es párizsi világiállításán történt és kapcsolódott a „nemzeti styl”-t kereső törekvésekhez, a romantikából fakadó hisztorizmushoz, a nagyipar által veszélyeztetett falusi háziipar istápolásához.¹ A párizsi világiállítás sikerének elsősorban a kelet-európai országokban volt visszhangja, ott, ahol az elkésett kapitalista fejlődés miatt még virágjában élt a parasztság művészete. Ennek a sikernek hatására kezdeményezték az 1873-as bécsi világiállítás „háziipari” csoportját. Magyarországon az 1873-as kiállításra való előkészülethez tartozott a Nemzeti Múzeum első két órének kinevezése 1872-ben.² Ettől az időponttól, XÁNTUS János, a neves kutató³ és RÓMER Flóris, archeológus kinevezésétől kezdve számítjuk a későbbi Néprajzi Múzeum alapítását. XÁNTUS és RÓMER 2500 néprajzi tárgyat gyűjtöttek a bécsi kiállítás céljaira, s egyben a leendő Néprajzi Múzeum számára, ebből kb. 250 tárgy cserépedény. Száz év múlva⁴ a Néprajzi Múzeum Kerámiagyűjteménye több mint 20 000 tárgyra gyarapodott. Jelen feldolgozás alapját e gyűjtemény képezi.

Az 1873-as bécsi világiállítás háziipari részlegét⁵ Jacob FALKE (a bécsi Iparművészeti Múzeum alapítója) kezdeményezte és szervezte, majd ő nyújtott róla részletes leírást: az európai népművészet — és a népi kerámia — első összefoglalását.⁶ Alapvető elvi megállapításai és kitűnő szemre valló leírásai a magyarországi cserépedényekről méltóak arra, hogy részletesen idézzük. FALKE fogalom-meghatározása a népművészetről, korabeli kifejezéssel élve a

¹ KRESZ, 1968, 1973.

² XÁNTUS, 1892; SÁNDOR, 1953.

³ SÁNDOR, 1970.

⁴ L. Néprajzi Értesítő LV (1973) kötete: A száz éves Néprajzi Múzeum jubileumi ülés-ülésszaka.

⁵ RÓMER, 1875.

⁶ FALKE, 1878.

„nemzeti háziipar”-ról, máig érvényes: ide tartoznak „mindazok a tárgyak, melyeket a nép alkotott, vagy melyeket a nép körében alkottak eredetileg a nép használatára... Olyan eszközök és díszítómódok... melyek meghatározott népiségnek, területnek, vidéknek, helységnek, falunak sajátja...” Az egész Európát magába foglaló kiállítási anyagban különösen megragadta figyelmét a magyarországi kerámia: „A Lajtán innen, lefelé a Duna mentén gazdaságban és jelentőségben nő a nemzeti háziipar munkáinak száma. A történelem folyamán itt vonult el a különböző népek útja és tartózkodásának megmaradt a nyoma. Még a klasszikus művészet utóhatásai is felismerhetőek azokon a vidékeken, ahol valaha római provincia volt; legalábbis az agyagáru többszörösen őrzi ennek emlékét napjainkig... A Tisza alsó folyásánál is sokféle cserépáruval lehet találkozni, némelyik majdnem antik hatású, igen, majdnem olyan, mint az antik hydria a szűk nyakával és lóhere alakú kiöntőjével, valamint fekete felületével... olykor igen fantasztikus forma, mely a használatlaltal függ össze, a szájnylás rostélyal elzárt, vékony cső szolgál ivásra, a fülön keresztülvezet és fent kicsi ivónyílással végződik...” További részletezés után FALKE újra összefoglalja benyomásait: „Különösen figyelemreméltóak a Tisza vidékéről származó mázatlan és sárga cserépedények, formájuk antik eredetű, díszítésük vörös ornamentika sárga alapon, — a legrégebb antik edényekre emlékeztető”.

Az a Lajtán túli, azaz magyarországi kerámia, ami annyira megragadta a jószemű, nagy tudású FALKE figyelmét: XÁNTUS János⁷ és RÓMER Flóris gyűjtése. Az 1873-as bécsi vilákiállítás lebontása után az anyag nem a Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárába került, ahová eredetileg szánták, hanem a felállítandó Iparművészeti Múzeumnak adták. Csak évtizedek múltán, 1898-ban,⁸ majd 1951-ben⁹ és 1962-ben¹⁰ került sor az átadásra, de akkor összekeverődve más, későbbi kiállítások anyagával.

XÁNTUS eredeti jegyzéke fennmaradt és ennek alapján tudjuk, hogy 1852 tárgyat gyűjtött, a kerámiatárgyak száma: 203.¹¹ Ennek egyharmadát körültekintő muzeológiai összehasonlítással azonosítani tudtuk. XÁNTUS jegyzéke lelőhelyek és nemzetiségek szerint sorolja fel a tárgyakat. A gyűjtés területe főleg Erdély. A jegyzék legelső tétele „egy nagy káposztás fazék” Nagyszebenzékből; ára 4 forint volt. A Barcaságban, „Újfaluban”, azaz Barcaújfaluban „csángó fazekas”-tól 30 cserépedényt vásárolt, ebből kb. 20 azonosítható.¹² Kettőhöz, kivételesen, értékelő megjegyzést fűzött: „igen szép fedő”; e két cserépfedő valóban nemcsak „igen szép”, hanem perdöntő a barcasági edé-

⁷ XÁNTUS, 1892, 300: „Én összegyűjtöttem 200 tárgyat, Rómer Flóris pedig ... mintegy 600 darabot. Ezen nagy, legalább 2500 darabból álló hazai háziipari-gyűjtemény azonban sohase kebeleztetett be a múzeum ethnographiai osztályába, de a vilákiállítás után ... a vallás- és közoktatásügyi minisztérium átengedte a kereskedelmi minisztériumnak, az akkor alakulófélben levő iparművészeti múzeum számára...”

⁸ Az Iparművészeti Múzeumtól átadott anyag 1898-ban 15607—18385 leltárszám között több mint 700 kerámiatárgy.

⁹ 1951-ben 51.33.1—273 leltári számú kerámiatárgyak.

¹⁰ 1962-ben 62.25.1—25 leltárszámú kerámiatárgyak.

¹¹ Néprajzi Múzeum EA. 162.

¹² Barcaújfaluban gyűjtött tárgyak: 17166, 17275, 17317, 17573, 18159, 18220, 18283. leltárszámon.

nyek stílusa szempontjából.¹³ Aranyos-Torda vármegye gazdasági egyesülete járai „hólyagos korsó”-t ajándékozott a gyűjtőnek, tudatában a tárgy ritkaságának, különlegességének.¹⁴ A Segesváron gyűjtött tárgyak közül azonosítani lehet egy kicsi madársípot.¹⁵ Krassó-Szörény megyéből, románoktól, többségében mázatlan edényeket hozott. Mivel az 1873-as bécsi kiállításon négy parasztházat is bemutattak — ez volt a világ első szabadtéri néprajzi kiállítása —, az egyik épület román ház volt a Krassó-Szörény megyei Oravicából, valószínű, hogy az Oravicán gyűjtött cserépedényeket e házban állították ki.¹⁶ A szászokat Nagyküküllő megyei ház képviselte Michaelsbergből, Mihályfalváról; a magyarokat székely ház. A Székelyföldön gyűjtött cserépedények közül azonosítható egy küsmödi mesternél, Beretzky Zsigmondnál vásárolt, illetve rendelt sorozat nagyrésze szignált, datált, díszes „virágtartó”-val¹⁷ A korondi gyűjtésből mázatlan borvizes korsó azonosítható,¹⁸ Makfalvát két állat alakú dohánytartó és bokály képviseli,¹⁹ Farkaslakát egy színesen mázolt cserépfazék.²⁰ Meg kell jegyezni, hogy a gyűjtött cserépedények többsége újonnan készített fazekasmunka, valóban korabeli „háziipar”. Kivételesen akad régi darab is, például későhabán tálak Torockóról. XÁNTUS Szegedről is hozott egy sorozat edényt, a 20 darab közül 12 azonosítható.²¹ II. és III. t., 1. színes t.

RÓMER Flóris mintegy 500 tárgyat gyűjtött, illetve csináltatott, főleg az ország nyugati részén, a Dunántúlon és Felföldön, ebből kb. 180 darab kerámia. Bizonyosan csak az 1872-es évszámmal ellátott tárgyak származnak e gyűjtésből: 50 cserépedény évszámos, ebből 33 ónmázás, 17 ólomházás edény. E tárgyak lelőhelyei: Bakabánya, Pécs környéke, Újbánya, Hosszúhetény, Mohács, Fejér megye, Somogy, Kőszeg, Muraszombat és Szentmihály Vas megyében, Sümeg, Csáktornya, Alsólendva, Belatinc, Zombor, Gömör megye: Rimaszombat, Fazekaszaluzsány, Rozsnyó, Murány, Szepes megyében „Bóca”, Bereg megyében Munkács.

Említésre méltóak a szignált darabok: a Baranya megyei Hosszúhetényből egy sorozat edény, elején is, hátán is „König János hosszúhetény fazekai 1872” felirattal.²² Évszámmal jelzett az egyik kétfülű nagyméretű mohácsi fekete korsó.²³ A gömöri anyag közül egy 1872-es butykoskorsón „Török István” neve és Rimaszombat jelzése „R.Sz.” olvasható.²⁴ Egy mázatlan kantára a készítő nevét irták rá ceruzával: „Szikora János 1872 Fazekaszaluzsány”.²⁵ A RÓMER gyűjtésének tulajdonítható anyagban két ónmázás, fajansz sorozat is a bécsi

¹³ A két „igen szép fedő”: 62.25.17 és 18. ltsz.

¹⁴ Járai „hólyagos korsó”: 18236.

¹⁵ Gyermeksíp Segesvárról: 17238.

¹⁶ Oravicai mázatlan edények: 17200, 17339, 18163, 18246.

¹⁷ Beretzky Zsigmond küsmödi fazekas munkái: „virágtartó”: 15660; kályhadíszítmények: 18106—18115; tányér: 17138, 18078.

¹⁸ Korondi borvizes korsó: 13222.

¹⁹ Makfalvi dohánytartó: 15610, 15662 és kancsó: 18239.

²⁰ Farkasfalvi mázas fazék: 17207.

²¹ Szegedi cserépedények: 15633, 15659, 15674, 17171, 17181, 17192, 18235, 18284, 18293, 18308.

²² König János hosszúhetényi fazekas edényei: 15727, 17095, 17140, 17147, 17176, 17276, 17370, 18066, 18070, 18080, 18142, 18196, 51.33.148.

²³ Mohácsi fekete korsó: 51.33.284.

²⁴ Török István rimaszombati fazekas munkája: 15667.

²⁵ Szikora János fazekaszaluzsányi mester munkája: 18299.

kiállításra készülhetett, az egyik „Kabala Stephan” és „Pulman Josef trencsényi fehéredényes” munkái Trencsénből,²⁶ a másik fajansz sorozat Modoron készült „Kitta Johann” műhelyében.²⁷ I. t., 3. színes t.

RÓMER és XÁNTUS gyűjtése együttesen áttekintést nyújtott Erdély, a Felföld és a Dunántúl kerámiájáról, egyszerű használati mázatlan cserépedényeket is tartalmazott e gyűjtés, ólomázas kerámiát és ónmázás, fajansz edényt is. Az alföldi központok nagyrésze azonban kimaradt az 1872-es gyűjtőutakból, — és kimaradt sokáig a magyar kerámia ismeretéből is.

Mondottuk, hogy a népi fazekasság iránti érdeklődés egyik indítéka a régészet volt, mert a régészetnek különösen fontos emlékanyaga a kerámia. A hazai archeológia korábban fejlődött ki, mint a tárgyi etnográfia, így érthető, hogy a Néprajzi Tár első két öre közül az egyik neves régész. RÓMER tanulmányai, a magyar fazekasságról szóló legkorábbi dolgozatok is, régészeti folyóiratokban jelentek meg. Az Archeológiai Értesítő 1871-es számában „Agyagműveink helyes elnevezéséhez” című dolgozatában RÓMER Flóris az archeológus igényével közelíti meg a népi fazekasság problémáit:²⁸ „Igen sok tárgy van, melynek egy szóval való meghatározása, vagyis tudományos elnevezése nem csekély bajt okoz. Fokozódik a baj onnan, hogy az alakok csekély különbséget mutatnak és mégis különfélék, ahol műnyelv nem is létezik, hanem a nép szájához vagyunk szokva, mely nem mindig és nem mindenütt helyesen nevezi el a dolgokat, hanem gyakran az egymástól legtávolabb eső alakokat ugyanazon a néven nevezi meg míg ellenben külön vidéken ugyanazon tárgyat más és más nevek alatt ismerik... Más nevek fordulnak elő az egri, a füleki, a győri piacokon...” —írja RÓMER, aki nyilván jól megnézte e piacok cseréparuit. „Mit csináljon az archeológia magyar osztályozója? Alkosson maga műszavakat, és erőszakolja rá azokat az olvasó közönségre?” — E helyett arra kéri olvasóit, hogy a mellékelt lenrajzolt 58 régészeti edényformához közöljék „a saját vidékeiken divó elnevezéseket”, azaz RÓMER 1871-ben a régészet szemszögéből fordult az élő fazekasság felé. Ugyanebben az évben RÓMER „Régi kályhafiókok” címen megírta az első tanulmányt a magyar fazekasságról,²⁹ majd 1876-ban, a bécsi kiállítás után, „A magyar fazekasságról” címmel írt dolgozatban történelmi áttekintést nyújtott a témáról társadalmi szempontokat is figyelembe véve. E dolgozat is az Archeológiai Értesítőben jelent meg.³⁰ 1879-ben egy másik áttekintés is megjelent „Agyagiparunk története” címmel MAJLÁTH Bélától, s nála merül fel a hazai fajansz problémája, a „habán” kérdés, amely a következő időszakban a kerámiakutatás előterébe kerül.³¹

1882-ben került sor az Iparművészeti Múzeumban „a hazai agyagművesség egyetlen nagyobb nyilvános gyűjteményének kiállítására. Az anyag főleg a Nemzeti Múzeum Régiségtárából származott. Ennek kapcsán PULSZKY Károly a Szépművészeti Múzeum igazgatója felvetette „a magyar agyagművesség történetére vonatkozó kérdések” sorát, az Archeológiai Értesítőben írt tanulmá-

²⁶ „Pulman Josef” „trencsényi fehéredényes” szignált munkái: 15814, 17257, 17278, 17473, 17529, 17593, 18171.

²⁷ „Kitta Johann” modori fehéredényes munkái: 15677, 17100, 17226.

²⁸ RÓMER, 1871.

²⁹ R. FL. 1871.

³⁰ RÓMER, 1876.

³¹ MAJLÁTH, 1879.

nyában, és megjelölte a kutatás irányát.³² Fő problémának ő is a fajansz meghonosodását látja.

PULSZKY Károly nagyvonalú tanulmányát érdemes idézni, mivel áttekintést ad az európai kerámia történetéről és ebben a magyar kerámia helyéről. Két csoportot különböztet meg: az *épületkerámiát*, ide tartoznak „a padlót és falakat borító mázas téglák s cserépkályhák”. „Az agyagművesség másik nagy osztálya a *valódi fazekasipar*. Ez a középkorban Európa-szerte többé-kevésbé kezdetleges állapotban leledzett. Tálakat, kancsókat stb. készítettek folyvást korongon, cserépből — terre cuite —, néhutt köedényből — gres cerames. — Ezeket többnyire *máz nélkül* használták, néha pedig fémélegekkel festett *ólommázzal* borították. E termékek csak a legközönségesebb használatra valók, a *faedényekkel* egyenrangúak voltak; a különb asztalkészleteket *fém*ből készítették. A fazekasság magasabb iparművészetté csak a XIV—XV. században fejlődött, mikor a mórok példájára az olaszok kezdik gyakorolni és megismerkednek az *átlátszatlan, fehér ónmázzal*. Az olasz kerámika utánzása csak a XVI. században terjedt el és keltett példája által Európa többi országában önálló művészi fazekasipart, mely csak a XVII. század elején jutott túlsúlyra az asztalkészletekben az ötvösség felett. Ennek következtében föltételezhetjük, míg biztos adatok és emlékek az ellenkezőt nem bizonyítják, hogy hazánkban is hiába keresünk díszes vagy ónmázás agyagedényeket a XVI. század vége előtt...” PULSZKY az ornamentika tekintetében is hangsúlyozta Itália közvetítő szerepének fontosságát, Velence kapcsolatát a keleti ornamentikával, hazánk különleges helyzetét a török hódoltság idején.

Az 1885-ös esztendő újabb határkö. A Budapesten rendezett *Országos általános kiállítás* „Háziipar” csoportjában 15 „élethű parasztszoba” került bemutatásra, mindegyikben bőségesen cserépedény is. A szobák fényképeit a jelentés közölte, az edények is kivehetők a képeken.³³ Mezőkövesdi, kalotaszegi, torockói, csíki székely, hétfalusi csángó és aldunai csángó házbelső képviselte a magyar népcsoportokat, volt szebeni és szepesi szász szoba, békéscsabai és Sáros megyei szlovák, Temes megyei bolgár, Torontál megyei szerb, Krassó-Szörény és Hunyad megyei román házbelső, Gömör megyei magyar-szlovák berendezés. Az 1885-ös kiállításnak messzire ható sikere volt: „Magyarország mintegy maga-magát fedezte fel”. Elhatározták az 1896-os ezredéves kiállítás megrendezését. Lebontás után az anyag a Kereskedelmi Múzeum Háziipari Bazarjába került, a Rákóczi út egyik bérházába.³⁴ Ez a „Bazar” a népi kerámia jelentős gyűjteménye lehetett. Az 1885-ös kiállítás anyagát valószínűleg újra felhasználták az 1896-es ezredéves kiállítás néprajzi falujának, házainak berendezéséhez, és így végül a tárgyak egy része a Néprajzi Múzeum Kerámiagyűjteményébe került. Némelyik darabon valóban megtaláljuk az 1885-ös kiállítás jelzését.³⁵ Akad olyan tárgy, amelyet az 1885-ös kiállításra rendelettek meg, mint két sárospataki tálát³⁶ Vő. 5. színes t.

1885-ben jelent meg HUSZKA József nagyhatású könyve: „*Magyar díszítő*

³² PULSZKY, 1882.

³³ HERICH, 1886.

³⁴ SASVÁRI, 1895.

³⁵ Az 1885-ös kiállításból származik például az 51.33.204—207 tárgycsoport. A kiállításra készült a 18094 számú nagy tál Dés város címerével, Tóth S. mester munkája.

³⁶ 1885-ben készült két sárospataki áttört tál, Molnár János műve: 15827 és 17571.

styl".³⁷ A könyv megjelenése idején HUSZKA Sepsiszentgyörgyön volt rajztanár, a gyűjtést 1878-tól fogva végezte. A gazdagon illusztrált album a nemzeti ornamentika, a „magyar stíl” kérdésére kereste a választ és bár HUSZKA a szövegben nem foglalkozott a népi fazekassággal, az illusztrációs táblák bizonyítják, hogy az erdélyi kerámia stílusának két fontos rétegét világosan megkülönböztette: a régies sárga-zöld színösszeállítást és a viszonylag újabb fehérek dekorációt. Életében HUSZKA nem gyűjtött a Néprajzi Múzeumnak, de halála után hagyatéka, néhány tárgy, a gyűjteménybe került, VISKI Károly leltározta 1934-ben. IV. t., 6 színes t.

A Kerámiagyűjtemény első leltárkönyvi bejegyzése az 1885-ös évből való: 42 darab cserépedény Hunyad megyéből, vásárlás műkereskedőtől.³⁸ Ettől kezdve alig múlik el olyan év, hogy legalább néhány darabbal ne gyarapodna a gyűjtemény. 1888-ból való az első múzeológus által gyűjtött leltárkönyvi tétel: XÁNTUS János a Dráva mentén szülőfalujában Csokolyán járt, és különböző cserépedényeket gyűjtött.³⁹ 2. és 4. színes t.

A nagy kiállítások sikere után magánosok is elkezdik a gyűjtést. HERMAN Ottó „*Székely bokály, székely tál*” c. cikkében a Vasárnapi Újságban, 1887-ben, olvashatjuk, hogy minden úri ebédlő valóságos fazekasraktárhoz hasonlít.⁴⁰ A gyűjtés gyakorlati célokkal párosul, felkarolják a háziipart, agyagipari szakiskolák létesülnek. Az ungvári agyagipari szakiskola egyik tanára, PAP János 1888-ban a Művészi Ipar folyóiratban „*A magyar fazekasipar*” címen megkísérli az anyagot technika és földrajzi elterjedtség alapján típusokra osztani.⁴¹ E szakiskolai tanár esztétikai értékelésére jellemző, hogy a fajansz edények mellett az ólomházas edényeket nem sokra tartotta („lejtő”-nek), a fekete mázatlant még annyira sem: „A volt fazekas iparművészet halottai ezek, gyászolnak is érte —, fekete színben vannak tartva valameny nyien!”

1889-ben több egymást kiegészítő tanulmány jelent meg a kerámiakutatásról a Művészi Ipar folyóiratban. SPITZER Mór műgyűjtő „*Néhány adat felső Magyarország régi agyagiparának történetéhez*”⁴² PETRIK Lajos technológus „*Adatok a magyar agyagipar történetéhez*”⁴³ dolgozatai mellett alapvető jelentőségű a kitűnő művelődéstörténész SZENDREI János tanulmánya, „*A habánok története Magyarországon és a habán majolika*”.⁴⁴ Az alapvető probléma a habán-kérdés, az ónmázás cserépedény, a fajansz, a majolika eredete. SZENDREI akkor már hét gyűjteményre hivatkozhat.

A magyarországi kerámia megismerésében a következő fontos állomás a „*honi agyagipari tárlat*” 1891-ben Budapesten, amelyről PETRIK Lajos adott leírást.⁴⁵ PETRIK sajnálkozik, hogy a nagyméretű kiállításon, ahol a budapesti magángyűjtemények anyagát is kiállították, nem volt mód a cserépedényeket

³⁷ HUSZKA, 1885.

³⁸ Hunyad megyei gyűjtés: 2446, 2683—2685 leltárszám.

³⁹ XÁNTUS Dráva vidéki gyűjtése: 2551—2570 leltárszám.

⁴⁰ HERMAN, 1887.

⁴¹ PAP, 1888.

⁴² SPITZER, 1889.

⁴³ PETRIK, 1889.

⁴⁴ SZENDREI, 1889.

⁴⁵ PETRIK, 1891.

típusok szerint csoportosítani. Mégis született tanulmány, amely rendszert igyekezett adni: DINER József „A magyar parasztmajolika”⁴⁶ c. írása, az Iparművészeti Múzeum gyűjteményére, HERMAN Ottó gyűjteményére és WARTHA Vince nevéhez fűződő műegyetemi technológiai kerámiagyűjteményre való hivatkozással. DINER három nagy csoportra osztja az anyagot és több alcsoportra: „I. Észak-magyarországi parasztmajolikák, II. Erdélyi anyag, III. Egyéb magyar anyag.” DINER rendszere jellemző arra, hogy kora mit értékelt és mit gyűjtött a magyar fazekasság egészéből: az alföldi fazekasság központjairól alig vett tudomást.

1892-ben jelent meg WARTHA Vince máig klasszikus összefoglalása: „Az agyagipar technológiája”⁴⁷ A könyv az agyagművesség egészének történeti folyamataiban tárgyalja a hazai kerámia technikai és művészi kérdéseit. WARTHA Vince a kémiai technológia hazai megalapítója, a budapesti Műszaki Egyetem vegyészképzésének kezdeményezője, könyvtárának alapítója.⁴⁸ Nevéhez fűződik a pécsi Zsolnay gyár világhírű eozin-mázának kidolgozása. WARTHA kerámia iránti érdeklődése az 1878-as párizsi kiállítástól számítható, ott barátkozott össze ZSOLNAY Miklóssal.⁴⁹ Talán ebben az időpontban kezdte el a népi cserépedények gyűjtését. 1887-ben HERMAN Ottó az idézett „Székely bokály, székely tál” című cikkében már hivatkozik barátja, WARTHA Vince véleményére és gyűjteményére, és 1891-ben ezt az anyagot, mint a műegyetem technológiai gyűjteményét is kiállították, az agyagipari tárlaton. A Zsolnay család érdeklődése a népi művészetek iránt még korábbi, mint a hivatalos hazai néprajzi gyűjtés. ZSOLNAY Teréz már 1870-ben vásárolt népi hímzéseket, és mintáit felhasználta tervező munkájában. Már a 70-es években a Zsolnay gyár olyan művekkel szerepelt, amelyek „a magyar háziiparból merített nemzeti motívumok tökéletesbitésében keresték hivatásukat”, amint az 1879-es székesfehérvári országos kiállítással kapcsolatban GELLÉRI Mór írta. Az a tény, hogy a Zsolnay gyár a nép művészete felé fordult tehát európai és magyar viszonylatban egyaránt igen korai. Bár az irodalom példája és a nemzeti ruha divatja megelőzte, a magyar kerámia e téren mégis frissebb volt az építészetnél és az iparművészet más ágainál, amint ahogy erre egy alkalommal KORACH Mór, WARTHA Vince tanításainak követője rámutatott.

A WARTHA nevéhez fűződő gyűjteményt 1951-ben különböző fővárosi múzeumokban osztották szét, ebből több, mint 900 tárgy a Néprajzi Múzeumba⁵⁰ került az Iparművészeti Múzeum közvetítésével. Közülük 150 ónmázás. — korabeli kifejezéssel élve: „parasztfajansz” vagy „parasztmajolika”; többségük kb. 750 ólommázás cserépedény. E tárgyak között akadnak olyanok is, amelyekkel WARTHA könyvét illusztrálta.

WARTHA Vince a formák és technikák méltatásában lépett elődeinél előbbre. Jellemző, hogy a parasztedényeket először a régészeti anyag analógiájaként mutatta be. A mohácsi kétfülű nagykorsót a görög amforához hasonlítja. Különös figyelmet szentel a jellegzetes magyar *csörgős korsónak* — akárcsak korábban FALKE. A vörös földdel festett edényeket, így a mázatlan

⁴⁶ DINER, 1891.

⁴⁷ WARTHA, 1892, 1905.

⁴⁸ MÓRA, 1967. KORACH, 1970.

⁴⁹ KRESZ, 1971. In: 100 éves a Pécsi Porcelángyár.

⁵⁰ KRESZ, 1966.

lúgosi korszót a régi trójai edényekhez hasonlítja és a görög szigetekről mutat be változatokat.⁵¹ Az őskori technika továbbélésének tartotta a már akkor híres *fekete edényeket* és ez indíthatta arra, hogy Szentesen teljes sorozatot rendeljen minden formának feketére és vörösre égetett példányából. E sorozat mintegy 50 edényből áll, némelyikre készítője belekarcolta nevét és az évszámot: Varga Imre 1889.⁵²

A WARTHA gyűjteményből több mint 500 tárgy Erdélyt képviseli, nagyobb részük bokály. Legrégibb egy 1728-as évszámú sgraffitós edény halványzöld, kék és sárga mázzal.⁵³ A székely bokályok közül több mint 100 a stilizált tölgyfalevéllal díszített típushoz tartozik, közte két ritka cserépfedeles darab is.⁵⁴ A könyv XV. tábláján „Erdélyi kék-fehér edények” címen bemutatott barcasági darabok szinte kivétel nélkül meg vannak a gyűjteményben.⁵⁵ Az Erdélyen kívüli anyag kevesebb, de idetartozik néhány jelentős tárgy, például a várpalotai takácsok céhedénye 1844-ből; szinte valamennyi takácsszerszám képével.⁵⁶ 7. színes t.

Korábban rendkívül éleslátásra és jó ízlésre vallanak WARTHA szavai a háziipar irányítóihoz:

„...ne kényszerítsük fazekasaink kezébe a német vagy francia majolika összetákolt divatos formáit. Szinte fáj az ember szíve, mikor a különféle kiállításokon látott tárgyak után elképzeli, mennyire kínlódott az a szegény magyar „gerencsér”, hogy valamiképpen kihozza a czifra alaku vázát, ez pedig minden erőlködése mellett is, inkább hasonlít bögréhez, mint etruszk vázához. Másrészt sokszor nevetve néztem, hogy kínlódik a modern majolikagyár ügyes korongozója, hogy kihozza a székely „bokály” karcsú alakját, de mind hiába, azt az egyszerű szép alakot, a melyet a székely fazekas könnyűséggel készített, ki nem hozza a furfangos majolikás.”⁵⁷

Az 1896-os millenniumi kiállítás néprajzi falujának anyaga alapozta meg a Néprajzi Múzeum magyarországi gyűjteményeit, a kerámiagyűjteményt is. Idáig a kerámiagyűjtemény tárgyainak száma elenyésző volt, mindössze kb. 400. A Múzeum történetében a legnagyobb gyarapodást az 1898-as év jelentette, amikor a lebontott kiállítás anyagát átadták, kb. 1700 darabot és ebben az évben adták át a korábbi kiállítások anyagát is, amelyeket idáig az Iparművészeti Múzeumban tároltak. A kb. 740 tárgy a következő gyűjteményekből származott: az 1873-as bécsi világkiállítás, az 1885-ös Országos Kiállítás, talán az 1882-es „Agyagművesség kiállítás” és az 1891-es „Honi agyagipari tárlat” anyagából.

Az ezredéves kiállítás néprajzi faluját JANKÓ János szinte egymaga készítette elő,⁵⁸ a segítőársak sorra kiestek mellőle. A kiállítás történetét, a néprajzi falu házait, az ő leírásából ismerjük. Míg az 1885-ös kiállítás 15 „parasztszobá”-jának mindegyikéről a „Jelentés”ben fényképet adtak, az ezred-

⁵¹ WARTHA, 1892. IV. és V. tábla.

⁵² Varga Imre Szentesen 1889 készített tárgyai: 51.30.90. stb.

⁵³ 1728-as bokály: 51.30.608.

⁵⁴ Cserépfedeles bokály: 51.30.375.

⁵⁵ WARTHA, 1892. XV. tábláján látható „Erdélyi fehér-kék edények”.

⁵⁶ Várpalotai 1844-es takács céhedény: 51.30.898.

⁵⁷ WARTHA, 1892, 111–112. Idézte KORACH Mór a Néprajzi Múzeum 1969-ben rendezett „Népi kerámia” kiállítás megnyitóján. KRESZ, 1970/A.

⁵⁸ JANKÓ, 1898.

éves kiállítás házáinak berendezését sem fénykép, sem rajz nem örökíti meg, leírásunk pedig csak elnagyolt. Annál fontosabb a tárgyak és a leltárcédulák tanulságait ismertetni. Feltételezzük, hogy az 1896-os kiállítás házai berendezéséhez felhasználták az 1885-ös kiállítás tárgyait, így pl. a kalotaszegi házét. (Berendezésénél GYARMATHY Zsigáné működött közre, 1885-ben is ő segített.)

A kiállítási tárgyak színvonalán érződik a rendezők sietsége. Nagyon sok a népies gyári keménycserép, főleg Hollóházáról; majd minden házban az edények többsége gyári. Elég sok az üvegtárgy, ezeket most nem tárgyaljuk. A fazekasoknál újonnan megrendelt edényekről lerí, hogy „az uraknak ez is jó lesz,” — hiányzik a válogatós parasztasszony igénye, a használat patinája. Ennek ellenére a kiállítási anyag megmutatta, hogy melyik vidéken milyen edényt kedveltek, képet ad a századfordulói magyarországi fazekasságról, s így — kiinduló pontot — egész gyűjteményünknek.

Brassó megyét⁵⁹ hétfalusi csángó ház képviselte több erdélyi központ anyagával, 119 tárggyal, főleg bokállyal és tállal, tányérral. Egyik tányéron 1895-ös évszám olvasható, de a tárgyak nagyrésze korábbi típusú. Lehetséges, hogy a XÁNTUSTól Barcaújfaluban gyűjtött edényeket is kiállították. (A tárgyak egy része edényszekrényen állt.)

Csikmegyei⁶⁰ ház képviselte a székelységet, kb. 60 tárggyal, madarasi és dánfalvi csíki kerámiával, háromszéki és udvarhelyi tárgyakkal.

Torda megye⁶¹ 168 Tordáról újonnan rendelt kerámiával rendezte be a torockói magyar házat, tál, tányér, bokály, korsó, szilke tömegével, Hollóházán készült keménycserépedénnyel.

A legtöbb kerámiatárgy (208), a Kolozs megyei⁶² kalotaszegi magyar házban volt, egy része ugyancsak Tordáról származott, míg másik része Zilahon készült. A kalotaszegi házban elég sok volt a gyári edény is.

Borsod megyét⁶³ mezőkövesdi matyó ház képviselte, berendezésénél ISTVÁNFFY Gyula működött közre. A kerámiatárgyak száma jelentős: 163. A mezőkövesdi házhoz sok edényt rendeltek Tiszafüreden, stíluskritikai alapon úgy véljük, hogy Bodó Mihály fazekasmesternél, akit akkor nyilván a legjobb mesternek tartottak; az egyik tányéron az 1896-os évszám szerepel. A fazekakat Gömörből hozták, az egyik pálinkás „butykos” pedig helyi fazekasnál készült Kövesden. Hollóházi és apátfalvi keménycserép tányérok és üvegcancsók egészítették ki a matyó ház berendezését.

A Szabolcs megyei⁶⁴ ház Búdszentmihályról származik, közel 50 kerámiatárgya közt sok a gyári, a főzőedény újra gömöri, a mázas edény között süvétei és sárospataki is szerepel.

A Nógrád megyei⁶⁵ Kishartyánból származó „palóc” ház berendezése PÁPAI Károly és KOVÁCS Gyula munkásságán alapult. A főzőfazék Gácsról való, a kemence mellett jellegzetes palóc sütőtál állt, az edényeket Gyöngyösön rendelhették meg.

⁵⁹ Brassó megye: 20032—20174. leltárszám.

⁶⁰ Csik megye: 23607—23817. leltárszám.

⁶¹ Torda megye: 22877—23065. leltárszám.

⁶² Kolozs megye: 21999—22207. leltárszám.

⁶³ Borsod megye: 20223—20476. leltárszám.

⁶⁴ Szabolcs megye: 20703—20786. leltárszám.

⁶⁵ Nógrád megye: 22403—22616. leltárszám.

Szolnok megye háza⁶⁶ félig Jászapátiról, félig Kunmadarasról származott, a sok gyári keménycserép mellett mezőtúri és hódmezővásárhelyi cserépedények, gömöri fazekak ismerhetők fel.

A Csongrád megyei⁶⁷ Szegvárról származó házban is gyári az edények többsége, míg a tálak egyrésze szegedi fazekasmunka; az egyik nagytál fekete mázatlan edény. (A kiállítás nem mutatta be méltón a Dél-Alföld magyar fazekasságát!)

A dunántúli megyék a korábbi kiállításokon alig szerepeltek. JANKÓ részben maga választotta ki az ezredéves kiállításra alkalmas falusi házakat, Somogyból⁶⁸ csökölyi házra esett választása. A ház 23 kerámiatárgya között a tányérok egyrésze virágos, ólomházas; utólagos meghatározással, a szomszédos Hedrahelyen vagy Kadarkúton készülhetett. A többi tányér ónmázás, dunántúli fehéredényes munka; kisebb része gyári.

A Zala megyei⁶⁹ „göcseji ház” Zebeckérol való, elég sok itt is a gyári tányér, a fazekak valószínűleg sümegiek feltehetően, az ólomházas tálak, tányérok is.

Legigényesebb volt Veszprém megye⁷⁰ házának, a szentgáli nemesek házának berendezése, ezt JANKÓ maga válogatta. A tárgyak között sok a földi későhabán munka, még 18. századi bokály is akadt. A gyári edények a szomszédos Városlódról és a pápai Mayer gyárból voltak. Nagyon dekoratív a fehér-zöld ólomházas tálak- tányérok sora, lehetséges, hogy ezek helyben készültek.

Az erdélyi szászok otthonát képviselő Nagyszeben-környéki⁷¹ ház 100-nál több edénye nagyrészt gyári keménycserép, hollóházi gyártmány, még a legtöbb bokály is gyári. Az ólomházas edények is későbbiek; akad köztük néhány tordai tál. Ez az anyag nem képviseli méltóan az erdélyi szász kerámiát.

A felső- és alsó-mecenzéfi német ház, Abaúj megyéből⁷² JANKÓ leírása szerint cserépedényekkel díszes volt: „A lakószoba sarkos berendezésű... a padok felett a falat kancsókkal megrakott fogasok és szentképek díszítik... A konyhában a falakat körüskörül felaggatott tálak ékítik.” A kerámiatárgyak száma nem nagy, 28 db, egy része hollóházi keménycserép, de jórésze ólomházas, talán a megyében, Göncön készült.

Német „Knickerbauer” háza képviseli Nyitra megyét,⁷³ Handlovából. A kevés kerámiatárgy többsége gyári; a cserépedények között néhány a vidékre jellemző formájú kettős fazék, lábas, tepszi szerepelt és olyan tálak, tányérok, amelyek a Veszprém megyei házban fordultak elő fehér, zöld díszítéssel.

Torontál megye⁷⁴ két házat állított ki: egy „sváb” házat és egy szerb házat. A „sváb” ház Nagyjécsáról való és itt találkozunk először nagyobb számú hódmezővásárhelyi cserépedénnyel, a „Csúcs” városrész tálasainak jellegzetes fehér-kék „porcolányos” tálaival. Elmaradhatatlanok a gyári edények,

⁶⁶ Szolnok megye: 22699—22849. leltárszám.

⁶⁷ Csongrád megye: 23329—23460. leltárszám.

⁶⁸ Somogy megye: 21460—21514. leltárszám.

⁶⁹ Zala megye: 21401—21431. leltárszám.

⁷⁰ Veszprém megye: 23066—23278. leltárszám.

⁷¹ Szeben megye: 20831—21067. leltárszám.

⁷² Abaúj-Torna megye: 20548—20609. leltárszám.

⁷³ Nyitra megye: 21306—21368. leltárszám.

⁷⁴ Torontál megye: 21526—21718. leltárszám.

többek között herendi és murányi keménycserép bokály. A ház dísze a sublót volt: „oltárszerűen szentkép-csoportozattal, .. findzsákkal és különféle csecsebecsékekkel sűrűen megrakott fiókos szekrény”.

A torontáli szerb ház a Pancsovától kb. 20 km-re fekvő Cserépaljából (Crepája) való. „A konyha hátfalát, valamint a pitar és konyha közti falíves edények díszítik, amott felaggatva, emitt külön edényes polczon.” Az 59 kerámiatárgy között a gyári tányérok mellett rázott díszű, „macskanyomos” tálak Mohácson készültek, mert tudjuk, hogy az ilyen mázas tálakat készítő mohácsi *fazekasok* edénykereskedői a Dunán szállított árujukat Pancsován rakták ki.⁷⁵ Mohácsi fekete korsó is volt e házban és olyan kicsi mázas korsó, amely Hunyad megyéből, a Fehér-Körös völgyéből, Tirnavicáról származhatott.

A Hunyad megyét⁷⁶ képviselő román ház Felső-Szálláspatakáról származik, de a berendezés a szomszédos Óraljaboldogfalváról. A leírás szerint a cserépedények mellett a faedényeknek is jelentős szerep jutott: „a szoba falán végighúzódo fogasokon csinos kancsók, fa- és cserépedények függnek”. Ezek többsége archaikus díszű, fehér alapon sárgával és zölddel írott tál és bokály, készítőhelyük talán Déva, Vajdahunyad vagy Nagybár. Néhány tordai darab is került az anyaghoz, gyári edény azonban egy se.

Krassó-Szörény megye⁷⁷ is román házat mutatott be: tornyarévai házat, ahol „a konyhafalakat mind a négy oldalon cifra edények gazdag sorai tarkítják”, a szobában pedig „edényes szekrény” áll. Az edények többsége teljesen mázatlan fazék és korsó az ugyancsak Krassó-Szörény megyei Lugosról. E mellett voltak gyári tányérok is.

A Sáros megyei⁷⁸ szlovák házat Giráltról túlnyomóan hollóházi keménycserép edénnyel rendezték be; az ólom mázas edények a megyében vagy a szomszédos Göncön készülhettek. Egy zilahi tál jelenléte arra figyelmeztet, hogy az anyag átadása, leltározása során is történhetett keveredés!

Vas megyét⁷⁹ egy vend ház képviseli Pereckéről: 63 cseréptárgya között sok az archaikus, így például fekete mázatlan, fületlen köcsögök sora, mindegyiken három belekarcolt kereszttel, fekete korsók és kanták (kebelei korsó), vörös, mázatlan fazekak sora, az elmaradhatatlan gyári, hollóházi keménycseréppel.

Bármilyen gyöngye volt a kiállítás anyaga, mégis tanulságot nyújtott és megalapozta ismeretünket. Szinte minden forma, minden technika, minden vásárcikket előfordult, a belőlük adódó kérdésekkel együtt. A következő évtizedek kutatása már leginkább azokra a központokra és így kérdésekre is irányult, amelyek e nagy áttekintésből kimaradtak.

Az ezredéves kiállítás még szakmai, tudományos szempontból látszólag távoleső területekre is messzehatóan következményekkel járt, így pl. a magyar népzene-kutatásra. KODÁLY Zoltánnak a Néprajzi Társaság fennállásának 70. éves évfordulóján elmondott beszédéből idézünk: „Hogy a Társaság

⁷⁵ KRESZ, 1971/C.

⁷⁶ Hunyad megye: 22639—22684. leltárszám.

⁷⁷ Krassó-Szörény megye: 21741—21838. leltárszám.

⁷⁸ Sáros megye: 21850—21954. leltárszám.

⁷⁹ Vas megye: 22231—22360. leltárszám.

rövid idő alatt mit ért el, annak egyik legszebb jele a millenniumi magyar falu volt. Valóságos kis Skanzen, amit nagyban azóta se tudtunk megvalósítani. Nekem maradandó személyes élményem. Bár 13 éves fejjel nem foghattam fel egész jelentőségét, nem hagyott nyugodni, míg nem jutottam el idővel mindazokba a falvakba, amelyekből egy-egy kis mintát adott.”⁸⁰

Az 1896-os kiállítással tetőzik és beteljesedik egy korszak, amely az 1873-as kiállítás előkészületeivel kezdődött. Az iparművészetben 1896 után megerősödött a „magyar stílus”-irányzat; a Művészi Ipar című folyóirat már eddig is sok népművészeti vonatkozású cikket közölt; folytatója, a Magyar Iparművészet pedig éppenséggel feladatának tekinti a népművészet kutatását, bemutatását.⁸¹ Nagy hatása volt a kiállításon bemutatott anyagnak, a HUSZKA alapján most már ezerévesnek vélt művészetnek. Az 1898-ban megjelenő újabb HUSZKA kötet, a „Magyar ornamentika”,⁸² részletesen elemzi a díszítményeket és kifejti elméletét eredetükről. E kötet is újabb vitát váltott ki.

1896 után betör teljes kiforrtságában az új iparművészeti stílus, az „Art Nouveau”, a „Jugendstil”, a szecesszió. A modern stílussal érkezik Magyarországra az angol reformmozgalmak tanítása, az esztétikai mozgalom, RUSKIN, MORRIS és CRANE hatása.⁸³ Gondolataik jelentősége nálunk éppen az, hogy az alkotóművészek, építészek érdeklődését a népművészetre irányították. Törekvéseiket elsősorban KÖRÖSFŐI KREISCH Aladár szóaltatta meg, aki még nevében is a népművészethez, Kalotaszeghez való vonzalmát fejezte ki. A Gödöllőn alapított műhelyben, baráti és művészi körben a ruszini tanítások szellemében élt és dolgozott. A gödöllőiek törekvése hivatalosan is megértésre talált, a kultuszminisztériumból a művészeti osztály vezetője, KORONGHI LIPPICH Elek volt a mozgalom támogatója. Az általuk kezdeményezett nagyarányú gyűjtőmunka a MALONYAY Dezső által szerkesztett „A magyar nép művészete” öt kötetben jelent meg. A gyűjtésben 1900-tól részt vettek fiatal művészek és művésznövendékek. A hivatásos néprajz bíráló szemmel tekintett a lelkes, de sokszor dilleltáns gyűjtésre; a MALONYAY kötetek illusztrációk anyagának meghatározásai sokszor tévesek, csak kritikával fogadhatók el. A fazekasságra vonatkozó szöveget többnyire GRÖH István írta, a szövegben néhol figyelemre méltó adatok vannak.⁸⁴

A Néprajzi Múzeum tulajdonképpeni működése a század elejével kezdődik. 1900-tól jelenik meg a Néprajzi Múzeum folyóirata, a Néprajzi Értesítő, a népi fazekassággal is foglalkozó tanulmányokkal. JANKÓ János korai halála után elsősorban BÁTKY Zsigmond foglalkozik e témával, különösen a kályha, kályhaszemek kérdésével. BÁTKY 1899-ben Kalotaszegen,⁸⁵ 1902-ben a Kisalföldön,⁸⁶ 1903-ban a Dunántúlon, Szakcsón, Váralján, Decsen gyűjt,⁸⁷ mindenhol értékes cseréptárgyakat hoz a Múzeumba. 1906-ban jelenik meg

⁸⁰ KRESZ, 1968. Idézet KODÁLY Zoltán „Visszatekintés” c. művéből, Bp., 1964. II. k. 214.

⁸¹ Magyar Iparművészet, I. (1897/98.) 1.

⁸² HUSZKA, 1898.

⁸³ KRESZ, 1968, 1974/c.

⁸⁴ MALONYAY, 1906—22.

⁸⁵ BÁTKY Kalotaszegen gyűjtött tárgyai: 29002, 29025, 29026.

⁸⁶ BÁTKY Kisalföldön (Gúta, Megyeres Szimó) gyűjtött tárgyai: 37182, 37259 között.

⁸⁷ BÁTKY Szakcsón és Váralján gyűjtött tárgyai: 42752—43101 között.

alapvető műve: „Útmutató néprajzi múzeumok szervezéséhez”,⁸⁸ a még JAN-KÓ-val tervezett tipológiai munka, hol a cserépedényeket elsősorban a funkció szempontjából mutatja be, mint a táplálkozás tárgyait. VI. t. és 9 színes t. Gyűjteményünk anyagának ez az első nagyszabású bemutatása.

A tárggyűjtés rendszeresen folyt évről évre. Bekerülnek nagynevű kutatók tárgyai, így HERMAN Ottóé⁸⁹ is, (cserépedények), vásárolnak műgyűjtőktől, műkereskedőktől; sok tárgy kerül a Múzeumba Brassóból,⁹⁰ Aszód környékéről,⁹¹ a dunántúli megyékből.⁹² A mezőtúri⁹³ fazekastársulat megajándékozta a Múzeumot készítményeivel. A Múzeum munkatársai közül SEMAYER Vilibáld teljes sorozatot hoz Magyarláporsról.⁹⁴ Szamosújvárról,⁹⁵ Désről,⁹⁶ Nagybányáról.⁹⁷ III. t.

A gyűjtés történetében kiemelkedik az 1909. év, GYÖRFFY István ekkor, mint fiatal „gyakornok”, gyűjtőútra indul szűkebb hazájába, a Nagykunságra.⁹⁸ Felkereste Karcagot, Túrkevét, Kunmadarast, Kisújszállást, Mezőtúrt, Tiszafüredet és Tiszaszöllöst, e hét helységből több száz válogatott tárggyal tér meg. Karcagról, szülővárosából, mezőtúri emberbutellát és butellát, túri lisztesbödönt hoz, tiszafüredi butellát, gyöngyösi butykoskorsót, később borkályt és kicsi korsócskát és egyéb, — tán Karcagon készült edényeket. Mezőtúrról nagy kollekción hozott, az 1870-es, 90-es évek virágzott remekeit és az ezt megelőző mázatlan fekete kerámia képviselőit többek közt fekete túri korsót; ugyancsak válogatott mezőtúri edényeket talált Túrkevéen, innét 184 tárgyat hozott. GYÖRFFY gyűjtötte az első tiszafüredi miskakancsót, s túri *mihókot* is talált. Tiszafüredről nemcsak mázas edényeket hozott — datált, szignált darabokat, — hanem mázatlan fekete edények teljes sorát is. Eddig ilyen gazdag, ilyen színvonalas anyag nem volt a Néprajzi Múzeumban, de ilyen jelentős gyűjtés sem történt. A múlt század végén meginduló néprajzi érdeklődés elhanyagolta az Alföldet, elsősorban a Felföld és Erdély művészetére figyelt, az ország szíve kimaradt érdeklődéséből. Jellemző, hogy MALONYAY ötkötetes sorozatából éppen az Alföld művészetét tárgyaló kötet maradt el. Az Alföld művészetének felfedezése elsősorban GYÖRFFY Istvánnak köszönhető, s ezen belül az alföldi, különösen a mezőtúri fazekasság felfedezése. Sajnálatos, hogy GYÖRFFY megfigyeléseiből kerámiai vonatkozású tanulmány nem született, ezért annál értékesebbek a leltárcédulákra írt megjegyzései, s egy-egy kisebb közlése.⁹⁹ V. t. és 8. színes t.

Ugyanebben az évben GYÖRFFY Beluleszko Sándorral együtt Kalocsáról is egy sorozat cserépedényt vásárolt;¹⁰⁰ majd 1911-ben vele együtt gyűjt Ud-

⁸⁸ BÁT KY, 1906.

⁸⁹ HERMAN Ottó gyűjtése: 33247—33352.

⁹⁰ Brassó: 37522—37568, 41620—41704.

⁹¹ Aszód környéke: 37576—37617, 37987—38035, 41137—41148.

⁹² Dunántúl: 43255—43300, 51957—52218, 59254—59259, 72353—72372.

⁹³ Mezőtúr: 54152—54175.

⁹⁴ Nagyláposi sorozat: 38143—38168.

⁹⁵ Szamosújvári sorozat: 38181—38220.

⁹⁶ Dési sorozat: 38221—38253.

⁹⁷ Nagybányai sorozat: 74653—74692.

⁹⁸ Nagykunság környéki gyűjtés: 78282—78897, 78734, 78736, KRESZ, 1971/B.

⁹⁹ GYÖRFFY, 1921.

¹⁰⁰ Kalocsai sorozat: 77219—77248.

varhely megyében.¹⁰¹ Az 1911-es Hont megyei szlovák központok, Bakabánya és Béd megismerését mozdítja elő.¹⁰² 1912-ben Feketekörös völgyi gyűjtésén GYÖRFFY több fazekasközpont edényeit veszi meg: Lehecsányról, Belényesről, Dusafalváról és máshonnan, közel 70 tárgyat hoz.¹⁰³ A kerámiagyűjtemény gyarapítói közül GYÖRFFY István tevékenysége áll legelől, minőségi, mennyiségi szempontból egyaránt!

Az évi tárgygyarapodás most már meghaladja a százat: 1909-ben 700-nál több, 1910-ben 500-nál több a növekedés. Más jelentős anyag is bekerült, így SZTRIPSZKY Hádor gyűjtése Tiszabogdányból.¹⁰⁴ többek között teljes kályha, — e tárgyak azonban a Kárpátokon túl, Kosivon készültek. A Sárközből is teljes kályha és jelentős sárközi cserépedény kerül, ÁCS Lipót gyűjtése.¹⁰⁵ A világháború alatt csökken, majd szünetel a tárgygyűjtés, — a műzsák hallgatnak.

Ennek ellenére megindul az irodalom: megjelenik a legnagyobb és legjelentősebb magyar fazekasközpont, Hódmezővásárhely máig klasszikus leírása, KISS Lajos: „A Hódmezővásárhelyi tálasság” tanulmánya, három folytatásban, a Néprajzi Értesítő 1914., 1915. és 1916. évi számaiban.¹⁰⁶ Ezt később KISS Lajos más tanulmányai követik, a hódmezővásárhelyi tálasság történetéről¹⁰⁷ és a tálások szörnyű betegségről, az ólommérgezésről.¹⁰⁸

A műgyűjtők is türelmetlenek, szorgalmazzák a kerámiakutatás eredményeinek publikálását, s megjelenik SIKLÓSSY László szerkesztésében „A magyar kerámika története” két kötete 1917-ben, több tanulmánnyal, így DIVALD Kornél „Régi magyar fazekas-munkák” c. tanulmánya is.¹⁰⁹

A világháborúval véget ér a magyar fazekasság régiformájú élete, már évtizedek óta tart haldoklása. A konyhaedényt a gyári bádogedény, a tálát, tányért, a gyári keménycserép és porcelán szorította ki. A századvégi agyagipari szakiskolák és tanfolyamok, ha technológiai tudást nyújtottak is, értetlenül nézték, s nem ismerték a hagyományos fazekasművészetet, megtanították a fazekasokat idegen színek, műmázák használatára (rézzöld helyett ún. „krómzöld”-re, ún. „pink”-re, (rózsaszín), halványkékre stb.) íróka helyett, — KISS Lajos szavával élve —, a „lélektelen” ólompapír használatára, s szintén a szaporátlan íróka helyett az ecsettel való festésre; helyenként az úri közönség ízléséhez igazodva a formák is megváltoztak, különféle vázák, díszkorsók készítésébe fogtak a magukat most már „műfazekas”-nak nevező mesterek. A változás helyenként dátumhoz köthető: Hódmezővásárhelyen 1902-ben¹¹⁰ kezdődött a sablonnal való festés tanfolyama; 1910-ben a Mezőtúron tartott tanfolyam szorította háttérbe az írókát, bár a bravúros vázakészítő Badár Balázs „műfazekas” munkásságát még az előző században kezd-

¹⁰¹ Udvarhely megyei gyűjtés: 95053—95068.

¹⁰² Hont megyei gyűjtés: 86903—87177, 92487—92598.

¹⁰³ Fekete-Körös völgyi gyűjtés: 95171—95308.

¹⁰⁴ Tiszabogdányi gyűjtés: 88390—88409.

¹⁰⁵ Sárközi gyűjtés: 91951—92010, 94850—94856.

¹⁰⁶ KISS, 1914—1916.

¹⁰⁷ KISS, 1926.

¹⁰⁸ KISS, 1934.

¹⁰⁹ SIKLÓSSY, 1917.

¹¹⁰ KISS, 1914.

te.¹¹¹ — De a bonyolult folyamattal párhuzamosan újabb törekvésekkel kísérelték meg a valódi népművészetet szerencsésebben ötvözni a korabeli ízléssel. Így született a hódmezővásárhelyi művészek révén az a tevékenység, ami végül is megteremtette a Hódmezővásárhelyi Majolikagyárat.¹¹² A hagyományok pusztulása, az újabb népi törekvések mindenképpen határvöet jelentenek; ezután a régi értelemben vett fazekasságról már nem beszélhetünk.

A háború után, új helyzetben, a Néprajzi Múzeumban hamarosan újra folytatódott a gyűjtőmunka. GYÖRFFY István 1922-ben Sárospatakra ment s ott még töretlen hagyományokat találva, egy sorozat edényt vásárolt.¹¹³ Most az idáig viszonylag elfelejtett vidékre terelődött a figyelem; a Néprajzi Múzeum sok sárközi tárgyat vásárolt¹¹⁴ és 1924-ben bekerült az első mezőcsáti miskakancsó, egy kopott Rajczy-féle darab 1847-ből.¹¹⁵

A kerámiagyűjtemény történetében a legnagyobb változást VISKI Károly kinevezése jelentette.¹¹⁶ Nehéz időkben került a Néprajzi Múzeumba. Veszített háború és veszített forradalom után, amikor maga a néprajzi kiállítás épülete, az Iparcsarnok is omladozott. Miután az Iparcsarnok valóban ráomlott a néprajzi kiállításra, következett a költözködés a Könyves Kálmán körútra, 13 hónapon keresztül, 1925-ig, majd az új kiállítás felállítása, ahol egy egész teremben csak a kerámiát mutatták be.

VISKI példás rendbe hozta a kerámiagyűjteményt. Minden tárgyra nemcsak számát, hanem lelőhelyét is ráírta, és minden leltárcédulát kiegészített a tárgy színezésével, feliratával, pontos méretével, lerajzolta a mesterjelet, a tulajdonjegyet, s gyakran helyesbítő megjegyzést fűzött a régi leltárcédula adataihoz. Az elnevezések terén is megkezdte a következetes rend keresztülvitelét és egyes leltárcédulákra a tárgy szaknevét zárójelbe írta a leltárkönyvben szereplő név után. VISKI-t követjük, amikor a *bokály*, a *kancsó*, a *korsó*, a *szilke* szót szaknévként használjuk.

Miután VISKI a gyűjtemény öre lett, saját szerény gyűjteményének darabjait odaajándékozta a Múzeumnak,¹¹⁷ így Nagyszalontán készült régi cseréptárgyakat is. Érdeklődése a kerámia iránt nem most kezdődött; amikor Szalontán élt és ARANY-szótárát írta, többek között a népi cserépedények, butykosok, vászonkorsók, fehér kancsók meghatározását is megadta. Múzeológusként e korábbi tevékenységének hasznát vehette. VISKI¹¹⁸ kihasználta a tárgyvásárlási lehetőségeket is. A Néprajzi Múzeum munkatársai, BÁTKY, GYÖRFFY, VISKI¹¹⁹ közös összefogással készültek a prágai nemzetközi népművészeti kongresszusra, és erre az alkalomra 1928-ban megírták a „Magyar népművészet” c. összefoglalást, gazdagon illusztrált kötetet. Vö. VI. t.

1929-ben újra jelentősen gyarapodott a kerámiagyűjtemény: ebben az évben közel 700 darab cserépedényt vásárolt a múzeum, többségét Tiszafüred

¹¹¹ GYÖRFFY, 1939; RÁCZ, 1911.

¹¹² KAJÁRI, 1972.

¹¹³ Sárospataki gyűjtés: 116173—116344.

¹¹⁴ Sárközi gyűjtés: 119979—119983, 121739—121852.

¹¹⁵ Mezőcsáti miskakancsó: 125785.

¹¹⁶ KRESZ, 1974/B.

¹¹⁷ VISKI tárgyai: 126127—126141.

¹¹⁸ VISKI, 1919.

¹¹⁹ BÁTKY — GYÖRFFY — VISKI, 1928.

és Mezőcsát környékéről,¹²⁰ kisebb részét a Sárközből.¹²¹ Ez a hatalmas tiszafüredi anyag tette lehetővé a téma publikálását, amikor pedig kiadásra nyílt lehetőség, a Tudományos Akadémiánál megjelenő népi cserépedényekről szóló kötethez VISKI a tiszafüredi anyagot választotta. E központ stílusa akkor teljesen ismeretlen volt a szakközönség előtt, holott nemzetközileg is jelentős volt. Bár angolul is megjelent e katalógus, az angol nyelvű kerámiairodalom a mai napig nem vett tudomást róla. Képszerkesztése példamutató, de a szöveg sajnálatosan szűkszavú, feltételezhetőleg nem a szerző hibájából.

Szorgalmas raktárrendező munkája mellett VISKI talált időt a helyszíni gyűjtésre is: Tihanyban, Panyolán, Szalonnán, Magyarszerdahelyen gyűjtött, de csak kevés, és inkább egyszerű tárgyat.¹²² Néhány kerámiatárgyat a múzeum többi munkatársa is gyűjtött: 1923-ban GÖNYEY Sándor Tatán¹²³ járt, egy írókát, „gurgulyát” hozott, ezt utóbb nagy gyűjtés követte; LAJTHA László Bogyiszlóról¹²⁴ hatalmas virágozott tálat hozott; GYÖRFFY 1932-ben Hódmezővásárhelyen járt,¹²⁵ és így végre innét is került tárgy a gyűjteménybe; GUNDA Béla, TAGÁN Galimdzsán első gyűjtőútja pedig 1933-ban volt.¹²⁶

1934: VISKI utolsó tevékenysége a gyűjteményben, HUSZKA József¹²⁷ hagyatékának leltározása, válogatott erdélyi tárgyak számbavétele. VISKI Károly, aki betetözte és összefoglalta a díszítőművészet kutatását, annak a HUSZKÁNAK a hagyatékát vette leltárba, aki elindította a népi ornamentika gyűjtését de egyben sok vitára is okot adott.

Az összefoglalás a Magyarság Néprajza Díszítőművészet fejezetében¹²⁸ közismert. Tömör, gondolatgazdag, tartalma előremutató. A színessel, mutatóssal szemben VISKI megvizsgálta, mi lehet az, amiben valóban a legrégebb hagyomány őrződött meg. Eddig elhanyagolt témákra irányította a figyelmet. „A cserépedények ősi díszítménye a zsinórozás, karcolás, domború díszítmény, vájt díszítmény, tűzdelés, körmozgás... ujjnyomat, hornyolás...” „A cserépedény ősi színe a vörös, szürkésfekete és fehér...” A vászonedény „legjellemzőbb góca Belényes, ahol... a XVII. században a belényesi fazekascéh minden tagja magyar... E fehér vászonedény rozsdavörös díszítménye általában mértani jellegű; úgy látszik, semmi köze a később eláramlott virágdíszítményekhez”. „... egykor az összes fazekasfalvak sem dolgoztak a nép számára olyan tarkán, mint például a XIX. században.”

E tömör fejezet szinte minden sorát, szavát egy-egy tanulmánnyá lehetne kibővíteni. Még egy példa, mit nem írt meg VISKI, mire utalt csak néhány szóval: felsorolja a fontosabb fazekas góchelyeket, „vannak egyes községek, ahol évszázadok óta a falu majdnem minden lakosa fazekas, ... Gömörben, ... a barcasági Újfalú, ... az udvarhelyszéki Korond, ... a csíkmegyei Madaras,

¹²⁰ Tiszafüred és Mezőcsát körzeti gyűjtés: 129083—129142, 129170—129230, 129393—129422, 129462—129821, 129903—129988, 130025—130064, 130543—130548.

¹²¹ Sárközi gyűjtés: 129839—129855, 130065—130075, 130090—130104, 130106—130110.

¹²² Tihanyi gyűjtés: 130725 stb.; Panyolai gyűjtés: 131776, stb.; Szalonnai gyűjtés: 131315, stb.; Magyarszerdahelyi gyűjtés: 133019, stb.

¹²³ Tatai gyűjtés: 125471.

¹²⁴ Bogyiszlói gyűjtés: 125783—125784.

¹²⁵ Hódmezővásárhelyi gyűjtés: 131226.

¹²⁶ GUNDA első gyűjtései: 132329 stb.; 132764 stb. TAGÁN első gyűjtése: 133226 stb.

¹²⁷ HUSZKA hagyatéka: 133546—133577.

¹²⁸ VISKI, 1933/37.

... Nádudvar, Tiszafüred, Mezőtúr, Tenke, Belényes, ... Torda, Alsójára, Nagyenyed... Mind e helyek, de kivált a kisebb községek, bizonyára a régi hagyományt is őrizték, amit sajnos nem ismerünk eléggé." — Ez túlzott szerénységre vall, VISKI kitűnően ismerte az egyes fazekasgócok stílusát. Szülőhelyéről, Tordáról még a fazekasmester, Czeglédi Pál kezemunkáját is azonosította¹²⁹ Még a tipikus, készítőhelyétől távoleső vidékről előkerült tárgy származáshelyét is felismerte, és a leltárcédulára feljegyezte, példa rá a Borsod megyei Bogácsról került virágozott fehér tál, ami mezőtúri típusú.¹³⁰ Ha hiányolhatunk valamit VISKI munkásságában, akkor azt, hogy beletörődött a kiadók szűkmarkúságába, és nem hagyta ránk részletesebben, bővebben gazdag ismeretét.

1936-ban új generáció jelentkezik a múzeológus-gyűjtők között: a fent említettek mellett MADARASSY László, K. KOVÁCS László és FÉL Edit¹³¹ gyarapítja a kerámiagyűjteményt. 1937-ben BECZKÓYné RÉVÉSZ Ágnes foglalkozik intenzíven a gyűjteménnyel, s helyszíni kutatással ellenőrzi a tárgyak készítőhelyét, mestereit; — előbb a gyöngyösi,¹³² majd a sárközi¹³³ edénytípust vizsgálja meg. Alapos kutatásai, a múzeumi anyag hitelesítése első a maga nemében. A kutatás egyre igényesebbé, sokoldalúbbá válik. GÖNYEY Sándor Galgamácsán¹³⁴ a cserépedények használatát figyeli meg és gyűjti; FÉL Edit pedig teljes szobaberendezést hoz Martosról.¹³⁵ VI. t.

Ekkor kezdődik meg a leltározás új rendszere: kartonok, két példányban kézzel írott leltárcédula, rajzzal vagy fotóval, a tárgyak funkciójának ismeretével.

1940-ben leltározzák be GYÖRFFY István hagyatékát.¹³⁶ BECZKÓYné RÉVÉSZ Ágnes nem folytatja tovább néprajzi tanulmányait, — a kerámiakutatóval ez években DOMANOVSKY György foglalkozik.

DOMANOVSKY György „Népi fazekasság” c. könyve, az Officina kiadásában, kisterjedelmű ugyan, de annál jelentősebb: ez a magyar fazekasság történetének első összefoglalása és — ami számunkra még fontosabb —, az egyes fazekasközpontokat ismerteti, jellemzi. Így DOMANOVSKY György évtizedekre megalapozta a magyarországi fazekasság kutatását.¹³⁷

GÖNYEY Sándor a kerámiagyűjtemény egyik legszorgalmasabb gyarapítója, 1942—43-ban kiemelkedő jelentőségű anyagot hoz Erdélyből, főleg a Szilágyságból¹³⁸ és a Beszterce-Naszód megyei Borgóból.¹³⁹ GÖNYEY e gyűjtésével

¹²⁹ Tordai fazekasmester, Czeglédi Pál munkája: 22963.

¹³⁰ Mezőtúri tál Bogácsról: 129400.

¹³¹ MADARASSY első gyűjtése: 134031 stb.

K. KOVÁCS első gyűjtése: 134805 stb.

FÉL első gyűjtése: 134837 stb.

¹³² BECZKÓYné, 1937.

¹³³ BECZKÓYné, 1938; 135883—4, 135933—4.

¹³⁴ Galgamácsai gyűjtés: 136530—136543.

GÖNYEY, 1940.

¹³⁵ Martosi gyűjtés: 136289—136417.

¹³⁶ GYÖRFFY hagyaték: 137031—137048.

¹³⁷ DOMANOVSKY, 1942.

¹³⁸ GÖNYEY gyűjtése a Szilágyságban: 138483—138544; 138554—138062; 138668—138700; 138734—138770; 139038—138122.

¹³⁹ GÖNYEY gyűjtése Borgón: 139179—139196.

GÖNYEY, 1958.

meghatározza a zilahi kerámiát, kimagaslóan szép sorozatot hoz Dészházáról; anyaga egy archaikus szilágysági román központot is képviselt: Mosóbányát. Több erdélyi gyűjtés mellett külön említésre méltó a zenekutató-zeneszerző LAJTHA László kitűnően adatolt gyűjtése Mezőtelegden;¹⁴⁰ még a fazekasok adatait is visszakereste a református anyakönyvben. VI. t., 10—11. színes t.

1944: a háborús veszély miatt a kiállítást lebontják, a gyűjteményt ládákba csomagolják, a múzeum munkatársai, elsősorban FÉL Edit hónapokon át csomagol. Ekkor DOMANOVSKY György volt a múzeum igazgatója; gondosságával megmentette a gyűjteményeket a pusztulástól.

1945: A kerámiagyűjtemény tárgyainak száma kb. 7000. A tárgyak egy része számnélküli, de e számnélküli tárgyak is részben azonosíthatók, hála a fényképpel ellátott VISKI-féle leltárcéduláknak. Némelyik tárgyat már VISKI sem talált meg, e tárgyak valószínűleg még a Könyves Kálmán körútra való átköltözés előtt, tehát még az első világháború előtt pusztultak el, s a leltárcédulán nem tüntették fel, hogy a tárgy eltört vagy selejtezték. — E sorok írója ebben az évben írta a gyűjteményben első leltárcéduláit, nemsokára átvette a gyűjtemény kezelését.¹⁴¹

Az új korszak első kiállítása, hol kerámia is szerepelt, az 1848-as centennáris emlékkiállítás,¹⁴² a Nemzeti Múzeumban; itt korabeli edényeket, Kossuthról, 48-ról megemlékező, hazafias feliratú tárgyakat — főleg butellákat — állítottunk ki. A tárgyak ekkor még ládákban voltak, s ekkor már helyesnek tűnt, hogy szakszerű raktárakban, logikus csoportosításban helyezzük el az anyagot. 1948—1950-ben a kerámiagyűjtemény raktára elkészült, előbb egy, majd mellette még egy teremben. Az anyagot tárgycsoportok szerint helyeztük el polcra, rekeszbe.¹⁴³ A raktári rend a tárgyak áttekintését is megkönnyítette. A népi cserépedények terminológiájának e raktári rend lett az alapja.

Újra folytatódott a gyűjtés, 1949-ben közel 400 kerámiatárgy a gyarapodás. NÉMETHY Endre túskevári gyűjtése kerül leltározásra;¹⁴⁴ ROMÁN János közreműködésével Sárospatakról¹⁴⁵ a Szkircsák-féle műhelyből teljes sorozatot kap a gyűjtemény. Elindul a múzeum új gárdája közös gyűjtőútra: a tiszai¹⁴⁶ gyűjtésre. Az eddigi számozási és leltározási rendnek ez az utolsó esztendeje, HOFFMANN Tamás Szendrőn¹⁴⁷ gyűjtött tárgyaival zárul le a leltározás e korszaka.

Az 50-es években a tárggyarapodás minden eddigit felülmúlt, gyűjtéssel, vásárlással, olykor átadással özönlik az anyag a gyűjteménybe, a feldolgozás szinte lemarad, így elmarad a fényképezés is. Eddig a jelentős Hódmezővásárhelyet¹⁴⁸ csak néhány tárgy képviselte, de innen 1950-ben CSILLÉRY Klára több mint száz páratlanul értékes cserépedényt hozott. KRESZ Mária Csákvá-

¹⁴⁰ Mezőtelegden gyűjtés: 139200—204.

¹⁴¹ KRESZ első leltárcédulája: 140486.

¹⁴² 1848/1849 centennáris emlékkiállítás.

¹⁴³ KRESZ, 1950.

¹⁴⁴ Túskevári gyűjtés: 141815—141929.

¹⁴⁵ Sárospataki sorozat: 143308—143395;

ROMÁN, 1951, 1955.

¹⁴⁶ Tiszai gyűjtés: 142259 stb.; 142750; 145864 stb.; 50.14.14 stb.

¹⁴⁷ Szendrői gyűjtés: 142932—142935.

¹⁴⁸ Hódmezővásárhelyi gyűjtés: 50.4.42—50.4.191.

ron¹⁴⁹ gyűjtött, a Dunántúl legnagyobb központjában, majd a következő évben Hódmezővásárhelyen, Mezőtúron,¹⁵⁰ a legnagyobb alföldi központokban. VII-VIII. t.

A századforduló óta legnagyobb tárggyarapodásra 1951-ben került sor. (1951-ben kb. 1900 tárgy volt az évi gyarapodás.) 1951-ben került a Néprajzi Múzeumba a több mint 900 darabból álló WARTHA Vince-féle,¹⁵¹ korábban Múgyetemen levő technológiai szempontból gyűjtött anyag; ez a gyűjtemény, mint említettük, még a század végén keletkezett. Az Iparművészeti Múzeum¹⁵² is átad korábbi gyűjtésből származó újabb tárgyat. Minőségileg legjelentősebb KUND Elemér gyűjteménye,¹⁵³ ebben a 338 tárgy jórésze évszamos, sőt szignált. A tiszafüredi és mezőcsáti mesterek nevét jobbra a KUND Elemér által gyűjtött tárgyakról ismerjük. Ekkor került a múzeumba SERGÓ Erzsébet Dórön¹⁵⁴ rendelt sorozata is és FÉL Edit—HOFER Tamás gyűjtése Nemespátróról,¹⁵⁵ XII—XIII. t.

1952-ben ajándékozta múzeumunknak FÜLEP Lajos,¹⁵⁶ művészettörténész Zengővárkonyban, a Sárköz falvaiban és Baján gyűjtött tárgyait, 225 darabot. Jelentős a SAJÓ Istvántól¹⁵⁷ vásárolt anyag. A helyszíni gyűjtések is tovább folynak, FÉL Edit Decsről,¹⁵⁸ MORVAY Judit Szeremléről¹⁵⁹ hoz cserépedényeket. XI., XIV. t.

Végre 1953-ban a múzeum egyik folyosóján a fazekasközpontokról szerény kiállítás készült. Ugyanebben az évben hatalmas a tárggyarapodás: WIENER Tibor¹⁶⁰ hódmezővásárhelyi gyűjteménye, közel ezer tárgy, (980 darab) kerül múzeumunkba. E jelentős anyag, s az 1950-ben CSILLÉRY Klára gyűjtötte tárgyak lehetővé tették a hódmezővásárhelyi kerámia évszamos tárgyainak feldolgozását és közreadását a Néprajzi Értesítőben.¹⁶¹ XV. t.

A helyszíni gyűjtés elsősorban az idáig fel nem kerest, csak az irodalomból ismert, vidékekre koncentrálódott. KÓS Károly¹⁶² az 1944-es Dunántúli Szemlében példásan dolgozta fel a „Züricvölgyi gerencserek” munkáját, Magyarszombatfa, Gödörháza, Velemér és a szomszédos falvak archaikus fazekasságát. Ezért most itt gyűjt KRESZ Mária és a helyi kerámiagyár néprajzi szakköre segítségével, elsősorban CZUGH Dezsővel, jelentős anyagot szerez.¹⁶³ BALASSA Iván és DEISINGER Margit Mohácsról¹⁶⁴ hoz nemzetiségek szerint megkülönböztethető tárgyakat. IX., X. t.

¹⁴⁹ Csákvári gyűjtés: 50.17.1—46.

¹⁵⁰ Hódmezővásárhelyi és mezőtúri gyűjtés: 51.26. és 51.27-es csoport.

¹⁵¹ WARTHA gyűjtemény: 51.30.1—877;

KRESZ, 1966.

¹⁵² Iparművészeti Múzeumtól átadás: 51.33.1—273.

¹⁵³ KUND gyűjtemény: 51.31.324—861.

¹⁵⁴ Dóri gyűjtés: 51.22.1—68 és 52.85.1—10.

B. SERGÓ, 1972.

¹⁵⁵ Nemespátrói gyűjtés: 51.51. csoport.

¹⁵⁶ FÜLEP gyűjtemény: 52.71.1—225.

¹⁵⁷ SAJÓ gyűjtemény: 52.7.1—27, 54.40.1—154.

¹⁵⁸ Decsi gyűjtés: 52.14. csoport.

¹⁵⁹ Szeremlei gyűjtés: 52.41. csoport.

¹⁶⁰ WIENER gyűjtemény: 53.61.1—980.

¹⁶¹ KRESZ, 1954.

¹⁶² KÓS, 1944.

¹⁶³ Velemér völgyi gyűjtés: 54.26.1—85.

CZUGH, 1955, 1959/A, 1959/B.

¹⁶⁴ Mohácsi gyűjtés: 54.59.2—30.

A kerámiagyűjtemény 1952-ben már 10 000 darab, 1959-ben pedig kb. 14 000 tárgy. Végre lehetőség nyílik nagyobb arányú kiállításra; a Néprajzi Múzeum öt termében kb. 2000 tárgyat lehet bemutatni, a gyűjtemény színe-javát. Egy terem a teljes formakincset szemlélteti, majd négy teremben fazekasközpontok szerint mutattuk be a magyarországi cserépedényeket. Az első teremben Dunántúl központjai, és néhány alföldi központ került bemutatásra, a következő teremben az alföldi fekete edény (erre időközben ráterelődött a figyelem hála SZABADFALVI József feldolgozásainak),¹⁶⁵ Hódmezővásárhely és Mezőtúr termékei; majd Mezőcsát, Tiszafüred; az utolsó teremben erdélyi tárgyak következtek. Ahol a fazekas nevét ismertük vagy szignált tárgy volt, bemutatattuk; négy mesternek külön vitrint szenteltünk; a hódmezővásárhelyi MAKSA Mihálynak, a mezőtúri K. Nagy Gábornak, a mezőcsáti Rajczy Mihálynak (időközben megjelent DOMANOVSKY György feldolgozása a mezőcsáti kerámiáról!);¹⁶⁶ Tiszafüredről Bodó Mihály műveit. A kiállítás vezetője, közel 50 fazekasközpont rövid jellemzése, megjelent az 1961-es Néprajzi Értesítőben.¹⁶⁷ XVI. t.

1960-tól minden évben az újabb tárgygyűjtésről beszámoló jelenik meg a Néprajzi Értesítőben az egyes jelentős tárgyak bemutatásával, méltatásával. A 60-as években a tárgyak gyarapodása minden évben több száz.¹⁶⁸ A kerámiagyűjtemény kezelésében részt vesz ISTVÁN Erzsébet, akinek dolgozata Baja fazekasságáról előrevizsi a Sárköz különböző központjainak megkülönböztetését.¹⁶⁹ E dolgozatot megelőzte egy gyűjtőút Baranyában, a Mecsek kevésbé ismert központjaiban, és Baján.¹⁷⁰

Jelentősen gyarapodik a kályhacsempe anyag is; különleges darabok kerültek be SÓS Aladár ajándékaként,¹⁷¹ majd SCHUBERT Ernő hagyatékából.¹⁷² Sok szép tárgy származik a BAUMGARTNER Kálmántól vásárolt gyűjteményből,¹⁷³ valamint a SZILÁGYI Bélától vett tárgyak közül.¹⁷⁴ LINDNER László gyűjteménye elsősorban Békés megyei anyagunkat gyarapította.¹⁷⁵

Újra nagyszabású kiállítás nyílik 1963-ban a Múcsarnokban, igaz, hogy csak ideiglenes, néhány hónapig tart.¹⁷⁶ Míg eddig az egyes központok stílus-sajátosságaira fektettük a hangsúlyt, most éppen ellenkezőleg a kiállítás módszereivel azt igyekeztünk bebizonyítani, hogy a különböző színezések és díszítőtechnikák az egész országban elterjedtek, mégha egyik-másik központra jellemző ilyen vagy olyan díszítés. 32 színezést és technikát mutattunk be, kezdve a mázatlan vörös és fekete edénytől, a félig mázas, „mázvirágos” tárgyakon át a színes mázú, zöld és sárga, részben domborműves tárgyakig. Az írókás virágozásnál a

¹⁶⁵ SZABADFALVI, 1955, 1960/A, 1960/B.

¹⁶⁶ DOMANOVSKY, 1953.; KRESZ, 1960/D.

¹⁶⁷ KRESZ, 1960/D, 1961/A, 1964/65.

IGAZ—KRESZ, 1965.

¹⁶⁸ Tárgybeszámoló: 1960; 1961; 1962; 1963—1964; 1965; 1966; 1967—1968; 1969.

¹⁶⁹ ISTVÁN, 1964.

¹⁷⁰ Baranyai és bajai gyűjtőút: 60.85.1—112.

¹⁷¹ SÓS gyűjtemény: 61.82.1—78.

¹⁷² SCHUBERT gyűjtemény: 61.46.1—77.

¹⁷³ BAUMGARTNER gyűjtemény: 61.140.51—95.

¹⁷⁴ SZILÁGYI gyűjtemény: 62.181.1—152.

¹⁷⁵ LINDNER gyűjtemény: 60.139.1—94.

¹⁷⁶ Magyar Népművészet, 1963.

fehér alapon sötétbarna-vörös-zöld színezésűekkel kezdtük, majd a sötét alapszínű tárgyakkal folytattuk, végül a sárgamáz alatti írókás tárgyakkal fejeztük be a sort. Egy sor vitrinben a régi kerámia „modern” hatású díszítő-eljárásait mutattuk be. csíkozást, fröcskölést, „holdas” leöntést. Majd a jórész erdélyi, régies sárga-zöld, fehér alapú tárgyakat mutattuk be, ezután a későhában tárgyak és az erdélyi tárgyak kapcsolatát, majd a XVIII. századtól népszerűvé váló fehér-kék díszítésűeket. Végül a sgraffitó eljárás különböző színezéssel, s legvégül a korongon formált figurák, a fazekasszobrászat következett. A kiállítás sárközi konyhájában és mezőkövesdi konyhájában a színes-virágos cserépedényekkel való faldíszítést dokumentáltuk. A rövid vezetõben nem volt módunk írásban, képbõn megörökíteni a rövid ideig tartó kiállítás tanulságait.¹⁷⁷ XVII., XVIII. t.

Az évi tárgygyűjtésrõl szóló beszámolókat elõbb SZOLNOKY Lajos, majd KODOLÁNYI János szerkesztésében a Néprajzi Értesítõben évente továbbra is tájékoztattak a gyarapodásról. A kerámiagyűjteményrõl KRESZ Mária és J. ISTVÁN Erzsébet ír beszámolót, 1963-ban pedig az egyetemi hallgatók CSILLÁRY Klára vezetésével Tiszanánán folytatott gyűjtõútjáról KNÉZY Judit tájékoztatót. — Ekkor egy nagygazda több, mint 100 darabból álló edénykészletét sikerült megvásárolni. Igen jelentõs ISTVÁN Erzsébet hartai¹⁷⁸ 1965-ös és 1966-os gyűjtése. CSILLÉRY Klára ugyancsak Dunamenti helységekbõl¹⁷⁹ gyarapítja a kerámiagyűjteményt, így Dunapatajon gyűjtött tárgyakkal; leltárcéduláin a tárgyak funkcióját oly részletesen írja le, hogy gyakran alapvetõ egy-egy tárgycsoport ismereténél. 12., 13., 14. és 16. színes t.

1969-ben a Nemzeti Galéria épületében lehetõvé vált tíz teremben bemutatni az eddig legnagyobb szabású „Népi kerámia” kiállítást. A kiállítás elsõsorban földrajzilag mutatta sorra a fõ fazekasközpontokat, hangsúlyozva egy-egy központ stílusát és néhány régészeti analógiával a stílus múltját. Bevezetesként a fazekascéhek tárgyait mutattuk be, s egy termet a fazekasmesterség szerszámainak szenteltünk; Hódmezõvásárhelyrõl pl. tálasműhelyt mutatunk be.¹⁸⁰ A mezõcsáti kerámia termében egy csáti lakodalmi terített asztalt rekonstruáltunk. A kiállításról csak rövid katalógus készült, de nagy lett a sajtóvisszhangja. A szemléltetett témákat több tanulmányban dolgoztuk fel, ezek részben az Ethnographiában, részben a Néprajzi Értesítõben jelentek meg.¹⁸¹ XIX—XX. t.

1970-ben közel 1000 tárggyal gyarapodott a gyűjtemény, legjelentõsebb Keresztes Tiborné¹⁸² hagyatéka számos korai, datált tárggyal; ezek az 1973-ban, a Várban CSILLÉRY Klára rendezte „Népművészetünk története” kiállításban szépen érvényesültek.¹⁸³ 15. színes t.

1971-ben lehetõség nyílt a rendkívül fontos fazekaskereskedelem problémájának különféle dokumentálási módszerekkel való megörökítésére. Említet-

¹⁷⁷ KRESZ, 1963.

¹⁷⁸ Hartai gyűjtés: 66.81.1—52; és 67.165. stb.

¹⁷⁹ Dunamenti gyűjtés: 64.68. stb.; 64.91. stb.; 65.84. stb.; 65.91. stb.; 67.107. stb.; 67.150. stb.

¹⁸⁰ KRESZ, 1969; 1970/A

¹⁸¹ KRESZ, 1972/B. 1972/A.

¹⁸² KERESZTES gyűjtemény: 70.37.1—243.

¹⁸³ KRESZ, 1971/E; CSILLÉRY, 1971; KRESZ, 1971/F.

tük, hogy még 1944-ben KÖS Károly írta meg a Vas megyei Velemér környékének archaikus „gerencsér” mesterségét; s hogy magunk is gyűjtöttünk ott a helyi mesterek közreműködésével; 1970-ben pedig filmen örökíthettük meg a „faluzásra” induló lovasszekér felrakódását. A „Magyar fazekasok” című filmet MOLDOVÁN Domokos¹⁸⁴ rendezte. Ezután GRÁFIK Imre közreműködésével megvásároltuk a szekeret és tartozékait, a szekérre rakott összes edényt és ebből kiállítást rendeztünk a Fehérvári úti Művelődési Házban „Velemér völgyi gerencserek” címen. Tehát: tárgygyűjtéssel, fényképekkel, tudományos feldolgozással, mozgófilmmel és kiállítással mutattuk be a témát.

1972: a százéves Néprajzi Múzeumnak szűkké vált épülete, a Könyves Kálmán körüti volt-iskola. A jubileumi kiállítás a Nemzeti Múzeumban került megrendezésre, ott, ahonnan száz évvel korábban a Néprajzi Tár elindult. A kiállítást KODOLÁNYI János¹⁸⁵ rendezte, a kerámiaanyagot az eddig ismeretettek szerint csoportosítottuk, megemlítve a jelentősebb gyűjtőket, a nagyobb tárgyegyütteseket.

A kerámiagyűjtemény 20 000 tárgya sok ember munkáját örökítette meg. A Néprajzi Múzeum tudományos gárdája: XÁNTUS Ferenctől és RÓMER Flóristól, JANKÓ Jánoson, BÁTKY Zsigmondon, GYÖRFFY Istvánon, VISKI Károlyon folytatva GÖNYEY Sándorral — és sorolhatnánk még a neveket —, szinte kivétel nélkül mind gyarapította a kerámiagyűjteményt is. Hatalmas műgyűjtemények, mint a Wartha-féle gyűjtemény, a Wiener-gyűjtemény, Kund Elemér anyaga, Krisztinkovich Bélától vásárolt tárgyak, az említett Keresztes-féle anyag, mind a Múzeumba került. Szóljunk a jelentősebb műkereskedőkről is: Lichtnecher Jenőről, aki a legszebb dunántúli céhkorsókat hozta a Múzeumnak, az Endler házaspárról, akik a csáti és tiszafüredi edények százait gyűjtötték, és olyan régi gyűjtőkről, akiknek már csak a nevét tudjuk: Szedlariknéról, aki a leltárkönyv első tételét gyűjtötte Hunyad megyében, Brinza Máriáról, aki 1890 táján bejárta a Dunántúlt és az Alföldet, ő hozta az első sorozatot Rimaszombatból. De szóljunk azokról a parasztcsaládokról is, akik híven megőrizték az elődeikről rájuk maradt cseréptárgyakat és nem egyszer nehezen váltak meg a féltve őrzött holmitól; nevük csak az újabb leltárcédulákon maradt meg a tárgyakat értékelő megjegyzésekkel együtt. S legvégül szóljunk az edények készítőiről, a fazekasmesterekről, a nedves agyaggal, forró kemencével küszködő, a műhely ólmos levegőjét magukba szívó gerencserek-ről, akiknek legtöbbször a mérgező, pusztító ólombetegség áldozata lett. Az 1890-es népszámlálás szerint az akkori országban, több mint 7000 fazekas dolgozott iparendéssel, valójában azonban ennél többen lehettek; évi 30–40 millió edényt égettek. E töménytelen cserépedényből részben a tudatos megőrzés-válogatás, részben a véletlen hozta össze a kerámiagyűjteményben őrzött 20 000 tárgyat. A tárgyaknak is megvan a maguk sorsa: a fazekasműhelytől a vásárig — a vásártól a falusi konyháig, padlásig — a gyűjtőtől a műgyűjteményig, majd a Néprajzi Múzeumig. E tárgyakban megtestesült tanulságokat feladatunk megszólaltatni.

¹⁸⁴ KRESZ, 1971/G.

¹⁸⁵ KODOLÁNYI, 1972.

Színes képek

1. XÁNTUS János gyűjtése 1872-ben, vizes kanta. Szeged, ltsz. 18291. M. 36 cm.
2. XÁNTUS János gyűjtése a Dráva vidékén, Csokonyán 1888-ban, köpülő (ltsz. 2551) és bödön. (Ltsz. 2552). M. 28 cm és 28 cm.
3. RÓMER Flóris gyűjtése 1872-ben Hosszúhetényből, tál, König János munkája. (Ltsz. 18080). Átm. 29 cm.
4. A legkorábbi leltártétel, Hunyad megyei gyűjtésből, 1885-ben. Ltsz. 2446. Mag. 24 cm.
5. Az 1885-ös budapesti Országos Kiállítás anyagából, erdélyi szász tányér, Kürpöd-ről, XVIII. sz. Ltsz. 51.33.205. Átm. 21 cm.
6. HUSZKA József hagyatékából, hétfalusi csángó kanta, Hosszúfaluról, ltsz. 133550. Mag. 36 cm.
7. WARTHA Vince gyűjteményéből, erdélyi bokály 1728, ltsz. 51.30.608, mag. 19 cm; erdélyi kanta 1764, ltsz. 51.30.189, mag. 28 cm. 1900-as.
8. GYÖRFFY István 1909-es nagykunsági gyűjtéséből, tál, Karcag, Ltsz. 78734, átm. 24 cm; „zsoltár” 1854, Túrkeve, ltsz. 78481, mag. 11 cm.
9. BÁTKY Zsigmond 1899-es kalotaszegi gyűjtéséből, bokály, 1794, Magyarvalkóról, 29025. Mag. 27 cm.
10. GÖNYEY Sándor 1942-es szilágysági gyűjtéséből, pálinkás butykoskorsó, 1906, Dészázáról. Ltsz. 139038, mag. 38 cm.
11. LAJTHA László 1943-as mezőteleghi gyűjtéséből, tükörkeret, 1798, ltsz. 139202, mag. 43 cm.
12. MOLNÁR Balázs bihari gyűjtéséből, révi korsó és kanta, ltsz. 61.122.25 és 26, mag. 28 cm és 31 cm.
13. MORVAY Judit szatmári gyűjtéséből, tányér, Kispaládról, ltsz. 63.34.99. Átm. 26 cm.
14. CSILLÉRY Klára dunapataji gyűjtéséből, felföldi butykoskorsó, XVIII. század, ltsz. 61.95.16. Mag. 31 cm.
15. KERESZTES Tiborné gyűjteménye, felföldi tál, 1730. Ltsz. 70.37.57. Átm. 29 cm.
16. ISTVÁN Erzsébet és KRESZ Mária mecseki gyűjtéséből, Kisvaszarról, fazék és kiöntőcsöves korsó, ltsz. 60.85.64 és 61. Mag. 41 cm és 39 cm.

Fekete-fehér képek

- I. tábla. RÓMER Flóris gyűjtése 1872-ben a bécsi világkiállítás számára.
1. ábra. Tál Hosszúhetényről, felirata szerint „König János Hosszu Hetényi” fazekas munkája. Ltsz. 17140.
 2. ábra. Butykoskorsó Rimaszombatról, felirata: „1872 Nov 9 Tsinálta Török István R. sz.” Ltsz. 15667.
 3. ábra. Önmázás tál Modorról, „I. K. MODRA 1872” felirattal, „I. K.” = Johann Kitta modori fehéredényes. Ltsz. 17226.
 4. ábra. Önmázás tál Trencsénből, „P I: TRENCHIN” felirattal, „P I” = Pulman István trencsényi fehéredényes. Ltsz. 17593.
- II. tábla. XÁNTUS János gyűjtése 1872-ben a bécsi világkiállítás számára. Eredeti leltárkönyv EAD. 162.
1. ábra. „Igen szép fedő”, „csángó fazekastól”, ára „10 krajcár”. Barcaújfalu. Ltsz. 62.25.17—335—336.
 2. ábra. „Igen szép fedő”, „csángó fazekastól”, ára „10 krajcár”. Barcaújfalu. Ltsz. 62.25.18.
 3. ábra. „Virágtartó”, felirata: „Tartsa meg az Isten ez Szent helyen — Készült Küsmődön az Beretzki Zsigmond keze által 1872”. Ltsz. 15660—1271.
 4. ábra. „Hólyagos korsó”, „ajándok az aranyos-tordai gazd. egyesülettől”. Jára. Ltsz. 18236—1102.
- III. tábla. XÁNTUS János gyűjtése 1872-ben a bécsi világkiállítás számára.
1. ábra. „Csöcsös korsó”, Szeged, ára „40 krajcár”. Ltsz. 17192—1428.
 2. ábra. „Kancsó”, Szeged, ára „55 krajcár”. Ltsz. 17162—1440.
- HERMAN OTTÓ által 1898-ban Nádudvaron megrendelt edény.
3. ábra. „Bodon”, Nádudvar, 1898. Ltsz. 33949.
 4. ábra. A készítő felirata a fenti tárgyon: „Fazikas Lajos csinálta ezt a Bodont”.
- IV. tábla. HUSZKA József erdélyi gyűjtése, hagyatéka.
1. ábra. Bokály, lelőhelye Martonos, Háromszék m. Ltsz. 133551.
 2. ábra. Bokály, Székelyföld. Ltsz. 133363.
 3. ábra. Tál, Erdély. Ltsz. 133577.
 4. ábra. Kanta, lelőhelye Hosszúfalu, Brassó m. Ltsz. 133550.
- V. tábla. GYÖRFFY István gyűjtése a Nagykunság vidékén.
1. ábra. Szilke, lelőhelye Karcag. Ltsz. 78736.
 2. ábra. Szilke, lelőhelye Mezőtúr. Ltsz. 78400.
 3. ábra. „Nagy óros”. Pettyekből alakított felirata: „1809 — tsokolt semi se”. Lelőhelye: Kunmadaras. Ltsz. 78763.
 4. ábra. „Cifra óros”, 1868. Lelőhelye: Kunmadaras. Ltsz. 78764.
- VI. tábla. BÁTKY Zsigmond gyűjtése Váralján 1903-ban.
1. ábra. „Dori korsó”, ltsz. 42763.

- VISKI Károly ajándéka nagyszalontai gyűjtéséből.
2. ábra. Kulacs, 1790. Lelőhelye Nagyszalonta. Ltsz. 126141.
- BECZKÓYné RÉVÉSZ Ágnes gyűjtése Szekszárdon, 1938.
3. ábra. Tintatartó, kis sublót. Német István készítette Szekszárdon 1894-ben. Ltsz. 135883.
- LAJTHA László gyűjtése Mezőtelegden, 1943.
4. ábra. Lakodalmas fazék. Fekete József mezőtelegdi fazekas készítette, aki 1858-ban január 13-án feleségül vette Udvari Juliannát a ref. egyház anyakönyve szerint. Ltsz. 139200.
- VII. tábla. CSILLÉRY Klára gyűjtése Hódmezővásárhelyen 1950-ben.
1. ábra. Hatszögletű butella, 1846, Hódmezővásárhelyen készült. Ltsz. 50.4.188.
2. ábra. A fenti butella felirata: „Vas István Uram é az a zöld Butéla Készült 1846 dik esztendőben.”
3. ábra. Pereckulacs, 1902, Hódmezővásárhely, Csucs városrész. Ltsz. 50.4.102.
4. ábra. Emberbutella, 1901, Hódmezővásárhely, Csucs városrész. Ltsz. 50.4.165.
- VIII. tábla. KRESZ Mária gyűjtése Mezőtúron, 1951.
1. ábra. Nagy vájling. 1898-ban Farkas János edénykereskedőnek készült lakodalmi ajándék. Mezőtúron készült. Ltsz. 51.26.64.
2. ábra. A fenti tárgy aljának díszítése.
3. ábra. Úrvacsorai kanta, felirata: „Ezen edény készült az eklézsiának Az úr asztalához való használatra Fadgyas József Korsós Mester által 1896-ban Mező Turon Emlékül.” Ltsz. 51.26.58.
4. ábra. Kulacs, felirata: „Bagdi Istváné ez a kulacs készült túron K Nagy Gábor által 1866 ban.” Ltsz. 51.26.65.
- IX. tábla. KRESZ Mária gyűjtése Magyarzombafán, 1954.
- Lakodalmas edények, valamennyi Horváth Sándor munkája.
1. ábra. Asztali sótartó Magyarzombafáról. Ltsz. 54.26.56.
2. ábra. „Mártásos csésze”, Magyarzombafáról. Ltsz. 54.26.53.
3. ábra. „Leveses tál” Magyarzombafáról. Ltsz. 54.26.41.
4. ábra. „Husos tányér” Magyarzombafáról. Ltsz. 54.26.68.
- X. tábla. MORVAY Judit gyűjtése Szeremlén, 1952.
1. ábra. Korsó, lelőhelye Szeremle. készült Bátaszéken. Ltsz. 52.41.16.
2. ábra. Kancsó, lelőhelye Szeremle, készült Baján. Ltsz. 52.41.17.
- BALASSA Iván — DEISINGER Margit gyűjtése Mohácson, 1954.
3. ábra. „Kocsonyás tál”, „sanvis”. Mohács. Ltsz. 54.59.3.
4. ábra. „Tejes kanna”, Mohács. Ltsz. 54.59.11.
- XI. tábla. FÜLEP Lajos gyűjteménye, 1952-ben átadott ajándéka.
1. ábra. Tál. Készítőhely Baja. Ltsz. 52.71.26.
2. ábra. Tál. Készítőhely Baja. Ltsz. 52.71.25.
3. ábra. Kulacs. Készítőhely Baja. Ltsz. 52.71.67.
4. ábra. Bokály. Készítőhely Baja. Ltsz. 52.71.50.
- XII. tábla. KUND Elemér gyűjteménye, 1951-es gyarapodás.
1. ábra. Butella, „butykos”, 1946, Tiszafüred.
Készítette ifj. Nagy Mihály. Ltsz. 51.31.331.
2. ábra. Fenti tárgy felirata.
3. ábra. Miskakancsó, Tiszafüred, 1847. Ltsz. 51.31.397.
4. ábra. Fenti miskakancsó felirata: „anno az 1847 dik évbenn készítette Ifju Nagy Mihály Tisza Füredenn február 15 dik napján”

- XIII. tábla. KUND Elemér gyűjteménye.
1. ábra. Kancsó, Tiszafüred, felirata szerint ifjú Nagy Mihály készítette 1846-ban. Ltsz. 51.31.377.
 2. ábra. A fenti kancsó felirata.
 3. ábra. Kancsó, Tiszafüred, felirata szerint ifjú Nagy Mihály készítette 1845-ben.
 4. ábra. Fenti kancsó felirata.
- XIV. tábla. SAJÓ István gyűjtemény, Tiszafüredi butellák.
1. ábra. Butella, „butykos”, Tiszafüred, 1876, Bodó Mihály munkája. Ltsz. 54.40.45.
 2. ábra. A fenti butella felirata.
 3. ábra. Butella, „butykos”, Tiszafüred, 1879, Katona Lajos munkája. Ltsz. 54.40.44.
 4. ábra. A fenti butella felirata.
- XV. tábla.
1. tábla. A kerámiagyűjtemény új raktára, tányértartó. 1948—1950.
 2. ábra. Kiállítás néhány fazekasközpontról a Néprajzi Múzeum folyosóján, 1952.
- XVI. tábla. MAGYAR NÉPI CSERÉPEDÉNYEK kiállítás, 1959.
1. ábra. Sárköz vidéke, Siklós, Mórágó és Baja.
 2. ábra. Székelyföldi cserépedények.
- XVII. tábla. MAGYAR NÉPMŰVÉSZET kiállítás, Múcsarnok, 1963.
1. ábra. Máztatlan vörös edények.
 2. ábra. Máztatlan edények vörös földfestékkel.
- XVIII. tábla. MAGYAR NÉPMŰVÉSZET kiállítás, Múcsarnok, 1963.
1. ábra. Háromszínű mázzal folytatott edények, sárga-zöld-barna színezéssel.
 2. ábra. Fehér alapon barna körvonalú sárga-zöld díszű írókás edények.
- XIX. tábla. NÉPI KERÁMIA kiállítás, Nemzeti Galéria, 1969.
1. ábra. Céhedények mesterség szerint és megye szerint.
 2. ábra. Sárközi tálak.
- XX. tábla. NÉPI KERÁMIA kiállítás, Nemzeti Galéria, 1969.
Mezőcsáti lakodalmas asztal részlete.

DIE KERAMIKSAMMLUNG DES ETHNOGRAPHISCHEN MUSEUMS

Die Geschichte der Forschung und Sammlung, 1872—1972

Das Interesse für die volkstümliche Töpferei verbündet sich von Anfang an mit der Entdeckung der Volkskunst; mit dem Interesse, das sich in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts „der nationalen Hausindustrie“ zuwendete. Das Interesse ist einesteils von ethnographischer Wurzel, andersteils von künstlerischem Ursprung und es ging im Falle der Keramik in einem sehr bedeutenden Masse von der Industriegeschichte und von der Archäologie aus. Das Sammeln ereignete sich in vielen Fällen um einer Ausstellung willen, das Ergebnis wurde nach der Ausstellung in wissenschaftlichen Publikationen niedergelegt; die Fragen des Sammelns, der Ausstellungen und der Literatur sind zusammen zu behandeln.

Die Entdeckung der „nationalen Hausindustrie“ von Europa geschah in der Pariser Weltausstellung von 1867 und verknüpfte sich mit den „einen nationalen Stil“ suchenden Bestrebungen, mit dem der Romantik entsprungenen Historismus, mit der Unterstützung der durch die Grossindustrie gefährdeten dörflichen Hausindustrie.¹ Der Erfolg der Pariser Weltausstellung hatte einen Wederhall in erster Linie in den osteuropäischen Ländern, dort, wo die Kunst des Bauerntums wegen der verspäteten kapitalistischen Entwicklung noch in voller Blüte stand. Durch diesen Erfolg angeregt wurde die „Hausindustriegruppe“ der Wiener Weltausstellung von 1873 veranlasst. In Ungarn gehörte die Ernennung der ersten zwei Kustos des Nationalmuseums in 1872 zur Vorbereitung für die Ausstellung von 1873.² Von diesem Zeitpunkt, von dieser Ernennung des berühmten Forschers János XÁNTUS³ und des Archäologen Flórián RÓMER an können wir die Gründung des späteren Ethnographischen Museums rechnen. XÁNTUS und RÓMER haben 2500 ethnographische Gegenstände, davon ungefähr 250 Stück Töpferware für die Zwecke der Wiener Ausstellung und zugleich für das zukünftige Ethnographische Museum gesammelt. Nach hundert Jahren⁴ ist die Sammlung von Keramik des Ethnographischen Museums auf mehr als 20 000 Stücke gestiegen. Diese Sammlung bildet den Grund unserer Bearbeitung.

Die hausindustrielle Abteilung⁵ der Wiener Weltausstellung von 1873 wurde von Jacob FALKE (der Gründer des Kunstgewerbemuseums von Wien) ver-

¹ KRESZ, 1968, 1973.

² XÁNTUS, 1892; SÁNDOR, 1953.

³ SÁNDOR, 1970.

⁴ Siehe den 4. Band (1973) des Ethnographischen Anzeigers: die Jubileumstagung des hundertjährigen Ethnographischen Museums.

⁵ RÓMER, 1875.

anlasst und organisiert und er hat davon eine ausführliche Beschreibung: die erste Zusammenfassung der europäischen Volkskunst⁶ — und der volkstümlichen Keramik — gegeben. Seine grundlegenden prinzipiellen Feststellungen und eine ausgezeichnete Beobachtungsgabe beweisenden Beschreibungen über die ungarländischen Töpferwaren sind würdig dessen, um ausführlich angeführt zu werden. FALKE's Begriffsbestimmung von der Volkskunst oder, einen zeitgenössischen Ausdruck gebrauch von der „nationalen Hausindustrie“ ist bis heute gültig; dazu gehören „alle Gegenstände, die das Volk geschaffen hat oder die im Kreise des Volkes, ursprünglich für den Gebrauch des Volkes geschaffen wurden... Solche Geräte und Ornamentierungsweisen, ... welche die Eigenheiten eines bestimmten Volkstumes, eines Gebietes, einer Region, einer Ortschaft, eines Dorfes sind...“ Die ungarländische Keramik hat seine Aufmerksamkeit in dem das ganze Europa umfassenden Ausstellungsmaterial besonders gefesselt: „Diesseits der Leitha, abwärts, die Donau entlang nimmt die Zahl der Arbeiten der nationalen Hausindustrie an Reichtum und Bedeutung zu. Da zog der Weg verschiedenen Völker im Laufe der Geschichte hin und ihr Aufenthalt hat ihre Spuren hinterlassen. Sogar die Nachwirkungen der klassischen Kunst sind in den Gegenden zu erkennen, wo einst eine römische Provinzia lag; weingstens bewahrt die Tonware das Andenken davon vielfach, ganz bis zu unseren Tagen... Auch am unteren Lauf der Theiss sind vielerlei Töpferwaren zu finden, einige davon sind beinahe von antiker Wirkung, ja, sie sind beinahe so, wie die antike Hydria mit ihrem engen Hals und mit ihrem kleeförmigen Schnabel und ihrer schwarzen Oberfläche... manchmal von sehr fantastischer Form, was mit dem Gebrauch zusammenhängt, die Mundöffnung ist mit einem Gitter verschlossen, eine dünne Rohre dient zum Trinken, sie führt durch den Henkel und endet oben mit einer kleinen Trinköffnung...“ Nach einer anderen ausführlichen Darlegung fasst FALKE seine Eindrücke wieder zusammen: „Besonders beachtenswert sind die unglasierten und gelben Töpferwaren von der Theissgegend; ihre Form ist von antikem Ursprung, ihre Dekoration ist rote Ornanentik auf gelbem Grund, — sie erinnert an die ältesten antiken Töpfe.“

Die Keramik von jenseits der Leitha, d. h. die ungarische Keramik, die die Aufmerksamkeit des scharfsichtigen, gelehrten FALKE so sehr ergriffen hatte, war die Sammlung von János XANTUS und Flórián RÓMER. Nach der Abreise der Wiener Weltausstellung von 1873 kam das Material nicht in die Ethnographische Sammlung des Nationalmuseums, wohin es ursprünglich bestimmt wurde, sondern es wurde für das aufzustellende Kunstgewerbemuseum vorbehalten. Nur nach Jahrzehnten in 1898,⁸ später in 1951⁹ und in 1962¹⁰ kam die Reihe

⁶ FALKE, 1878.

⁷ XANTUS, 1892, 300. „Ich sammelte 200 Stücke, Flóris Römer aber... ung. 600 Stücke. Diese grosse, wenigstens 2000 Stücke umfassende vaterländische Hausgewerbemuseum wurde aber nie in die ethnographische Abteilung des Museums einverleibt, aber nach der Weltausstellung... überliess sie das Unterrichtsministerium dem Handelsministerium für das damals in Werden begriffene Kunstgewerbemuseum...“

⁸ Das durch das Kunstgewerbemuseum übergebene Material ist in 1898 zwischen 15.607—18.385 mehr als 700 Keramikgegenstände.

⁹ In 1951 Keramikgegenstände No. 51.33.1—273.

¹⁰ In 1962 Keramikgegenstände No. 62.25.1—25.

an die Übergabe, aber dann vermischt mit dem Material anderer Ausstellungen.

Die ursprüngliche Liste von XANTUS ist erhalten und ihrem Grund wissen wir, dass er 1852 Gegenstände gesammelt hat; die Zahl der Keramikstücke war 203.¹¹ Ein Drittel davon konnten wir mit einer umsichtigen musealischen Vergleichung identifizieren. Die Liste von XANTUS führt die Gegenstände nach Fundort und Nationalität auf. Das Gebiet der Sammlung ist hauptsächlich Siebenbürgen. Das erste Stück der Sammlung war „ein grosser Topf zum Krautkochen“ aus Nagyszebenszék, sein Preis war 4 Forint. Er kaufte von einem ungarischen Hafner in „Újfalú“, d. h. Barcaújfalu, in Burzenland, 30 Stück Töpferware, davon sind cca 20 Stück zu identifizieren.¹² An zwei Stücke knüpfte er eine ausnehmend bewertende Bemerkung: „ein sehr schöner Deckel“; diese zwei Topfdeckel sind nicht nur „sehr schön“ sondern auch entscheidend aus dem Gesichtspunkt des Stiles der burzenländischen Töpfe.¹³ Der Wirtschaftsverein des Komitates Aranyos—Torda schenkte dem Sammler ein „Blasenkrüglein“ (änlich einer Thermosflasche), von Jára mit Bewusstsein der Seltenheit, Besonderheit der Stückes.¹⁴ Von den in Segesvár gesammelten Stücken konnte man eine kleine Vogelpfeife identifizieren.¹⁵ Aus dem Komitat Krassó—Szörény brachte der Sammler von Rumänen meistens unglasierte Töpfe. Da auch vier Bauernhäuser in der Wiener Ausstellung von 1873 — die erste ethnographische Freiluftausstellung der Welt — zur Schau gestellt waren, darunter ein rumänisches Haus aus Oravica, ist es wahrscheinlich, dass die in Oravica gesammelten Töpferwaren in diesem Haus ausgestellt waren.¹⁶ Die Sachsen wurden durch ein Haus vom Komitat Nagyöküllő aus Michaelsberg, Mihályfalva, die Ungarn durch ein szeklerisches Haus vertreten. Von den im Szeklerland gesammelten Töpferwaren ist ein grosser Teil einer Serie mit einem signierten, datierten „Blumenhalter“ zu identifizieren, die beim Meister von Küsmöd, bei Zsigmond Beretzski gekauft bzw. bestellt war.¹⁷ Aus der Sammlung von Korond ist ein unglasierter Sauerwasserkrug zu identifizieren.¹⁸ Makfalva ist durch zwei tierförmige Tabaksdosen und ein birnenförmiges Weinkrügelein,¹⁹ Farkaslak durch einen auch auf seinem Boden farbig glasierten irdenen Topf vertreten.²⁰ Es ist bemerkenswert, dass die Mehrzahl der gesammelten Töpferwaren neugemachte Hafnerarbeit, wirklich zeitgenössische „Hausindustrie“ ist. Ausnahmsweise kommen auch alte Stücke vor, z. B. Posthaban-Schüsseln von Torockó. XANTUS brachte eine Serie von Töpfen auch von Szeged, von den 20 Stücken sind 12 zu identifizieren.²¹ II. und III. Tafel, 1 farbige Tafel.

¹¹ Ethnographisches Museum EA. 162.

¹² In Barcaújfalu gesammelte Gegenstände: 171666, 17275, 17317, 17573, 18159, 18220, 18283.

¹³ Die beiden „sehr schönen Deckel“: 62.25.17 und 18.

¹⁴ Ein „Blasenkrug“ von Jára: 18236.

¹⁵ Eine Kinderpfeife von Sgesvár: 17238.

¹⁶ Unglasierte Töpfe von Oravica: 17200, 17359, 18163, 18246.

¹⁷ Die Arbeiten des Hafners von Küsmöd Zsigmond Beretzki: „ein Blumenhalter“: 15660; Ofenzierate: 18106—18115; ein Teller: 17138, 18078.

¹⁸ Ein Sauerwasserkrug von Korond: 13222.

¹⁹ Ein Tabakhalter von Makfalva: 15610, 15662 und ein Krug: 18239.

²⁰ Ein glasierter Topf von Farkaslak: 17207.

²¹ Töpferwaren von Szeged: 15633, 15659, 15674, 17171, 17181, 17192, 18235, 18284, 18291, 18293, 18308.

Flórián RÓMER hat ungefähr 500 Stücke, hauptsächlich im westlichen Teile des Landes, in Transdanubien und Oberungarn gesammelt bzw. machen lassen. Davon sind ungefähr 180 Stücke Keramik. Bestimmt stammen nur die mit der Jahreszahl 1872 versehenen Gegenstände aus der Sammlung: 50 Töpferwaren haben Jahreszahl, 33 sind davon zinnglasierte, 17 bleiglasierte Töpfe. Die Fundorte dieser Gegenstände sind: Bakabánya; die Gegend von Pécs, Újbánya, Hosszúhetény, Mohács; das Komitat Fehér; Somogy; Kőszeg, Muraszombat und Szentmihály in dem Komitat Vas; Sümeg, Csáktornya, Alsólendva, Belatinc; Zombor; das Komitat Gömör: Rimaszombat, Fazekaszaluzsány, Rozsnyó, Murány; im Komitat Szepes „Bócza“; im Komitat Bereg Munkács.

Erwähnungswert sind die signierten Stücke: eine Serie Geschirr aus Hosszúhetény im Komitat Baranya, sowohl auf dem Vorderteil, wie auf der Rückseite mit der Aufschrift „König János, Hosszúhetény fazekas 1872“ (János König, Hafner von Hosszúhetény 1872).²² Mit Jahreszahl signiert ist ein zweihenkeliger schwarzer Krug von grossem Ausmass von Mohács.²³ Aus dem Material von Gömör auf einem Branntweinkrug von 1872 ist der Name „Török István“ und die Bezeichnung von Rimaszombat „R. Sz.“ zu lesen.²⁴ Auf eine unglasierte Kanne ist der Name des Handwerkers „Szikora János 1872 Fazekaszaluzsány“²⁵ mit Bleistift geschrieben. In dem Material, das wahrscheinlich Flórián RÓMER gesammelt hat, sind auch zwei Reihen von Fayence-Geschirren (zinnglasierte Geschirre) enthalten, welche für die Wiener Weltausstellung erzeugt worden sind. Die eine sind die Werke von „Kabala Stefan“ und „Pulman Josef trencsényi fehéredényes“ (d. h. Josef Pulman Krügelmacher aus Trencsén)²⁶, die andere Reihe wurde in Modor, in der Werkstatt von „Kitta Johann“ erzeugt.²⁷ I. Tafel, 3. farbige Tafel.

Die Sammlung von RÓMER und XÁNTUS gewährte gemeinsam einen Überblick von der Keramik von Siebenbürgen, Oberungarn und Transdanubien. Sie enthielt auch einfache unglasierte Töpferwaren zum Gebrauch, bleiglasierte Keramik und auch zinnglasierte Fayence—Geschirr. Der grosse Teil der Hafnerorte des Tieflandes blieb aber noch lange Zeit aus der Kenntnis der ungarischen Keramik aus.

Wir haben gesagt, dass der Anlässe der Interesse für die volkstümliche Töpferei die Archäologie war, weil die Keramik ein besonders wichtiges Denkmalmaterial der Archäologie ist. Die ungarländische Archäologie entfaltete sich früher als die Materiale—Ethnographie; so ist es verständlich, dass der eine von den zwei Kustos der Ethnographischen Sammlung ein berühmter Archäolog war. Die Abhandlungen von RÓMER, auch die frühesten Arbeiten über die ungarische Töpferei, sind in archäologischen Zeitschriften erschienen. In einer Nummer der Archeológiai Értesítő (Archäologischer Anzeiger) von 1871 kommt Flórián RÓMER in seiner Abhandlung „Zu den richtigen Benennungen unsener

²² Die Töpfe des Hafners von Hosszúhetény János König: 15727, 17095, 17140, 17147, 17176, 17276, 17276, 17370, 18066, 18070, 18080, 18142, 18196, 51.33.148.

²³ Ein schwarzer Krug von Mohács: 51.33.284.

²⁴ Die Arbeit des Töpfers von Rimaszombat István Török: 15667.

²⁵ Die Arbeit des Meisters von Fazekaszaluzsány János Szikora: 18299.

²⁶ Die signierten Arbeiten von „Josef Pulman“: 15814, 17257, 17278, 17473, 17529, 17593, 18171.

²⁷ Die Arbeiten des Weinkrüglers von Modor „Johann Kitta“: 15677, 17100, 17226.

Hafnerkunst" mit dem Anspruch des Archäologen an die Probleme der volkstümlichen Töpferei:²⁸ „Es gibt sehr viele Gegenstände, deren Bestimmung mit einem einzigen Wort, d. h. ihre wissenschaftliche Benennung nicht geringe Schwierigkeiten bereitet. Das Übel erhöht sich auch davon, dass die Formen geringen Unterschied zeigen, und doch verschieden sind, wo keine Kunstsprache existiert, dort sind wir an den Volksmund angewiesen, der die Sachen nicht immer und überall richtig benennt, sondern die voneinander am fersten liegenden Formen mit dem selben Wort bezeichnet, während man dagegen den selben Gegenstand in verschiedenen Gegenden unter verschiedenen Namen kennt... Verschiedene Namen kómen auf der Märkten von Eger, Fülek, Gyór vor" — schreibt RÓMER, der sich die Töpferwaren der Märkte gewiss gut angeschaut hatte. „Was soll der ungarische Sortierer der Archäologie tun? Soll er selbst Fachwörter schaffen und sie dem Lesepublikum aufnötigen?" — Statt dessen bittet er seine Leser darum, dass sie ihm für die beiliegend abgezeichneten 58 archäologischen Formen „die in ihren eigenen Gegenden ganghaften Benennungen" mitteilen sollen, d. h. RÓMER hat sich in 1871 an die lebende Hafnerei aus dem Schwinkel der Archäologie gewendet. In demselben Jahr hat RÓMER die erste Abhandlung über die ungarische Hafnerei mit dem Titel „Alte Kacheln" geschrieben,²⁹ später, in 1876, nach der Wiener Ausstellung bot er in seiner Abhandlung „Über die ungarische Hafnerei" eine geschichtliche Übersicht über das Thema, wo er auch gesellschaftliche Gesichtspunkte in Betracht zog. Auch diese Abhandlung ist in dem Archeológiai Értésító erschienen.³⁰ In 1879 ist auch eine andere Übersicht mit dem Titel „Die Geschichte unserer Tonware" von Béla MAJLÁTH erschienen. Bei ihm taucht das Problem der einheimischen Fayence, die „Haban"-Frage auf, die sich im nächsten Zeitabschnitt in den Vordergrund der Keramikforschung drängt.³¹

In 1882 kommt die Reihe an die Ausstellung einzigen grösseren öffentlichen Sammlung der einheimischen Hafnerkunst in dem Kunstgewerbemuseums. Das Material stammte hauptsächlich aus der Archäologischen Sammlung der Nationalmuseums. Bei dieser Gelegenheit hat Károly PULSZKY, der Direktor des Museums der Schönen Künste, „Sich auf die Geschichte der ungarischen Tonware bezüglichen Fragen" in seiner Abhandlung im Archeológiai Értésító aufgeworfen und er bezeichnete die Richtung der Forschung.³² Auch er betrachtet als das Hauptproblem die Einbürgerung der Fayence.

Die grosszügige Abhandlung von Károly PULSZKY verdient angeführt zu werden, da sie über die Geschichte der europäischen Keramik und darin über die Stelle der ungarischen Keramik eine Übersicht gibt. Er unterscheidet zwei Gruppen: die Baukeramik, dahin gehören „die den Fussboden und die Wände bedeckenden glasierten Ziegel und die Kachelöfen. Die andere grosse Klasse der Hafnerkunst ist die echte Töpferei. Sie befand sich im Mittelalter in primitivem Zustand. Man erzeugte fortwährend Schüsseln, Krüge, Weinkrüge, usw. auf Drehscheibe, Irdenware — terre cuite —, hie und da auch Steingut — gres ce-

²⁸ RÓMER, 1871.

²⁹ R. F. L. 1871.

³⁰ RÓMER, 1876.

³¹ MAJLÁTH, 1879.

³² PULSZKY, 1882.

rames. — Die gebrauchte man meistens ohne Glasur, manchmal aber bedeckte man sie mit Metall gefäbter Bleiglasur. Diese Erzeugnisse waren nur für den gewöhnlichen Gebrauch, sie waren mit den Holzgefässen gleichstehend; die besseren Tischgefässe wurden aus Metall erzeugt. Die Hafnerei hat sich zu einem höheren Kunstgewerbe nur im 14—15. Jahrhundert entwickelt, als die Italiener sie nach dem Beispiele der Mauren zu betreiben anfangen, als sie die undurchsichtige, weisse Zinnglasur kennen lernen. Die Nachahmung der italienischen Keramik hat sich nur im 16. Jh. verbreitet und sie hat durch ihr Beispiel auch in den übrigen Ländern Europas eine selbständige kunstvolle Hafnerindustrie herbeigerufen, die nur zu Anfang des 17. Jh. in den Tischgefässen über die Goldschmiederei die Oberhand gewann. Infolge dessen können wir annehmen, so lange sichere Angaben und Denkmäler das Gegenteil nicht beweisen, dass wir geschmückte oder zinglasierte Tongefässe vor dem Ende des 16. Jahrhunderts auch in unserem Vaterland vergeblich suchen...“ Auch in der Hinsicht der Ornamentik betonte PULSZKY die Wichtigkeit der Vermittlerrolle Italiens, die Verbindung von Venedig mit der östlichen Ornamentik, die spezielle Lage Ungarns während der Türkenherrschaft.

Das Jahr 1885 ist ein neuer Grenzstein. In der Gruppe „Hausindustrie“, der in Budapest veranstalteten Allgemeinen Landesausstellung kamen 15 „lebens-treue Bauernzimmer“ zur Vorzeigung; in jedem waren Töpferwaren reichlich vorhanden. „Der Bericht“ hat die Photographien der Zimmer mitgeteilt, auch die Geschirre sind auf den Bildern wahrnehmbar.³³ Mezökövesd, Kalotaszeg, Torockó, ein Hausinneres von Székler von Csík, von Csángó's aus Hétfalu und von der unteren Donau vertreten die ungarischen Volksgruppen, da war ein sächsisches Zimmer von Szeben, und eins von Szepes, ein slowakisches Hausinneres von Békéscsaba und vom Komitat Sáros, ein bulgarisches Hausinneres vom Komitat Temes, ein serbisches Hausinneres vom Komitat Torontál, rumänisches Hausinneres von den Komitates Krassó-Szörény und Hunyad, einer ungarisch-slowarische Einrichtung vom Komitat Gömör. Die Ausstellung von 1885 hatte einen weitreichenden Erfolg. „Ungarn hat sich gleichsam sich selbst entdeckt“. Es wurde die Veranstaltung der Millenneumsausstellung von 1896 entschieden. Nach der Abreise kam das Material in den Hausindustriellen Basar des Handelsmuseums, in ein Miethaus der Rákóczi Strasse.³⁴ Dieser „Basar“ mag eine bedeutende Sammlung der volkstümlichen Keramik gewesen sein. Das Material der Ausstellung von 1885 wurde wahrscheinlich zur Einrichtung des ethnographischen Dorfes, des ethnographischen Häuser der Millenneumsausstellung von 1896 aufs neue benutzt und es kam ein Teil der Gegenstände schliesslich in die Sammlung von Keramik des Ethnographischen Museums. Auf einigen Stücken finden wir wirklich die Bezeichnung der Ausstellung von 1886 wieder.³⁵ Es kommen auch solche Gegenstände vor, die wahrscheinlich für die Ausstellung von 1885 bestellt worden waren, wie zwei zur Schüsseln von Sárospatak.³⁶ 5. farbige Tafel.

³³ HERICH, 1886.

³⁴ SASVÁRI, 1895.

³⁵ Von der Ausstellung von 1885 kommt z. B. die Gegenstandsgruppe 51.33.204—207. Für die Ausstellung wurde die grosse Schüssel No. 18094 mit dem Wappen der Stadt Dés erzeugt; sie ist die Arbeit des Meisters S. Tóth.

³⁶ 1885 wurden zwei durchbrochene Schüsseln erzeugt, die Arbeiten von János Molnár: 15827 und 17571.

In 1885 erschien das wirkungsvolle Buch von József HUSZKA: „Stil der ungarischen Ornamentik.“³⁷ Zur Zeit des Erscheinens des Buches war HUSZKA Zeichenlehrer in Sepsiszentgyörgy, er betrieb das Sammeln von 1878 an. Das reiche illustrierte Album hat die Antwort auf die Frage der nationalen Ornamentik, des „ungarischen Stiles“ gesucht und obgleich sich HUSZKA mit der volkstümlichen Hafnerei nicht befasste, beweisen die Illustrationstafeln, dass er die zwei wichtigen Schichten des Stiles der Keramik von Siebenbürgen klar unterschieden hat: die altertümliche gelb-grüne Farbenzusammenstellung und die relativ neue weiss-blaue Dekoration. In seinem Leben hat HUSZKA für das Ethnographische Museum nicht gesammelt, aber nach seinem Tode kam der Nachlass, einige Stücke, in die Sammlung des Museums, die Károly VISKI in 1934 inventarisierte. IV. Tafel, 6. farbige Tafel.

Die erste Inventareintragung der Keramiksammlung ist vom Jahre 1885: 42 Stück Töpferware aus dem Komitat Hunyad, ein Kauf von einem Kunsthändler.³⁸ Von da an vergeht kaum ein Jahr, wo die Sammlung wenigstens um einige Stücke nicht zunehmen würde. Aus 1888 stammen die ersten von einem Museolog gesammelten Stücke: János XÁNTUS verweilte in seinem Heimatdorf, Csokonya an der Drau und sammelte verschiedene Töpferware.³⁰ 2. und 4. farbige Tafel.

Nach dem Erfolg der grossen Ausstellungen beginnen auch Privatleute das Sammeln. Wir können im Artikel von Ottó HERMAN in Vasárnapi Újság „Szeklerische birnenförmiges Weinkrögel, szeklerische Schüssel“ in 1887 lesen, dass jedes Herrenspeisezimmer einem wahrhaftigen Töpferlager ähnlich ist.⁴⁰ Das Sammeln paart sich mit praktischen Zwecken, man nimmt sich der Hausindustrie an, Tonhandwerkschulen werden gegründet. Ein Lehrer der Tonhandwerkschule von Ungvár, János PAP versucht das Material in 1888 in der Zeitschrift Művészi Ipar (Kunstgewerbe) unter dem Titel „Die ungarische Hafnerindustrie“ auf dem Grund der technischen und geographischen Verbreitung in Type zu teilen.⁴¹ Auf die esthätische Wertung dieses Lehrers der Fachschule ist bezeichnend, dass er neben den Fayence-Ware die bleiglierte Ware gering achtete, das schwarze unglasierte Geschirr noch weniger schätzte. „Sie all sind die Toten des gewesenen Hafnerkunstgewerbes, sie trauern des gewesenen Hafnerkunstgewerbes, sie trauern auch darum —, alle sind in schwarzer Farbe gehalten!“

In 1889 erschienen mehrer ergänzende Abhandlungen von der Keramikforschung in der Zeitschrift Művészi Ipar. Neben der Abhandlung des Kunstsammlers Mór SPITZER „Einige Angaben zur Geschichte des alten Tonhandwerks von Oberungarn“,⁴² der Abhandlung des Technologen Lajos PETRIK „Angaben zur Geschichte des ungarischen Tonhandwerks“⁴³ ist die Abhandlung des ausgezeichneten Kulturhistorikers János SZENDREI „Die Geschichte der Habanen in

³⁷ HUSZKA, 1885.

³⁸ Die Sammlung vom Komitat Hunyad: Inventar No. 2446, 2683—2685.

³⁹ Die Sammlung von der Drau-Gegend von XÁNTUS: Inventar No. 2551—2570.

⁴⁰ HERMAN, 1887.

⁴¹ PAP, 1888.

⁴² SPITZER, 1889.

⁴³ PETRIK, 1889.

Ungarn und die Habaner Majolika⁴⁴ von grundlegender Bedeutung. Das grundlegende Problem ist die Habanfrage, der Ursprung des zinnglasierten Töpfergutes, der Fayence, der Majolika. SZENDREI konnte sich schon damals auf sieben Sammlungen berufen.

Die folgende wichtige Station in der Erkenntnis der ungarländische Keramik ist die „einheimliche Tonhandwerkausstellung“ in 1891 in Budapest, wovon Lajos PETRIK eine Beschreibung gab.⁴⁵ PETRIK bedauert, dass es in der umfangreichen Ausstellung, wo auch das Material der Budapester Privat-Sammlungen ausgestellt war, keine Möglichkeit gab die Töpferwaren den Typen nach zu gruppieren. Doch entstand eine Abhandlung, die versuchte ein System zu geben: die Schrift von József DINER „Die ungarische Bauernmajolika“⁴⁶ die sich auf die Sammlung des Kunstgewerbemuseums, auf die des Ottó HERMAN und auf die Keramiksammlung der Technischen Hochschule (die sich an den Namen von Vince WARTHA knüpft) beruft. DINER teilt das Material in drei grosse Gruppen und mehrere Untergruppen: „I. Bauernmajoliken aus Nordungarn, II. das Material aus Siebenbürgen, III. das übrige ungarische Material“. Das System von Diner ist dafür bezeichnend, was seine Zeit schätzte und was man von dem Ganzen der ungarischen Hafnerei sammelte; von den Erzeugungsorten der Hafnerei des Tieflandes nahm er kaum Kenntnis.

In 1892 erschien die bis heute klassische Zusammenfassung von Vince WARTHA „Technologie der Tonarbeit“.⁴⁷ Das Buch behandelt die technischen und künstlerischen Fragen der einheimischen Keramik im geschichtlichen Prozess der Hafnerkunst. Vince WARTHA war der einheimische Gründer der chemischen Technologie, der Anreger der Chemikerbildung der Technologischen Universität von Budapest und der Gründer deren Bibliothek.⁴⁸ Die Ausarbeitung der weltberühmten sogenannten Eozin-Glasur der Zsolnay-Fabrik in Fünfkirchen knüpft sich an seinen Namen. WARTHA's Interesse für die Keramik ist von der Pariser Ausstellung von 1878 zu rechnen. Dort hat er mit Miklós ZSOLNAY Freundschaft geschlossen.⁴⁹ Vielleicht in diesem Zeitpunkt hat er die Sammlung der volksmässigen Töpferwaren begonnen. Ottó HERMAN beruft sich schon in 1887 in seinem angeführten Artikel „Szeklerische birnenförmige Weinkrüge, szeklerische Schüssel“ auf die Meinung und Sammlung seines Freundes, Vince WARTHA und auch dieses Material, die technologische Sammlung der Technischen Hochschule war in 1891 in der Tonhandwerkausstellung ausgestellt. Das Interesse der Familie Zsolnay für die volkstümliche Künste begann nach früher, als die offizielle ethnographische Sammlung in Ungarn. Teréz ZSOLNAY kaufte volksmässige Stickerei schon in 1870 und benutzte deren Muster in ihrer Entwurfsarbeit. Die Zsolnay-Fabrik trat schon in den siebziger Jahren mit solchen Arbeiten auf, die „ihren Beruf in der Vervollkommnung der aus der ungarischen Hausindustrie geschöpften nationalen Motive

⁴⁴ SZENDREI, 1889.

⁴⁵ PETRIK, 1891.

⁴⁶ DINER, 1891.

⁴⁷ WARTHA, 1892, 1905.

⁴⁸ MÓRA, 1967.

KORACH, 1970.

⁴⁹ KRESZ, 1971. In: Hundert Jahre alt ist die Porzellanfabrik von Pécs.

suchten", wie es Mór GELLÉRI in Verbindung mit der Landesausstellung von Stuhlweissenburg von 1897 geschrieben hat. Die Bestrebung der Zsolnay-Fabrik nach der Volkskunst ist also in europäischer und gleicherweise in ungarischer Relation sehr frühzeitig und obgleich das Beispiel der Literatur und die Mode des Nationalkleides ihr voranging, ging die ungarische Keramik der Baukunst und anderen Zweigen des Kunstgewerbes auf diesem Gebiete voran, worauf Mór KORACH, der Folger der Lehren von Vince WARTHA, bei einer Gelegenheit hingewiesen hat.

Die an den Namen von WARTHA geknüpfte Sammlung wurde in 1951 in verschiedene hauptstädtische Museen zerteilt, davon kamen mehr als 900 Stücke mit der Vermittlung des Gewerbemuseums in das Ethnographische Museum.⁵⁰ Davon waren 150 zinnglasierte, einen zeitgenössischen Ausdruck gebraucht „Bauernfayence“ oder „Bauernmajolika“, die Mehrzahl war ungefähr 750 bleiglasierte Töpferwaren. Unter diesen Gegenständen sind mitgeteilt die, welche er zur Illustrierung seines Buches gebraucht hat.

Vince WARTHA trat mehr vorwärts als seine Vorfahren in der Würdigung von verschiedenen Formen und Techniken. Es ist bezeichnend, dass er die Bauertöpfe zuerst als die Analogie des archäologischen Materials vorzeigt. Den grossen Wasserkrug mit zwei Henkeln von Mohács vergleicht er mit der griechischen Amphora. Eine besondere Aufmerksamkeitswidmet er den so charakteristisch ungarischen Wasserkrug mit kleinen klappernden Kugeln — so wie früher FALKE. Die mit roten irdenen Farben bemalten Geschirre, so den unglaserten Wasserkrug aus Lugos vergleicht er mit den alten trojanischen Geschirren und er legt Varianten aus den griechischen Inseln vor.⁵¹ Das Weiterleben der archaischen Technik würdigte er in den schon damals berühmten „schwarzen Töpfen“ und dieses mag ihn dazu veranlasst haben, eine ganze Reihe von den schwarz und rot gebrannten Stücken jeder Form in Szentes zu bestellen. Diese Reihe besteht aus ungefähr 50 Stücken und der Erzeuger hat den Namen und die Jahresszahl in einigen eingekratzt: „Varga Imre, 1889.“⁵²

Aus der WARTHA-Sammlung vertreten mehr als 500 Stücke Siebenbürgen, davon der grössere Teil birnenförmige Weinkrüge. Das älteste ist ein sgraffito-Krug mit mattgrüner, blauer und gelber Glasur und mit der Jahreszahl 1728.⁵³ Mehr als 100 von den szeklerischen birnförmige Weinkrügen gehören zu dem mit einem stilisierten Eichenbaumblatt geschmückten Typ, unter ihnen auch zwei auch seltene Stücke mit irdenem Deckel.⁵⁴ Die auf der XV. Tafel des Wartha-Buches unter dem Titel „Szeklerische blau-weiße Krüge“ vorgezeigten Stücke aus Burzenland erscheinen beinahe ohne Ausnahme in der Sammlung.⁵⁵ Das Material von ausserhalb Siebenbürgen ist weniger, aber einige bedeutsame Stücke gehören hierher, z. B. der Innungskrug der Weber von Várpalota von 1884, auf dem beinahe alle Webergeräte zu sehen sind.⁵⁶ 7 farbige Tafel.

⁵⁰ KRESZ, 1966.

⁵¹ WARTHA, 1892. Die Tafeln IV. und V.

⁵² Die 1889 in Szentes erzeugten Gegenstände von Imre Varga: 51.30.90. usw.

⁵³ Ein birnenförmiger Krug von 1828: 51.30.608.

⁵⁴ Ein birnenförmiger Weinkrug mit einem irdenen Deckel: 51.30.375.

⁵⁵ WARTHA, 1892. An der XV. Tafel sind zu sehen „weiss-blaue Töpfe von Siebenbürgen“.

⁵⁶ Ein Innungskrug von Webern von 1844 von Várpalota: 51.30.898.

Auf einen ausserordentlichen Scharfblick und guten Geschmack weisen WARTHA's Worte an die Lenker der Hausindustrie:

„...zwingen wir in die Hände unserer Hafner die zusammen geflickten modischen Formen der deutschen oder französischen Majolik nicht! Das Herz tut einem gleichsam weh, als er sich nach den in den verschiedenen Ausstellungen betrachteten Gegenständen vorstellt, wie sehr sich der arme ungarische Hafner plagte, um die Vase von gezielter Gestalt irgendwie herauszubringen, sie sieht, trotz aller seiner Anstrengungen, mehr einem Napf als einer etruskischen Vase ähnlich. Andererteils sah ich oftmals lachend zu, wie sich der geschickte Hafner der modernen Majolikafabrik plagt, um die schlanke Gestalt des szeklerischen birnenförmigen Weinkrügels herauszubringen, aber vergeblich; die einfache schöne Form, die der szeklerische Hafner mit Leichtigkeit erzeugte, bringt der pfiffige Majoliker nicht heraus.“⁵⁷

Das Material des ethnographischen Dorfes der Millenneumsausstellung von 1896 begründete die ungarländische Sammlungen des Ethnographischen Museums, auch die Keramiksammlung. Bisher war die Zahl der Stücke der Keramiksammlung verschwindend klein, alles in allem ungefähr 400. In der Gesichte des Museums bedeutete das Jahr 1898 die grösste Zunahmen, als das Material der abgetragenen Ausstellung, ungefähr 1700 Stücke, übergeben wurde und in diesem Jahr wurde auch das Material der früheren Ausstellungen übergeben, das bis jetzt im Kunstgewerbemuseum war: ungefähr 740 Stücke, (das Material der Wiener Weltausstellung von 1873, das Material der Landesausstellung von 1882, vielleicht das Material der „Tonhandwerksausstellung“ von 1882 und das der „Einheimischen Tonhandwerksausstellung“ von 1891).

Die Vorbereitung des ethnographischen Dorfes der Millenneumsausstellung wurde von János JANKÓ beinahe allein vollendet,⁵⁸ die Mithelfer fielen von seiner Seite nacheinander aus; wir kennen die Geschichte der Ausstellung, die Häuser des ethnographischen Dorfes aus seiner Beschreibung. Während wir jedes der 15 „Bauernzimmer“ der Ausstellung von 1885 von den in dem „Bericht“ veröffentlichten Photographien kennen, verewigt keine Photographie die Einrichtung der Häuser der Millenneumsausstellung, auch ihre Zeichnung wurde nicht mitgeteilt, nur ihre oberflächlich hingeworfene Beschreibung. Desto wichtiger ist es, die Lehren der Gegenstände und der Inventarzettel darzulegen. Wir nehmen an, dass die Stücke der Ausstellung von 1885 bei der Einrichtung der Häuser der Ausstellung von 1896 benutzt wurden, so im Falle des Hauses von Kalotaszeg (bei der Einrichtung dieses Hauses hat Frau Zsiga GYARMATHY mitgewirkt, auch in 1885 hat sie geholfen).

Auf dem Niveau der Stücke der Ausstellung ist die Hast der Veranstalter wahrzunehmen. Sehr viel ist das volksmässige industrielle Steingut, hauptsächlich Erzeugnisse von Hollóháza; ein grosser Teil sind der Geschirre kam beinahe in jedes Haus von der Fabrik. Ziemlich viel sind die Glasgegenstände, diese behandeln wir jetzt nicht. An den bei Hafnern neuerdings bestellten Gegenständen vermutet man eine Ansicht, „für die Herren ist es auch so gut“ — fehlt der Anspruch der wählerischen Bauersfrau, die Patina des Gebrauches.

⁵⁷ WARTHA, 1892, 111—112, zitiert von Mór Korach bei der Eröffnung der Ausstellung des Ethnographischen Museums „Volkstümliche Keramik“ KRESZ, 1970/A.

⁵⁸ JANKÓ, 1898.

Trotzdem gewährt das Ausstellungsmaterial einen Querschnitt davon, in welchem Gegend welches Geschirr man gern hatte, es gewährt einen Querschnitt von der Lage der Hafnerei um die Jahrhundertwende. Es bietet einen Ausgangspunkt für unsere ganze Sammlung.

Das Komitat Brassó⁵⁹ war durch ein Csángó-Haus von Hétfalu mit dem Material von mehreren szeklerischen und Burzenländische Hafnerorten, mit 119 Stücken, hauptsächlich birnenförmige Weinkrügeln, Schüsseln und Tellern, vertreten. Auf einem Teller ist die Jahreszahl 1885 zu lesen, aber ein grosser Teil der Teller ist von früheren Typ. Wir halten für möglich, dass auch die von XÁNTUS in Barcaújfalu gesammelten Stücke bei der Einrichtung benutzt wurden. Ein Teil der Keramik stand auf einem Geschirrschrank.

Das Szeklertum war durch ein Haus vom Komitat Csík⁶⁰ vertreten, darin ungefähr 60 Stücke, Keramik von Csík und zwar von Madaras und Dánfalva, Stücke von Háromszák und Udvarhely.

Das Komitat Torda⁶¹ richtete das ungarische Haus von Torockó mit einer neuerdings in Torda bestellten Keramik von grosser Anzahl (168 Stücke) ein: eine Menge von Schüsseln, Tellern, birnenförmige Weinkrügeln, Krügen, Näpfen; in Hollóháza erzeugtes Steinzeug.

Die meisten Keramikstücke (208) befanden sich im ungarischen Haus von Kalotaszeg im Komitat Kolozs⁶², ein Teil davon stammte gleichfalls von Torda; ein Teil wurde aber in Zilah erzeugt. Im Hause von Kalotaszeg war auch ziemlich viel industrielles Geschirr.

Das Komitat Borsod⁶³ war durch ein Matyó-Haus von Mezókövesd vertreten. Bei seiner Einrichtung hat Gyula ISTVÁNYFFY mitgewirkt. Die Zahl der Keramikstücke ist bedeutend: 163. Für das Haus von Mezókövesd bestellte man Geschirre von grosser Anzahl in Tiszafüred; auf stylkritischem Grund vermuten wir bei dem Töpfermeister Mihály Bodó, der damals gewiss für den besten Meister gehalten wurde; auf einem Teller steht die Jahreszahl 1896. Die Töpfe liess man aus Gömör holen, eine Branntweinflasche wurde bei einem Meister in Mezókövesd erzeugt. Industrielle Steingzeugteller von Hollóháza und Apátfalva und Glaskrüge ergänzen die Einrichtung des Matyó-Hauses.

Das Haus vom Komitat Szabolcs⁶⁴ stammt aus Büdszentmihály; von seinen beinahe 50 Keramikstücken sind viele Fabrikwaren, das Kochgeschirr ist wieder von Gömör, unter dem glasierten Geschirr sind Süvéte und Sárospatak als Erzeugungsorte angegeben.

Bei der Einrichtung des aus Kishartyán stammenden „Palóc“-Hauses haben Károly PÁPAI und Gyula KOVÁCS mitgewirkt. Die Kochtöpfe stammen aus Gács. Neben dem Feuerherd befand sich auch eine charakteristische Schüssel zum Braten; die glasierten Gefässe mag man wahrscheinlich in Gyöngyös bestellt haben.⁶⁵

⁵⁹ Das Komitat Brassó: Inv. No. 20032—20174.

⁶⁰ Das Komitat Csík: Inv. No. 23607—23817.

⁶¹ Das Komitat Torda: Inv. No. 22877—23065.

⁶² Das Komitat Kolozs: Inv. No. 21999—22207.

⁶³ Das Komitat Borsod: Inv. No. 20223—20476.

⁶⁴ Das Komitat Szabolcs: Inv. No. 20703—20786.

⁶⁵ Das Komitat Nógrád: Inv. No. 22403—22616.

Das Haus des Komitates Szolnok⁶⁶ stamt zur Hälfte von Jászapáti, zur Hälfte von Kunmadaras; neben den vielen industriellen Steinzeugen sind Irdengeschirre von Mezőkövesd und Hódmezővásárhely, Töpfe von Gömör zu erkennen.

Auch im von Szegvár stammenden Haus im Komitat Csongrád⁶⁷ ist die Mehrheit der Geschirre Fabrikware, aber die Mehrzahl der Schüsseln ist Hafnererzeugnis von Szeged; eine grosse Schüssel ist schwarzes unglasiertes Gefäss. Die Ausstellung hat die ungarische Hafnerei der südlichen Tiefebene nicht würdig vorgeführt!

Die Komitate von Transdanubien waren in den früheren Ausstellungen kaum vertreten. JANKÓ hat selbst teilweise die zur Schaustellung der Millenneumsausstellung geeigneten Dorfhäuser ausgewählt und aus Somogy⁶⁸ fiel sein Wahl auf Csököly. Von den 23 Keramikstücken des Hauses ist der eine Teil der Teller bleiglasierter Irdeware mit Blumen dekoriert; gemäss nachträglicher Bestimmung wurden sie im nachbarlichen Hedraháza oder Kadarkút erzeugt. Der andere Teil der Teller ist zinnglasierte Weisskrüglernerarbeit, in Transdanubien erzeugt; ein kleiner Teil der Teller ist Steinzeug aus Fabriken.

Das „Haus von Göcsej“ im Komitat Zala⁶⁹ ist von Zebecke. Auch hier sind viele Teller aus Fabriken, die Töpfe und auch die bleiglasierter Schüsseln, Teller stammen wahrscheinlich von Sümeg.

Am anspruchvollsten ist die Einrichtung des Hauses der Adligen von Szentgál, des Hauses des Komitates Veszprém.⁷⁰ Sie wurde von JANKÓ selbst zusammengewählt. Unter den Stücken sind mehrere posthabane Arbeiten aus Oberungarn, sogar birnförmige Krüge, erzeugt im 18. Jh. Die Fabrikware kam vom nachbarlichen Városlőd und aus der Mayer-Fabrik in Pápa. Sehr dekorativ ist die Reihe der weiss-grünen bleiglasierter Teller und Schüsseln; es ist möglich, dass sie daselbst erzeugt wurden.

Die mehr als 100 Geschirre des die Sachsen von Siebenbürgen vertretenden Hauses von der Gegend von Nagyszeben⁷¹ sind in Mehrheit industrielles Steingut, Fabrikware von Hollóháza, sogar die überwiegende Mehrzahl der birnenförmige Weinkrüge ist Fabrikware. Auch die bleiglasierter Töpfe sind späte Erzeugnisse; es befinden sich unter ihnen einige Schüsseln von Torda. Dieses Material vertritt die sächsische Keramik von Siebenbürgen nicht würdig.

Das deutsche Haus von Felső- und Alsó-Mecenzéf von Komitat Abaúj⁷² war der Beschreibung von JANKÓ nach mit Irdengeschirre geschmückt. „Das Wohnzimmer ist von eckiger Einrichtung... die Wand über Bänken ist durch mit Krügel geschmückte Hacken und mit heiligen Bildern behängt... In der Küche... schmücken ringsumher aufgehängte Schüsseln die Wände“. Die Anzahl der Keramikstücke ist nicht gross, 28 Stücke. Ein Teil davon ist industrielle Steinzeug von Hollóháza, aber ein grosser Teil ist mit Bleiglasur, vielleicht im Komitat, in Gönc, erzeugt.

⁶⁶ Das Komitat Szolnok: Inv. No. 22699—22849.

⁶⁷ Das Komitat Csongrád: Inv. No. 23329—23460.

⁶⁸ Das Komitat Somogy: Inv. No. 21460—21514.

⁶⁹ Das Komitat Zala: Inv. No. 21401—21431.

⁷⁰ Das Komitat Veszprém: Inv. No. 23066—23278.

⁷¹ Das Komitat Szeben: Inv. No. 20831—21067.

⁷² Das Komitat Abaúj-Torna: Inv. No. 20548—20609.

Das Haus des deutschen „Knickerbauers“ von Handlova vertritt das Komitat Nyitra.⁷³ Die Mehrzahl der Keramikstücke von kleiner Zahl ist Fabrikware; unter den Irdengeschirren gibt es einige für die Gegend bezeichnende Formen (Zwillingstopf, Dreifuss) und solche Schüsseln, Teller, die in Haus vom Komitat Veszprém mit weiss-grüner Schmückung vorkamen.

Das Komitat Torontál⁷⁴ hat zwei Häuser aufgestellt: ein „schwäbisches“ Haus und ein serbisches Haus. Das „schwäbische“ Haus ist von Nagyjécsa und hier begegnen wir zuerst Irdengeschirren von Hódmezővásárhely in grosser Zahl den charakteristischen weiss-blauen porzellanähnlichen Schüsseln der Schüsselmacher, aus dem Stadtviertel von Hódmezővásárhely „Csücs“ genannt. Unausbleichlich sind natürlich die Fabrikwaren, unter anderen birnenförmige Weinkrüge aus Steinzeug von Herend und Murány. Die Zierde des Hauses war die Schublade, d. h. „eine Kommode, dicht beladen mit heiligen Figuren, einem Altar ähnlich, und mit verschiedenen Bechern, Näpfen und Nippsachen dicht beladen“.

Das serbische Haus von Torontál ist von Crepája — Cserépalja — eine Ortschaft ungefähr 20 Kilometer von Pancsova entfehrt. „Die Rückwand der Küche, sowie der Wandbogen zwischen der Diele und der Küche ist mit Geschirren geschmückt, bald aufgehängt, bald auf einem besonderen Geschirrgestell“. Unter den 59 Keramikstücken sind ausser den Fabriktellern solche Schüsseln mit „Katzenpfote“ Dekoration von denen wir mit einer nachträglichen Bestimmung nachgewiesen haben, dass sie wahrscheinlich in Mohács hergestellt wurden weil wir wissen, dass die Geschirrkauflente der solche glasierte Schüsseln herstellenden „Hafner“ von Mohács ihre die Donau hinab beförderten Ware in Pancsova ausgeladen haben.⁷⁵ Im Hause befand sich auch ein schwarzer Krug von Mohács und ein solcher kleiner glasierter Krug, der aus Komitat Hunyad, aus Tirnavica im Tale des Fehér-Körös gekommen mag.

Das Komitat Hunyad⁷⁶ vertretende rumänische Haus stammt aus Felső-Szálláspataka, aber, die Einrichtung aus dem nachbarlichen Óoraljaboldogfalva. Der Beschreibung nach spielten auch die Holzgeschirre neben den Irdengeschirre eine bedeutsame Rolle. „An den die Wand des Hauses entlang ziehenden Ständer hängen hübsche Krüge, Holz- und Irdengeschirre“. Die Mehrheit davon sind Schüsseln und birnenförmige Weinkrüge von archaischem Schmuck auf einem weissen Grund mit Malhorn in gelber und grüner Farbe gemalt, ihr Erzeugungsort ist vielleicht Déva, Vajdahunyad oder Nagybár. Auch einiges Material von Torda mochte in das übrige Material hineingemischt werden, aber keine einzige Fabrikware.

Auch das Komitat Krassó-Szörény⁷⁷ hat ein rumänisches Haus vorgeführt, ein Haus von Tornyaréve, „wo die Küchenwände auf allen vier Seiten durch reiche Reihen geschmückter Töpfe bunt gemacht sind“, im Zimmer aber steht ein „Geschirrschrank“. Die Mehrzahl der Geschirre waren unglasierte Töpfe und Krüge von Lugos, ebenfalls aus dem Komitat Krassó-Szörény. Daneben gibt es Fabrikeller.

⁷³ Das Komitat Nyitra: Inv. No. 21306—21368.

⁷⁴ Das Komitat Torontál: Inv. No. 21526—21718.

⁷⁵ KRESZ, 1971/6.

⁷⁶ Das Komitat Hunyad: Inv. No. 22639—22684.

⁷⁷ Das Komitat Krassó-Szörény: Inv. No. 21741—21838.

Das slowakische Haus von Giralt im Komitat Sáros⁷⁸ war in überwiegender Mehrheit mit Hollóháza erzeugtem Steinzeuggeschirr eingerichtet. Die bleiglasierten Töpfe wurden wahrscheinlich im Komitat oder im nachbarlichen Gönz erzeugt. Die Gegenwart einer Schüssel von Zilah vermahnt uns, dass eine Vermischung auch im Laufe der Übergabe, der Inventaraufnahme des Materials vorgekommen sein mag.

Das Komitat Vas⁷⁹ ist durch ein wendisches Haus in Pereske vertreten: unter seinen 63 Töpferwaren gibt es viel archaisches, unter anderem eine Reihe von schwarzen unglasierten Milchkannen ohne Henkel, auf jedem von ihnen drei eingekratzte Kreuze; schwarze Wasserkrüge und Kannen (Krüge von Kebele) und eine Reihe von unglasierten roten Kochkannen. Und das unausbleibliche Steinzeug aus der Fabrik von Hollóháza.

Sollte das Material der Ausstellung noch so schwach sein, bot sie doch viele Lehren und sie begründete die Kenntnisse. Beinahe jede Form, jede Technik, das Problem jedes Marktbezirkes kam vor, — die Forschung der folgenden Jahrzehnten richtete sich meistens auf die Fragen, auf die Hafnerdörfer, die aus dieser grossen Übersicht ausblieben.

Die Millenneumsausstellung hatte auch auf scheinbar fernliegende Gebiete, so auf die Forschung der Volksmusik, weitreichende Folgen. Wir führen aus der Rede von Zoltán Kodály auf der 70. Jahreswende des Bestehens der Ethnographischen Gesellschaft an. „Was die Gesellschaft in kurzer Zeit erreichte, davon war eines der schönsten Zeichen das ungarische Millenneumsdorf. Es ist ein wahrliches kleines Skansen, das wir im Grossen auch seitdem nicht verwirklichen konnten. Für mich ist es ein unvergängliches persönliches Erlebnis. Obgleich ich mit meinem dreizehnjährigen Kopf ganze Bedeutung nicht ermesen konnte, liess es mich nicht ruhen, bis ich mit der Zeit nicht in alle die Dörfer hingelange, aus denen es je ein kleines Muster gegeben hatte.“⁸⁰

Mit der Ausstellung von 1896 vollendet sich und geht in Erfüllung eine Epoche, die mit den Vorbereitungen zu der Ausstellung von 1873 begann. Im Kunstgewerbe befestigte sich die Richtung „des ungarischen Stiles“. Die Zeitschrift „Művészi Ipar“ (Kunst-Gewerbe) hat schon bicher viele sich auf die Volkskunst beziehende Artikel mitgeteilt; ihr Fortführer, das „Magyar Iparművészeti“ (Ungarisches Kunstgewerbe) betrachtet geradezu als seine Aufgabe die Forschung, die Vorführung der Volkskunst.⁸¹ Das in der Ausstellung demonstrierte Material, die auf dem Grunde von HUSZKA jetzt schon für tausendjährig gehaltene Kunst hat eine grosse Wirkung ausgeübt. In 1898 erscheint der neuere Band von HUSZKA, „Ungarische Ornamentik“⁸² darin erörtert er ausführlich die Ornamente und setzt seine Theorie über deren Ursprung auseinander. Auch dieser Band hat eine neue Diskussion erregt.

Nach 1896 bricht das neue Kunstgewerbestil, das Art Nouveau, der Jugendstil, die Sezession in seiner vollkommenen Gestaltung ein. Zugleich mit dem modernen Stil kommt die Lehre der englischen Reformbewegungen.

⁷⁸ Das Komitat Sáros: Inv. No. 21850—21954.

⁷⁹ Das Komitat Vas: Inv. No. 22231—22360.

⁸⁰ KRESZ, 1968. Eine Anführung von der Arbeit von Zoltán KODÁLY: „Rückblick“, Bp., 1964. II. B. 214.

⁸¹ Kunstgewerbe, I. (1897/98.) 1.

⁸² HUSZKA, 1898.

die ästhetische Bewegung, die unmittelbare Wirkung von RUSKIN, MORRIS und CRANE in Ungarn an.⁸³ Die Bedeutung ihrer Gedanken ist gerade die, dass sie das Interesse der schaffenden Künstler und Baukünstler auf die Volkskunst gelenkt haben. Ihren Bestrebungen hat Aladár KÖRÖSFŐI KRIESCH in erster Linie Ausdruck gegeben, der sogar in seinem Namen seine Neigung zur Volkskunst (Kalotaszeg) ausdrückte. Er lebte und arbeitete im Geiste der ruskinschen Lehren, in der in Gödöllő gegründeten Werkstatt, in einem Freundes- und Künstlerkreis. Die Bestrebungen von Gödöllő stiessen auch offiziell auf Verständnis von der Seite der Ministeriums. Der Leiter der Kunstabteilung, Elek KORONDHI LIPPICH war der Unterstützer der Bewegung. Die von ihnen angelegte grossangelegte Sammelarbeit ist in den fünf Bänden der von Dezső MALONYAY redigierten „Die Kunst des ungarischen Volkes“ (A Magyar Nép Művészete) erschienen. An dem Sammeln haben auch junge Künstler und Kunstschüler von 1900 teilgenommen. Die berufliche Ethnographie betrachtete mit kritischem Blick die begeisterte, aber häufig dilettantische Sammlung; die Bestimmungen des Illustrationsmaterials der Malonyai-Bände sind häufig irrtümlich, nur mit Kritik anzunehmen. Der Text über die Hafnerei wurde meistens von István GRÖH verfasst, im Text befinden sich hie und da beachtenswerte Angaben.⁸⁴

Die eigentliche Tätigkeit des Ethnographischen Museums beginnt vom Anfang des Jahrhunderts. Von 1900 an erscheint die Zeitschrift des Ethnographischen Museums, das Néprajzi Értesítő (Ethnographischer Anzeiger) mit Abhandlungen auch über die volkstümliche Hafnerei. Nach dem frühzeitigen Tode von János JANKÓ beschäftigt sich Zsigmond BÁTKY in erster Linie mit dem Thema, besonders mit der Frage des Kachelofens, der Kacheln. BÁTKY sammelt in 1899 in Kalotaszeg,⁸⁵ in 1902 im Kleinen Alföld,⁸⁶ in 1903 in Transdanubien, Szakcs, Váralja, Decs,⁸⁷ er bringt von dort wertvolle Töpferwaren in das Museums. In 1906 erscheint sein grundlegendes Werk: „Útmutató néprajzi múzeumok szervezéséhez“ (Wegweiser zur Organisation Ethnographischer Museen),⁸⁸ die noch mit JANKÓ geplante typologische Arbeit, wo er die Irdengeschirre in erster Linie aus dem Gesichtspunkt der Funktion, als Gegenstände der Ernährung, vorführt. Es ist die erste grossangelegte Vorzeigung des Materials unserer Sammlung. VI. Tafel und 9. farbige Tafel.

Das Sammeln geht systematisch von Jahr zu Jahr weiter. Es gelangen die Gegenstände solcher bedeutsamen Forschern, wie die Sammlung von Ottó HERMAN, ins Museum;⁸⁹ es geht der Kauf von Kunstsammlern, Kunsthändlern zu; Stücke von grosser Zahl kommen von Brassó,⁹⁰ von der Gegend von Aszód,⁹¹ von den Komitaten von Transdanubien, aus dem Komitat Fehér.⁹² Die Hafner-

⁸³ KRESZ, 1968, 1974/c.

⁸⁴ MALONYAY, 1906—1922.

⁸⁵ Die in Kalotaszeg gesammelten Gegenstände von BÁTKY 29002, 29025, 29026.

⁸⁶ Die in dem Kleinen Alföld (Guta, Megyeresszímó) gesammelten Stücke von BÁTKY: zwischen 37182, 37259.

⁸⁸ BÁTKY, 1906.

⁸⁹ Ottó HERMAN: 33247—33352.

⁹⁰ Brassó: 37522—37568, 41620—41704.

⁹¹ Die Gegend von Aszód: 37576—37617, 37987—38035, 41137—41148.

⁹² Transdanubien: 43255—43300, 51957—52218, 59254—59259, 72353—72372.

gesellschaft on Mezötúr beschenkt das Museum mit ihren Erzeugnissen.⁹³ Von den Mitarbeitern des Museums bringt Vilibald SEMAYER ganze Serien aus Magyarláros,⁹⁴ aus Szamosújvár,⁹⁵ aus Dés,⁹⁶ aus Nagybánya.⁹⁷

In der Geschichte des Sammelns ist das Jahr 1909 von hervorragender Bedeutung, als István GYÖRFFY als junger „Praktikant“ in sein engeres Vaterland, in Grosskumanien und in dessen Gegend aufbricht: nach Karcag, Türkeve, Kunmadaras, Kisújszállás, Mezötúr, und Tiszafüred. Aus sieben Ortschaften kehrt er mit mehreren hunderten von gewählten Stücken zurück.⁹⁸ Er bringt aus Karcag, aus seiner Geburtsstadt, Trinkflaschen und anthropomorphe Flaschen von Mezötúr, Mehlöpfe von Mezötúr, Trinkflaschen von Tiszafüred, Branntweinkrüge von Gyöngyös, posthabane birnenförmige Weinkrüge, kleine Krüglein und solche Geschirre, die vielleicht in Karcag erzeugt wurden. Aus Mezötúr brachte er eine grosse Kollektion, die geblühten Meisterwerke der 1870-er, 90-er Jahre und die Vertreter der vorangehenden unglasierten schwarzen Keramik, unter anderem einen schwarzen Wasserkrug aus Mezötúr; ebenfalls fand er ausgewählte Töpfe in Türkeve; von da brachte er 184 Stücke. GYÖRFFY sammelte die ersten Weinkrüge mit Menschenkopf, die sogenannten „Miska“ aus Tiszafüred und er fand auch ähnliche „Mihók“ in Mezötúr. Er brachte aus Tiszafüred nicht nur glasierte Geschirre — datierte, signierte Stücke —, sondern auch eine ganze Reihe von unglasierten, schwarzen Geschirren. Bisher befand sich ein so reiches Material von so hohem Niveau in dem ethnographischen Museum noch nicht und ein solches bedeutendes Sammeln erringte sich noch nicht. Das am Ende des vorigen Jahrhunderts begonnene ethnographische Interesse vernachlässigte die Tiefebene, es richtete seine Aufmerksamkeit in erster Linie auf die Kunst von Siebenbürgen und Oberungarn, das Herz des Landes fiel aus seinem Interesse aus. Es ist bezeichnend, dass gerade die Kunst der Ebene behandelnde Band aus der fünfbandigen MALONYAY-Serie ausblieb. Die Entdeckung der Tiefebene, besonders die von Mezötúr ist in erster Linie István GYÖRFFY zu verdanken. Es ist zu bedauern, dass keine Abhandlung von keramischer Beziehung aus GYÖRFFY's Beobachtungen entstand. Deshalb sind seine auf Inventarzetteln geschriebenen Bemerkungen und einige kleinere Beiträge desto wertvoller.⁹⁹ V. Tafel und 8. farbige Tafel.

In demselben Jahr sammelt GYÖRFFY mit Sándor BELULESZKÓ zusammen auch von Kalocsa eine Serie von Irdengeschirre;¹⁰⁰ danach in 1911 sammeln sie zusammen im Komitat Udvarhely.¹⁰¹ Von seiner Sammelfahrt im Komitat Hont bringt er in 1911 mehr als 300 Irdengeschirre und damit fördert er

⁹³ Mezötúr: 54152—54175.

⁹⁴ Die Reihe von Nagyláros: 38143—38168.

⁹⁵ Die Reihe von Szamosújvár: 38181—38220.

⁹⁶ Die Reihe von Dés: 38221—38253.

⁹⁷ Die Reihe von Nagybánya: 74653—74692.

⁹⁸ Die Sammlung von der Gegend von Nagykunság: 78282—78897, 78734, 78736, KRESZ, 1971/B.

⁸⁷ Die in Szakcs und Váralja gesammelten Stücke von BÁTKY: zwischen 42752—43101.

⁹⁹ GYÖRFFY, 1921.

¹⁰⁰ Die Reihe von Kalocsa: 77219—77248.

¹⁰¹ Die Sammlung vom Komitat Udvarhely: 95053—95068.

die Erkennung der slowakischen Erzeugungsorte, Bakabánya und Béd im Komitat Hont.¹⁰² In 1912 kauft GYÖRFFY bei der Gelegenheit seines Sammelns von Feketekörösvölgy die Geschirre mehrerer Hafnerorte; er bringt beinahe 70 Stücke aus Lehecsány, Belényes, Dusafalva und aus anderen Ortschaften.¹⁰³ Unter den Förderern der Keramiksammlung steht die Tätigkeit von István GYÖRFF sowohl aus qualitativem als auch aus quantitativem Gesichtspunkt an erster Stelle!

Die jährliche Neuerwerbung übertrifft jetzt schon hundert: in 1909 beträgt die Vermehrung mehr als 700, in 1910 mehr als 500. Es kommt auch anderes bedeutendes Material, so die Sammlung aus Tiszabogdány von Hador SZTRIPSKY,¹⁰⁴ unter anderem ein vollständiger Kachelofen, — diese Gegensände wurden aber jenseits der Karpaten, in Kosivo hergestellt. Auch aus Sárköz kommt ein vollständiger Kachelofen und bedeutendes Irdengeschirr von Sárköz, das sammeln von Lipót ÁCS.¹⁰⁵ Während der Jahre des Weltkrieges nimmt das Sammeln ab, ja sogar hört es auf, — die Museen schweigen.

Es beginnt aber die Literatur: es erscheint die bis heute klassische Beschreibung des grössten und bedeutsamsten ungarischen Hafnerortes, von Hódmezővásárhely, die Abhandlung von Lajos KISS: „Das Werk der Schüsselmacher von Hódmezővásárhely“ (A hódmezővásárhelyi tálasság) in drei Fortsetzungen, in den Nummern von 1914, 1915 und 1916 des Néprajzi Értesítő.¹⁰⁶ Danach folgen andere Abhandlungen von Lajos KISS über die Geschichte der Schüsselmacher von Hódmezővásárhely,¹⁰⁷ und über die schreckliche Krankheit der Schüsselmacher, die Bleivergiftung.¹⁰⁸

Auch die Kunstsammler sind ungeduldig, sie betrieben die Publikation der Ergebnisse der Keramikforschung und mit der Redaktion von László SIKLÓSSY erscheinen die zwei Bände „Der Geschichte der ungarischen Keramik“ (A magyar kerámika története) in 1917, darin mit mehreren Abhandlungen, unter anderem von Kornél DIVALD: „Alte ungarische Hafnerarbeiten“ (Régi magyar fazekasmunkák) und mit mehreren Abhandlungen in Beziehung zur Kunstgewerbegeschichte.¹⁰⁹

Der Weltkrieg beschliesst den Prozess der Agonie, die sich schon seit Jahrzehnten in der ungarischen Hafnerei abgespielt hat. Das Küchengeschirr wurde durch das Metalgeschirr der Fabrik, die Teller und die Schüssel durch das Steinzeug und Porzellan verdrängt. Die tonindustriellen Fachschulen und Lehrgänge vom Ende des Jahrhunderts, wenn sie auch technologisches Wissen vermittelt haben, schauten verständnislos auf die traditionelle ungarische Hafnerkunst und kannten sie nicht, sie lehrten den Hafner den Gebrauch fremder Farben und Glassuren, (statt Kupfergrün sogenanntes „Kromgrün“, sogenanntes „Pink“, Blassblau, usm.). Statt des Malhorndekores den Gebrauch der „seelenlosen“ (das Wort von Lajos KISS) Schablonen aus Silberpapier, und den Pin-

¹⁰² Die Sammlung vom Komitat Hont: 86903—87177, 92487—92598.

¹⁰³ Die Sammlung von Feketekörösvölgy: 95171—95308.

¹⁰⁴ Die Sammlung von Tiszabogdány: 88390—88409.

¹⁰⁵ Die Sammlung von Sárköz: 91951—92010, 94850—94856.

¹⁰⁶ KISS, 1914—1916.

¹⁰⁷ KISS, 1926.

¹⁰⁸ KISS, 1934.

¹⁰⁹ SIKLÓSSY, 1917.

seldekor. Hie und da sich nach dem Geschmack des vornehmen Publikums richtend haben sich auch die Formen verändert; die sich schon „Kunsthafner“ nennenden Meister nahmen in Angriff verschiedenen Vasen, Prachtkrüge zu verfertigen. Stellenweise ist die Veränderung an ein genaues Datum anzubinden: von Hódmezővásárhely begann der das Malen mit den Schablon propagierende Lehrgang in 1902,¹¹⁰ in 1910 fand der Lehrgang in Mezótúr statt, der den Malhorndekor in den Hintergrund drängte, obwohl der bravourvolle Vasenerzeuger, Balázs Badár seine „Kunsthafner“-Tätigkeit noch im vorigen Jahrhundert begann.¹¹¹ — Aber parallel mit diesem verwickelten Prozess einstanden neue Bestrebungen, die echte Volkskunst mit dem zeitgenössischen Geschmack auf eine glücklichere Weise zu legieren. Eine solche Bestrebung hat von der Seite der Künstler von Hódmezővásárhely die Majolikafabrik von Hódmezővásárhely erschaffen.¹¹² Der Untergang der alten Traditionen, die neueren volkhaften Bestrebungen bedeuten auf jede Weise einen Grenzstein, nach dem es nicht mehr möglich ist, von der Hafnerlei, im alten Sinne genommen, zu sprechen.

In der neuen Lage nach dem Krieg setzte sich die Sammelarbeit in dem Ethnographischen Museum bald wieder fort: István GYÖRFFY fuhr in 1922 nach Sárospatak und, da er dort noch ungebrochene Traditionen getroffen hatte, kaufte er eine Serie Geschirr.¹¹³ Jetzt wurde die Aufmerksamkeit auf solche Gegenden gelenkt, die man bis jetzt verhältnismässig vernachlässigt hat: das Museum kauft eine grosse Menge von Gegenständen von Sárköz¹¹⁴ und in 1924 geriet der erste „Miska“-Weinkrug (Weinkrug mit Menschenkopf) aus Mezőcsát in das Museum, ein geschätztes Stück von Rajczy aus 1847.¹¹⁵

In der Geschichte der Keramiksammlung bedeutete die Ernennung von Károly VISKI die grösste Veränderung.¹¹⁶ In schweren Zeiten kam er in das Ethnographische Museum, nach einem verlorenen Krieg und nach einer verlorenen Revolution, als auch das Gebäude der ethnographischen Ausstellung selbst, die Gewerbehalle, verfiel. Nachdem die Gewerbehalle aus die ethnographische Ausstellung wirklich eingestürzt war, folgte die Umsiedlung auf die Könyves Kálmán Ringstrasse, 13 Monate hindurch bis 1923, später die Einrichtung der neuen Ausstellung, wo ein vollständige Saal der Keramik gewidmet wurde.

VISKI brachte die Sammlung in musterhafte Ordnung. Er schrieb auf jedem Gegenstand nicht nur die Nummer, sondern auch den Fundort und jedem Inventarzettel ergänzte er mit der Färbung des Gegenstandes, er bildete das Meisterzeichen, das Eigentumszeichen ab und er knüpfte oft berichtigende Bemerkungen zu den Angaben des alten Inventarzettels. Auch auf dem Gebiete der Benennungen begann er die Durchführung der folgerichtige Ordnung und auf einzelne Inventarzettel schrieb er den Fachnamen des Stückes in Klammern nach dem in Inventarbuch geschriebenen Namen. Wir folgen VISKI, wenn wir

¹¹⁰ KISS, 1914.

¹¹¹ GYÖRFFY, 1939; RÁCZ, 1911.

¹¹² KAJÁRI, 1972.

¹¹³ Die Sammlung von Sárospatak: 116173—116344.

¹¹⁴ Die Sammlung von Sárköz: 119979—119983, 121739—121852.

¹¹⁵ Ein Weinkrug mit Menschenkopf, sogenannter „Miska“ aus Mezőcsát: 125785.

die Sammlung von Szalonna: 131316, usw.; die Sammlung von Magyarszerdahely: 133019, usw.

¹¹⁶ KRESZ, 1974/B.

die Wörter *bokály*, (birnenförmiges Weinkrüge), *kancsó* (Weinkrug mit Schnauze), *korsó* (Wasserkrug), *szilke* (Napf), als Fachnamen gebrauchen.

Nachdem er der Kustos der Sammlung wurde, schenkte er dem Museum die Stücke seiner eigenen bescheidenen Sammlung, unter anderem in Nagyszalonta erzeugte alte irdene Stücke.¹¹⁷ Sein Interesse begann ja doch nicht jetzt; als er in Szalonta lebte und das ARANY-Wörterbuch schrieb, gab er unter anderem die Definition der alten Irdengeschirre, des Brantweinkruges, des unglasierten Wasserkruges („*vászonsorsó*“, „so weiss wie Weinwand“) des weissen Weinkruges, dies alles konnte er später zu seinem Nutzen verwenden, als er Museolog wurde.¹¹⁸ Er nützte auch die Erwerbungsöglichkeiten aus.

Die Mitarbeiter des Ethnographischen Museums, BÁTKY, GYÖRFFY, VISKI haben sich für den internationalen Volkskunstkongress von Prag mit gemeinsamen Zusammenschluss vorbereitet und bei dieser Gelegenheit verfassten sie eine Zusammenfassung mit dem Titel „Ungarische Volkskunst“ (Magyar népművészet), einen reich illustrierten Band.¹¹⁹ VI. Tafel.

Die Keramiksammlung hat sich in 1929 aufs neue beträchtlich vergrößert: das Museum hat in diesem Jahr beinahe 700 Stück irdenes Geschirr gekauft; die Mehrheit stammt aus der Gegend von Tiszafüred und Mezőcsát,¹²⁰ der kleinere Teil aus dem Sárköz.¹²¹ Dieses gewaltige Material von Tiszafüred hat die Publikation des Themas möglich gemacht. Als sich eine Möglichkeit bot, dass ein Band im Verlag der Wissenschaftlichen Akademie über die volkstümliche Irdengeschirre erscheine, fiel die Entscheidung von VISKI auf Tiszafüred.¹²² Der Stil dieses Hafnerortes war vor dem Publikum damals völlig unbekannt, es war auch international bedeutsam. Obgleich dieser Katalog auch englisch erschien, nam die Keramikliteratur von englischer Sprache bis heute davon keine Kenntnis. Seine Bilderredaktion ist vorbildlich, aber der Text ist bedauerlich, wortkarg, vermutlich nicht aus dem Fehler des Verfassers.

Neben seiner fleissigen lagerordnenden Arbeit fand VISKI Zeit auch für das lokale Sammeln: er sammelte in Tihany, Panyola, Szalonna, Magyarszerdahely, aber nur wenig und eher einfache Gegenstände. Einige Keramikstücke sammeln auch die anderen wissenschaftlichen Mitarbeiter des Museums: Sándor GÖNYEI besuch in 1923 Tata, bringt ein Malhorn aus Irdenware, egy „gur-gulya“,¹²³ später folgen seine zahlreichen Sammeln; László LAJTHA bringt aus Bogyzsló eine gewaltige Schüssel mit Blumendekor,¹²⁴ GYÖRFFY besucht Hódmezővásárhely in 1932 und endlich befinden sich einige Gegenstände in un-

¹¹⁷ Die Gegenstände von VISKI: 126127—126141.

¹¹⁸ VISKI, 1919.

¹¹⁹ BÁTKY—GYÖRFFY—VISKI, 1928.

¹²⁰ Die Sammlung von den Distrikten Tiszafüred und Mezőcsát: 129083—129142, 129170—129230, 129393—129422, 129462—129821, 129903—129988, 130025—130064, 130543—130548.

¹²¹ Die Sammlung von Sárköz: 129839—129855, 130065—130075, 130090—130104, 130106—130110.

¹²² Die Sammlung von Tihany: 130725 usw. Die Sammlung von Panyola: 131776, usw.;

¹²³ Die Sammlung von Tata: 125471.

¹²⁴ Die Sammlung von Bogyzsló: 125783—125784.

serer Sammlung auch von hier.¹²⁵ Die erste Sammelfahrt von Béla GUNDA, Galimdzsán TAGÁN ist in 1933.¹²⁶

1934: die letzte Tätigkeit von VISKI in der Sammlung war die Inventarisierung des Nachlasses von József HUSZKA, die Aufnahmen von ausgewählten siebenbürgischen Stücken.¹²⁷ Károly VISKI, der die Forschung der Ornamentikkunst vollendete und zusammenfasste, nahm in Inventar den Nachlass HUSZKA's der das Sammeln der volkstümlichen Ornamentik in Gang setzte und zu so vielen Auseinandersetzungen Anlass gegeben hat.

Die Zusammenfassung ist in dem Kapitel Ornamentik des Buches „Magyar-ság Néprajza“¹²⁸ allgemein bekannt. Sie ist bündig, reich an Gedanken, in ihrem Inhalt vorwärtsweisend. Dem Farbigen, Aufgeputzten gegenüber prüfte VISKI, was einfach war, worin die älteste Tradition wahrlich bewahrt wurde. Er lenkte die Aufmerksamkeit auf bisher vernachlässigte Themen. „Das uralte Ornamentik der Irdengeschirre ist die Schnürung, der geritzte Dekor, der plastische Dekor, der eingeschnittene Dekor, der gekniffene Dekor, der mit der Nagel geritzte Dekor... der mit den Fingern eingedrückte Dekor, die Kannelierung...“ „Die uralten Farben des Irdengeschirres sind die rote, die grauschwarze und die weisse Farbe...“ „Der meist charakteristische Erzeugungsort der unglasierten Ware ist Belényes, wo... jedes Mitglied der Hafnergilde von Belényes im 17. Jahrhundert ein Ungar ist... Der rostrote Dekor dieses unglasierten Geschirres, auf einem weissen Grund wie Leinwand, ist im allgemeinen von geometrischen Character; es scheint, er hat mit den später verbreiteten Blumenornamenten nichts zu tun“ „einst arbeiteten die sämtlichen Hafnerdörfer für das Volk nicht so bunt, wie z. B. im 19. Jahrhundert.“

Jede Zeile, jedes Wort knappen Kapitels könnte zu einer Abhandlung erweitert werden. Noch ein Beispiel davon, was VISKI nicht geschrieben hat, worauf er nur mit einigen Worten hinwies: er führt die wichtigeren Hafnerorte auf, „es gibt einzelne Ortschaften, wo fast jeder Einwohner des Dorfes seit Jahrhunderten Hafner ist, ... in Gömör, ... Újfalu im Burzenland ... Korond in Udvarhelyszék, ... Madaras im Komitat Csik, ... Nádudvar, Tiszafüred, Mezőtúr, Tenke, Belényes, ... Torda, Alsójárja, Nagyenyed ... Alle diese Orte, aber besonders die kleinen Ortschaften bewahrten auch die alte Tradition bestimmt, die wir leider nicht genügend kennen.“ Das ist aber eine übertriebene Bescheidenheit. VISKI hat den Stil der einzelnen Hafnerorte sehr gut gekannt. Im Falle seines Geburtortes, Torda, hat er auch die Arbeit der Hände des Hafnermeisters Pál Czeglédi identifiziert.¹²⁹ Er hat den Herstellungsort des typischen, in einer von seinem Erzeugungsort fernliegenden Gegend zum Vorschein gekommenen Gegenstandes erkannt und darüber schrieb er eine Bemerkung auf den Inventarzetteln; dafür ist ein Beispiel eine weisse Schüssel mit Blumendekor, die in Bogács im Komitat Borsod zum Vorschein gekommen ist, aber zum Typus von Mezőtúr gehört.¹³⁰ Wenn wir etwas in der Tätigkeit von VISKI bemän-

¹²⁵ Die Sammlung von Hódmezővásárhely: 131226.

¹²⁶ Die ersten Sammlungen von GUNDA: 132329 usw.; 132764 usw.

Die erste Sammlung von TAGÁN: 133226 usw.

¹²⁷ Der Nachlass von HUSZKA: 133546—133577.

¹²⁸ VISKI, 1933/37.

¹²⁹ Eine Arbeit des Hafners von Torda, Pál Czeglédi: 22963.

¹³⁰ Eine Schüssel von Mezőtúr aus Bogács: 129400.

geln, so ist es, dass er sich in die Knauserei der Verleger ergeben hat und auf uns seine reichen Kenntnisse nicht ausführlicher, reichlicher hinterlassen hat.

In 1936 erscheint eine neue Generation unter den Museologen-Sammlern: neben GÖNYEY, TAGÁN, SEEMAYER vermehrten László MADARASSY, László K. KOVÁCS und Edit FÉL die Keramiksammlung.¹³¹ In 1937 beschäftigt sich Frau Ágnes BECZKÓY RÉVÉSZ mit der Sammlung intensiv und sie überprüft den Erzeugungsort, die Meister der Stücke mit lokaler Forschung — sie untersucht zuerst den Geschirrtypus von Gyöngyös,¹³² später den von Sárköz.¹³³ Ihre gründlichen Untersuchungen, die Beglaubigung des Materials des Museums sind die ersten ihrer Art. Die Forschung wird immer anspruchsvoller, vielseitiger. Sándor GÖNYEY beobachtet in Galgamácsa den Gebrauch der Irdengeschirre und sammelt sie:¹³⁴ Edit FÉL bringt eine vollständige Zimmereinrichtung von Martos.¹³⁵ VI. Tafel

Ein neues System der Inventuraufnahme beginnt: ein auf Kartone, in zwei Exemplaren gescriebener Inventarzettel, mit Zeichnung oder mit Foto und mit der Besprechung der Funktion der Gegenstände.

In 1940 wird der Nachlass von István GYÖRFFY inventarisiert.¹³⁶ Frau Ágnes BECZKÓY RÉVÉSZ setzt ihre ethnographische Studien nicht mehr fort — mit der Keramikforschung beschäftigt sich aber György DOMANOVSKY in diesen Jahren.

Das Buch von György DOMANOVSKY „Ungarische Töpferei“ in der Ausgabe von Officina (Népi fazekasság), welches auch in deutscher Sprache erschien, ist zwar von kleinem Umfang, aber von desto grösserer Bedeutung: dies ist die erste Zusammenfassung der Geschichte der ungarischen Töpferei — die Beschreibung, die Charakterisierung der einzelnen Hafnerorte. Diese Arbeit von György DOMANOVSKY hat die Forschung der ungarischen Töpferei auf Jahrzehnte begründet.¹³⁷

Sándor GÖNYEY, einer der fleissigsten Förderer der Keramiksammlung, bringt in 1942—43 ein Material von hervorragender Bedeutung aus Siebenbürgen, besonders aus dem Szilágyság,¹³⁸ sowie aus Borgó, vom Komitat Beszterce-Naszód.¹³⁹ GÖNYEY bestimmt mit dieser Sammlung die Keramik von Zilah. Er bringt eine hervorragend schöne Serie von Désháza. In seinem Material ist auch ein archaischer, rumänischer Erzeugungsort des Szilágyság vertreten: Mosóbánya. Neben mehreren Sammlungen von Siebenbürgen ist die mit Angaben ausgezeichnet versehene Sammlung von dem Musikforscher-Komponisten László

¹³¹ Die erste Sammlung von MADARASSY: 134031 usw.

Die erste Sammlung von K. KOVÁCS: 134805 usw.

Die erste Sammlung von FÉL: 134837 usw.

¹³² Frau BECZKÓY, 1937.

¹³³ Frau BECZKÓY, 1938; 135883—4, 135933—4.

¹³⁴ Die Sammlung von Galgamácsa: 136530—136543. GÖNYEY, 1940.

¹³⁵ Die Sammlung von Martos: 136289—136417.

¹³⁶ Der Nachlass von GYÖRFFY: 137031—137048.

¹³⁷ DOMANOVSKY, 1942.

¹³⁸ Die Sammlung von GÖNYEY in Szilágyság: 138483—138544; 138554—138062; 138668—138700; 138734—138770; 139038—138122.

¹³⁹ Die Sammlung von GÖNYEY in Borgó: 139179—139196.

GÖNYEY, 1958.

LAJTHA in Mezőtelegd besonders erwähnungswert; er kümmerte sich sogar auch darum, die Angaben der Hafner in der reformierten Matrikel zurückzusuchen.¹⁴⁰ VI. Tafel und 10—11 farbige Tafel

1944: wegen der Kriegsgefahr wird die Ausstellung abgeissen. Die Sammlung wird in Kisten verpackt; die Mitarbeiter des Museums, in erster Linie Edit FÉL, verpacken monatelang. Der Direktor war damals György DOMANOVSZKY; er hat mit seiner Sorgfalt erreicht, dass die Sammlungen von der Vernichtung gerettet wurden.

1945: Die Zahl der Keramiksammlung ist ungefähr 7000. Ein Teil der Stücke ist ohne Nummer, aber auch sie sind teilweise — dank den mit den Photographien versehenen Inventarzetteln von VISKI — zu identifizieren. Einige Stücke hat VISKI selbst nicht mehr gefunden; diese Gegenstände wurden wahrscheinlich noch vor der Umsiedlung auf die Könyves Kálmán Ringstrasse, noch vor dem ersten Weltkrieg vernichtet und auf dem Inventarzettel wurde nicht angegeben, dass das Stück zerbrochen, ausgemustert wurde. — Die Verfasserin dieser Zeilen schreibt in diesem Jahr ihre ersten Inventarzettel in der Sammlung und bald übernimmt sie die Verwaltung der Sammlung.¹⁴¹ Im neuen Zeitalter ist die erste Ausstellung, wo auch die Keramik auftritt die Zentenare Gedenkausstellung für 1848, im Gebäude des Nationalmuseums. Da wurden zeitgenössische Geschirre, sowie des Jahres 1848 und Kossuth gedenkende Gegenstände mit patriotischen Aufschriften — hauptsächlich Trinkflaschen — ausgestellt.¹⁴² Die Gegenstände waren damals noch in Kisten verpackt und es tauchte die Notwendigkeit auf, das Material in fachgemässen Lagern, in logischer Gruppierung zu versetzen. In 1948—1950 wird der Lager der Keramiksammlung fertiggestellt. Wir versetzen das Material zuerst in einem Saal, später in dem daneben gelegenden Saal, gemäss Fachgruppen auf Gestelle, in Verschläge.¹⁴³ Die Lagerordnung erleichterte die Übersicht, die Systematisierung der Stücke. Diese Lagerordnung wurde der Grund der Fachterminologie der volkstümlichen Irdengeschirre.

Aufs neue setzt sich das Sammeln fort. In 1949 ist die Zunahme beinahe 400 Keramikstücke. Die Sammlung von Endre NÉMETHY von Túskevár kommt zur Inventarisierung.¹⁴⁴ Die Sammlung bekommt eine vollständige Serie mit der Mitwirkung von János ROMÁN aus der Werkstatt von Sárospatak.¹⁴⁵ Es beginnt die gemeinsame Sammelfahrt der neuen Garde des Museums: das Sammeln von Tiszaigar.¹⁴⁶ Dies ist das letzte Jahr des bisherigen Numerierens und der Inventarisierungsordnung. Die in Szendrő von Tamás HOFFMANN gesammelten Stücke beschliessen dieses Zeitalter der Inventarisierung.

In den 50-er Jahren ist die Stückzunahme von solchem Masse, dass sie alles bisherige übertrifft; durch Sammeln, Kauf, in einigen Fällen durch Über-

¹⁴⁰ Die Sammlung von Mezőtelegd: 139200—204.

¹⁴¹ Der erste Inventarzettel von KRESZ: 140486.

¹⁴² Die Zentenare Gedenkausstellung, 1848/49.

¹⁴³ KRESZ, 1950.

¹⁴⁴ Die Sammlung von Túskevár: 141815—141929.

¹⁴⁵ Die Reihe von Sárospatak: 143308—143395.

ROMÁN, 1951, 1955.

¹⁴⁶ Die Sammlung von Tiszaigar: 142259 usw.; 142750; 145864 usw.
50.14.14. usw.

gabe strömt das Material in die Sammlung; es ist kaum möglich mit der Verbreitung Schritt zu halten, das Photographieren bleibt weg. Bis jetzt war das so bedeutende Hódmezővásárhely in der Sammlung kaum vertreten. In 1950 bringt Klára CSILLÉRY mehr als hundert ausserordentlich wertvolle Irdengeschirre von da.¹⁴⁸ Mária KRESZ sammelt in Csákvár,¹⁴⁹ im grössten Erzeugungsort Transdanubiens, im nächsten Jahr in Hódmezővásárhely und Mezőtúr, in den grössten Erzeugungsorten der Grossen Tiefebene.¹⁵⁰

Die grösste Stückzunahme seit der Jahrhundertwende ist 1951. Da kommt das aus mehr als 900 Stücken bestehende, früher in der Technologischen Hochschule verwahrte, aus technologischem Gesichtspunkte gesammelte Material von Vince WARTHA ins Ethnographische Museum; diese Sammlung ist, wie schon erwähnt, noch am Ende des Jahrhunderts entstanden.¹⁵¹ Auch das Kunstgewerbemuseums übergibt aus seinem früheren Sammeln stammende neue 228 Stücke.¹⁵² Qualitativ ist die Sammlung von Elemér KUND am bedeutsamsten; darin ist ein grosser Teil der 338 Stücke mit Jahreszahl versehen, ja sogar vom Erzeuger signiert.¹⁵³ Die Meisternamen von Tiszafüred und Mezőcsát kennen wir grösstenteils durch die von Elemér KUND gesammelten Gegenstände. In 1951 war die Jahreszunahme ungefähr 1900 Stücke. Da kamen auch die von Erzsébet SERGŐ in Dör bestellte Serie ins Museum,¹⁵⁴ und das Sammeln von Edit FÉL—Tamás HOFER aus Nemespátró.¹⁵⁵ XII—XIII. Tafel.

In 1952 schenkt der Kunsthistoriker Lajos FÜLEP unserem Museum seine in Zengővárkony, in den Dörfern von Sárköz und in Baja gesammelten Gegenstände, 225 Stücke.¹⁵⁶ Bedeutsam ist das von István SAJÓ gekaufte wertvolle Material,¹⁵⁷ auch lokale Sammeln sind im Gange; Edit FÉL bringt aus Decs, Judit MORVAY aus Szeremle Irdegeschirre. XI., XIV. Tafel.

Schliesslich wird eine bescheidene kleine Ausstellung in 1953 über die Hafnerorte in einer Gallerien des Museums veranstaltet. In demselben Jahre haben wir wieder eine gewaltige Zunahme: die Sammlung aus Hódmezővásárhely von Tibor WIENER, beinahe 1000 Gegenstände (980 Stücke), kommt in unser Museum.¹⁶⁰ Dieses bedeutsame Material, ebenso die in 1950 von Klára CSILLÉRY gesammelten Gegenstände ermöglichen die Verarbeitung der mit Jahreszahl bezeichneten Gegenstände der Keramik von Hódmezővásárhely und deren Publikation in dem Ethnographischen Anzeiger.¹⁶¹ XV. Tafel.

¹⁴⁷ Die Sammlung von Szendrő: 142932—142935.

¹⁴⁸ Die Sammlung von Hódmezővásárhely: 50.4.42—50.4.191.

¹⁴⁹ Die Sammlung von Csákvár: 50.17.1—46.

¹⁵⁰ Die Sammlung von Hódmezővásárhely und Mezőtúr: Die Gruppen 51.26. und 51.27.

¹⁵¹ Die Sammlung WARTHA: 51.30.1—877;

KRESZ, 1976.

¹⁵² Eine Übergabe vom Kunstgewerbemuseum: 51.33.1—273.

¹⁵³ Die Kund-Sammlung: 51.31.324—861.

¹⁵⁴ Die Sammlung von Dör 51.22.1—68 und 52—85. 1—10.

B. SERGŐ, 1972.

¹⁵⁵ Die Sammlung von Nemespátró: Gruppe: 51.51.

¹⁵⁶ Die Fülep-Sammlung: 52.71.1—225.

¹⁵⁷ Die SAJÓ-Sammlung: 52.7.1—27, 54.40.1—154.

¹⁵⁸ Die Sammlung von Decs: Gruppe 52.14.

¹⁵⁹ Die Sammlung von Szeremle: Gruppe 52.41.

¹⁶⁰ Die WIENER-Sammlung: 53.61.1—980.

¹⁶¹ KRESZ, 1954.

Das lokale Sammeln konzentriert sich in erster Linie auf die bis jetzt vernachlässigten Gegenden, die wir nur aus der Literatur kannten. Károly KÓS gab in dem Dunántúli Szemle in 1944 eine mustergültige Abhandlung über die Arbeit „der Hafner von Züricvölgy“ und über die archaische Töpferei von Magyarszombatfa, Gödörháza, Velemér und den Nachbardörfern,¹⁶² jetzt sammelt Mária KRESZ hier und sie erwirbt mit der Hilfe des ethnographischen Fachkreises der örtlichen Keramikfabrik in erster Linie mit der von Dezső CZUGH ein bedeutendes Material.¹⁶³ Iván BALASSA und Margit DEISINGER bringen von Mohács solche Stücke, die den Nationalitäten nach zu unterscheiden sind.¹⁶⁴ IX—X. Tafel.

Die Keramiksammlung erreichte in 1952 die Stückzahl 10 000, in 1959 hält sie schon ungefähr bei 14 000. Endlich bietet sich die Möglichkeit eine grossangelegte Ausstellung zu veranstalten. Es ist möglich in den fünf Sälen des Ethnographischen Museums ungefähr 200 Gegenstände, das erlesenste des Museums zur Schau zu stellen. Ein Saal veranschaulicht des vollständigen Formenschatz. In vier Sälen haben wir die ungarländische Irdengeschirre gemäss den Hafnerorten vorgeführt. In dem ersten Saal kamen die Hafnergebiete Transdanubiens, ebenso einige Hafnerorte von der Tiefebene zur Vorführung, im folgenden Saal die schwarze Ware der Tiefebene (dem sich die Aufmerksamkeit inzwischen — Dank den Aufarbeitungen von József SZABADFALVI¹⁶⁵ stark zuwandte), Hódmezővásárhely und Mezőtúr; weiter folgte Mezőcsát und Tiszafüred, im letzten Saal Siebenbürgen. Wo wir den Namen des Hafners kannten, oder sich ein signiertes Stück befand, haben wir den Namen vorgeführt; vier Meistern haben wir je eine Vitrine gewidmet, Mihály Maksa von Hódmezővásárhely, Gábor K. Nagy von Mezőtúr, Mihály Rajczy von Csát (inzwischen erschien die Aufarbeitung von György DOMANOVSKY über die Keramik von Mezőcsát¹⁶⁶) und den Werken von Mihály Bodó von Tiszafüred. Der Führer der Ausstellung eine kurze Charakterisierung von beinahe 50 Hafnerorten, erschien im Ethnographischen Anzeiger von 1961.¹⁶⁷ XVI. Tafel.

Von 1960 an in jedem Jahr erscheint ein Bericht über das neuere Sammeln in dem Ethnographischen Anzeiger mit der Vorlegung, Würdigung der einzelnen bedeutsamen Stücke. In den 60-er Jahren macht die Zunahme der Gegenstände in jedem Jahr mehrere Hunderte aus.¹⁶⁸ An der Behandlung der Keramiksammlung nimmt Erzsébet István teil, deren Abhandlung über die Töpferei von Baja die Unterscheidung der verschiedenen Hafnerorte von Sárköz vorwärtsbringt.¹⁶⁹ Dieser Abhandlung ging eine Sammelfahrt in Baranya, in den weniger bekannten Hafnerorten von dem Mecsek und in Baja voraus.¹⁷⁰ Auch das Kachelmaterial nimmt bedeutend zu; spezielle Stücke kamen mittels des

¹⁶² KÓS, 1944.

¹⁶³ Die Sammlung von Tai Velemér, 54.26.1—85.

CZUGH, 1955, 1959/A, 1959/B.

¹⁶⁴ Die Sammlung von Mohács: 54.59.2—30.

¹⁶⁵ SZABADFALVI, 1955, 1976/A, 1960/B.

¹⁶⁶ DOMANOVSKY, 1953.; KRESZ, 1960/B.

¹⁶⁷ KRESZ, 1960/B, 1961/A, 1964/65.

IGAZ—KRESZ, 1965.

¹⁶⁸ Ein Gegenstandsbericht: 1960; 1961; 1962; 1963—1964; 1965; 1966; 1967—1968; 1969.

¹⁶⁹ ISTVÁN, 1964.

¹⁷⁰ Die Sammelfahrt von Baranya und Baja: 60.85.1—112.

Geschenkes von Aladár SÓS,¹⁷¹ später aus dem Nachlass von Ernő SCHUBERT.¹⁷² Viele schöne Gegenstände stammen aus der von Kálmán BAUMGÄRTNER gekauften Sammlung,¹⁷³ ebenso unter den von Béla SZILÁGYI gekauften Gegenständen.¹⁷⁴ Die Sammlung von László LINDNER vergrösserte in erster Linie unser Material vom Komitat Békés.¹⁷⁵

Aufs neue hat sich die Möglichkeit einer grossangelegten Ausstellung in 1963 in der Kunsthalle geboten, es ist wahr, nur einer zeitweiligen, nur einige Monat lang dauernden Ausstellung.¹⁷⁶ Während wir bis jetzt das Gewicht auf den typischen Stil der einzelnen Hafnerorte gelegt haben, strebten wir diesmal jetzt gerade im Gegenteil danach, mit den Methoden der Ausstellung zu beweisen, dass die verschiedenen Färbungen und Dekortechniken im ganzen Land verbreitet sind, wenn auch dieser oder jener Dekor auf ein einzelnes Hafnergebiet besonders charakteristisch ist. Wir haben 32 Färbungen und Techniken vorgeführt. Von der unglasierten roten und schwarzen Ware an über die unglasierte Ware mit Glasurflecken bis zur gefärbten Bleiglasur, meistens gelb und grün gefärbt, teilweise reliefartig gearbeitet. Bei dem Malhorndekor wurde es mit solchem Stücken angefangen, die auf einem weissen Grund mit dunkelbraun-rot-grün gemalt worden sind; da folgten Gegenstände, deren Grundfarbe dunkel ist und am Ende kamen die Stücke, wo die Malhorndekoration unter der gelben Glasur erscheint. In einer Reihe von Vitrinen haben wir die Dekortechniken von „moderner“ Wirkung der alten Keramik zur Schau gestellt: die Streifung, das Spritzen, das Abgiessen mit einem Löffel. Weiter folgten die altertümlichen Gegenstände von gelb-grünen, weissem Grund, die hauptsächlich von Siebenbürgen kamen, dann folgte die Vorführung der Verbindung der posthabanischen und siebenbürgischen Gegenstände, weiter der vom 18. Jh. an so populär gewordene weiss-blaue Dekor, das sgraffito-Verfahren mit verschiedener Färbung und zu allerletzt die auf der Drehscheibe gestalteten Figuren, die figurale Tonarbeit. Im kurzen Führer hatten wir keine Möglichkeit die Lehren der allzu schnell geschlossenen Ausstellung in Schrift und Bild zu verewigen. In der Küche von Sárköz und in der Küche von Mezökövesd dokumentierten wir die Wanddekoration mit farbigen, geblühten Irdengeschirren.¹⁷⁷ XVII, XVIII. Tafel.

Die Berichte über das jährliche Sammeln im Ethnographischen Anzeiger in der Redaktion zuerst von Lajos SZOLNOKY, später von János KODOLÁNYI berichten auch weiterhin über die Zunahme, über die Keramiksammlung; den Bericht schreiben Mária KRESZ und Erzsébet J. ISTVÁN. In 1963 berichtet Judit KNÉZY über die Sammelfahrt nach Tiszanána der Universitätstudenten unter der Führung von Klára CSILLÉRY, da gelingt es das aus mehr als hundert Stücken bestehende Geschirr eines Grossbauernhauses zu kaufen. Sehr bedeutend ist das Sammeln von Erzsébet ISTVÁN in Harta in 1965 und 1967.¹⁷⁸

¹⁷¹ Die SÓS-Sammlung: 61.82.1—78.

¹⁷² Die SCHUBERT-Sammlung: 61.46.1—77.

¹⁷³ Die BAUMGÄRTNER-Sammlung: 61.140.51—95.

¹⁷⁴ Die SZILÁGYI-Sammlung: 62.181.1—152.

¹⁷⁵ Die LINDNER-Sammlung: 60.139.1—94.

¹⁷⁶ Ungarische Volkskunst, 1963.

¹⁷⁷ KRESZ, 1963.

¹⁷⁸ Die Sammlung von Harta: 66.81.1—52; und 67.165. usw.

Klára CSILLÉRY vermehrt die Keramiksammlung mit zahlreichen Stücken aus Ortschaften ebenso an der Donau, unter anderem mit in Dunapataj gesammelten Gegenständen; auf ihren Inventarzetteln ist die Funktion der Gegenstände mit Angaben so reichlich versehen, dass der Zettel bei der Kenntnis einer Gegenstandsgruppe oft grundlegend ist.¹⁷⁹ 12, 13, 14, und 16. farbige Tafel.

In 1969 bietet sich eine Gelegenheit in dem Gebäude der National Gallerie in 10 Sälen die bis jetzt grosszügigste Ausstellung unter dem Titel „Volkstümliche Keramik“¹⁸⁰ zur Schau zu stellen. Die Ausstellung geht in erster Linie aus geographischem Gesichtspunkt durch die stark betonende hauptsächlichsten Hafnerorten hindurch, den Stil der einzelnen Erzeugungsorte und veranschaulichend die Vergangenheit des Stiles mit einigen archäologischen Analogien. Als Einleitung stehen die Gegenstände der Hafnerinnungen und ein Saal ist den Geräten des Töpferhandwerks gewidmet; von Hódmezővásárhely ist eine Schüsselmarcherwerkstatt zur Schau gestellt.¹⁸⁰ Im Saal der Keramik von Mezőcsát wurde ein gedeckter Hochzeittisch von Csát rekonstruiert. Von der Ausstellung wurde nur ein kurzer Katalog hergestellt, sie hatte aber einen grossen Pressewiderall; die veranschaulichsten Themen wurden aber in mehreren Abhandlungen ausgearbeitet, die teils in der „Ethnographia“, teils im Ethnographischen Anzeiger erschienen.¹⁸¹ XIX—XX. Tafel.

Auch in 1970 vermehrte sich die Sammlung beinahe um 1004 Gegenstände. Am bedeutsamsten ist der Nachlass von Frau Tibor Keresztes mit zahlreichen, frühzeitigen datierten Gegenständen,¹⁸² die sich in der in 1973 von Klára CSILLÉRY in der Burg veranstalteten Ausstellung, mit dem Titel „Die Geschichte unserer Volkskunst“, trefflich zur Geltung kamen.¹⁸³ 15. farbige Tafel.

In 1971 bot sich eine Möglichkeit dazu, das Problem des so wichtigen Hafnerhandels mit den verschiedensten Dokumentierungsmethoden zu zeigen. Wir haben erwähnt, dass Károly KÓS schon in 1944 das archaische Töpferhandwerk von der Gegend von Velemér im Komitat Vas beschrieben hat; auch wir selbst haben dort mit der Mitwirkung der lokalen Meister gesammelt. Wir haben in 1970 in einem Film mit dem Titel „Ungarische Töpfer“ (Regisseur Domokos MOLDOVÁN)¹⁸⁴ zeigen können, wie ein zum „Hamstern“ gehender Pferdewagen mit Indengeschirren gepackt wird. Wir haben mit der Mitwirkung von Imre GRÁFIK den Wagen und sein Zubehör, mit seinem vollständigen Geschirrvorrat zusammen, erkauft und daraus haben wir in dem Kulturhaus der Hauptstadt Budapest eine Ausstellung mit dem Titel „Töpfer von dem Tal Velemér“ veranstaltet. Wir dokumentierten also das Thema mit Methoden des Sammelns, der Fotos, der wissenschaftlichen Bearbeitung, der Kinematographie und der Ausstellung.

1972: das hundertjährige Ethnographische Museum hat sein Gebäude, die gewesene Schule in der Könyves Kálmán Ringstrasse „ausgewachsen“. Die

¹⁷⁹ Die Sammlung aus der Donaugegend: 64.68. usw.; 65.85. usw.; 65.91. usw.; 67.107. usw.; 67.150. usw.

¹⁸⁰ KRESZ, 1969; 1970/A.

¹⁸¹ KRESZ, 1972/B. 1972/A.

¹⁸² Die KERESZTES-Sammlung: 70.37.1—243.

¹⁸³ KRESZ, 1971/E; CSILLÉRY, 1971; KRESZ, 1971/F.

¹⁸⁴ KRESZ, 1971/G.

Jubileumsausstellung kommt in dem Nationalmuseum zur Veranstaltung, daselbst, von wo die Ethnographie vor 100 Jahren ausging. Die Ausstellung wurde von János KODOLÁNYI veranstaltet, das Keramikmaterial wurde gemäss der bis daher klargelegten Geschichte gruppiert, mit der Betonung der bedeutenderen Sammler und der grösseren Stückenseble's.¹⁸⁵

Die mehr als 20 000 Stücke umfassende Keramiksammlung hat die Arbeit von unaussprechlich vielen Leuten verewigt. Die wissenschaftliche Garde des Ethnographischen Museums von János XÁNTUS und Flórián RÓMER an, János JANKÓ, Zsigmond BÁTKY, István GYÖRFFY, Károly VISKI, Sándor GÖNYEY — wir könnten noch die Namen aufführen, fast jeder Museolog hat auch die Keramiksammlung vermehrt. Gewaltige Kunstsammlungen, wie die Wartha-Sammlung, die Wiener-Sammlung, das Material von Elemér Kund, die von Béla Krisztinkovich gekauften Gegenstände, das früher erwähnte Keresztes-Material — wir können die Reihe fortsetzen. Reden wir auch über die bedeutenderen Kunsthändler, über Jenő Lichtnecker, über das Ehepaar das Hunderte der Töpfe von Csát und Tiszafüred gesammelt hat und über solche alter Sammler, deren wir nichts mehr als den Namen kennen: Frau Szedlarik, die den ersten Posten des Inventarbuches im Komitat Hunyad gesammelt hat, Mária Brinza, die um 1890 Transdanubien und die Grosse Ebene bewanderte, die Serie von Rimaszombat brachte. Reden wir über die Bauernfamilien, welche die innen von ihren Vorfahren heimgefallnen Irdentöpfe treulich bewahrten und sich von der ängstlich bewahrten Sache öfters nur schwer schieden; ihr Name erhielt sich nur auf den neueren Inventarzetteln mit den die Stücke bewertenden Bemerkungen zusammen. Und zum Schluss sprechen wir über die Erzeugen der Töpfe, über die Hafnermeister, über die mit dem nassen Ton, mit dem heissen Feuerofen kämpfenden, die beihaltige Luft der Werkstatt einsaugenden Töpfer, von deren die meisten die Opfer der den Körper und die Seele vergiftenden Blei-krankheit wurden. Der Volkszählung von 1890 nach arbeiteten mehr als 7000 Töpfer mit Gewerbeschein im dem damaligen Lande, also sie mögen wahrscheinlich mehr gewesen sein. Jährlich brannte man 30—40 Millionen Geschirre. Aus dieser ungeheuer vielen Irdengeschirren brachte teils die bewusste Bewahrung und Auswahl, teils der Zufall die in der Keramiksammlung 20 000 Gegenstücke zusammen. Auch die Gegenstände haben ihr eigenes Schicksal: von der Werkstatt des Hafners bis zum Markt, — vom Markt bis zur dörflichen Küche, bis zum Boden — vom Sammler bis zur Kunstammlung und bis zum Ethnographischen Museums. Die in diesen Gegenständen verkörperten Lehren streben wir zu verkünden. Die Verkündigung, die Ausstellung, die Veröffentlichung der in diesen Gegenständen verkörperten Lehren ist die Pflicht des Museologen.

MÁRIA KRESZ

Farbige Bilder

1. Aus der Sammlung von János XÁNTUS, 1872. Wasserkante, Szeged. Inventar No. 18291. Höhe 36 cm.
2. Aus der Sammlung von János XÁNTUS aus der Drau-Gegend in Csokonya 1888, Butterfass (Inv. No. 2551) und Vorratstopf (Inv. No. 2552). Höhe 28 cm und 28 cm.
3. Aus der Sammlung von Flóris RÓMER von Hosszúhetény, Schüssel. Ein Arbeit von János König (Inv. No. 18080). Durchmesser 29 cm.
4. Der früheste Inventarposten aus der Sammlung vom Komitat Hunyad, 1885. Inv. No. 2446. H. 24 cm.
5. Aus dem Material der Budapester Landesausstellung von 1885. Siebenbürgisch-sächsischer Teller (Kürpöd) 18. Jahrhundert. Inv. No. 51.33.205 Durchm. 21 cm.
6. Aus dem Nachlass von József HUSZKA. Eine Kanne von den Ungarn von Burzenland aus Hosszúfalu. Inv. No. 133550. H. 36 cm.
7. Aus der Sammlung von Vince WARTHA, siebenbürgisches birnenförmiges Weinkrüge 1728, Inv. No. 51.30.608, H. 19 cm; siebenbürgische Kanne, 1764, Inv. No. 51.30.189, 28 cm.
8. Aus der Sammlung von István GYÖRFFY von Nagykunság 1909, Schüssel, Karcag, Inv. No. 78734, Durchm. 24 cm; „Buch“ 1854, Túrkeve, Inv. No. 78481, H. 11 cm.
9. Aus der Sammlung von Zsigmond BÁTKY von Kalotaszeg in 1900. Birnenförmiges Weinkrüge 1794, Magyarvalkó. Inv. No. 29025. H. 27 cm.
10. Aus der Sammlung von Sándor GÖNYEY 1942 in Szilágy Kranntweinflasche 1906 aus Désháza. Inv. No. 139038, H. 38 cm.
11. Aus der Sammlung von László LAJTHA 1943 aus Mezőtelegd, Spiegelrahmen, 1798, Inv. No. 139202, H. 43 cm.
12. Aus der Sammlung von Balázs MOLNÁR in Bihar. Krug und Kanne aus Rév, Inv. No. 61122.25. und 26. H. 26 cm und 31 cm.
13. Aus der Sammlung von Judit MORVAY in Szatmár, Teller aus Kispalád, Inv. No. 63.34.99. Durchm. 26 cm.
14. Aus der Sammlung von Klára CSILLÉRY in Dunapataj, Branntweinkrug aus Oberland. 18. Jh. Inv. No. 61.95.16. H. 31 cm.
15. Die Sammlung von Frau Tibor KERESZTES. Schüssel aus Oberland, 1730. Inv. No. 70.37.57. Durchm. 29 cm.
16. Aus der Sammlung von Erzsébet ISTVÁN und Mária KRESZ in Mecsek. Topf und Krug mit Ausgussrohr. Kisvaszar. Inv. No. 60.85.64 und 61, H. 41 cm und 39 cm.

Schwarz-weiss Bilder

- I. Tafel. Die Sammlung von Flóris RÓMER in 1872. Die für die Wiener Weltausstellung von 1873 bestimmten Gegenstände.
1. Abbildung. Schüssel aus Hosszúhetény. Nach ihrer Aufschrift ist sie das Werk von János König Hafner von Hosszúhetény. Inv. No. 17140.
 2. Abbildung. Branntweinkrug, Rimaszombat. Seine Aufschrift ist „am 9. Nov. 1872. Er wurde von István Török R. sz. gemacht“. Inv. No. 15667.
 3. Abbildung. Zinnglasierte Schüssel aus Modor. „I. K.“ d. h. Johann Kitta, Krügelmacher von Modor. Inv. No. 17226.
 4. Abbildung. Zinnglasierte Schüssel aus Trencsén, 1872. Die Arbeit von „P. I.“ d. h. István Pulman Krügelmacher von Trencsén. Inv. No. 17593.
- II. Tafel. Die Sammlung von János XÁNTUS in 1872 für die Wiener Weltausstellung von 1873. Originelles Inventarbuch: EAD 162.
1. Abbildung. „Ein sehr schöner Deckel“, Barcaújfalu, Inv. No. 62.25.17. Der Preis ist „10 Kreuzer“, „Von einem ungarischen Hafner von Burzenland“.
 2. Abbildung. „Ein sehr schöner Deckel“ Barcaújfalu, Inv. No. 62.25.18. Der Preis ist „10 Kreuzer“ „von einem ungarischen Hafner von Burzenland“ Ursprünglicher Inv. No. 335—336.
 3. Abbildung. „Blumenhalter“. Seine Aufschrift ist „Gott erhalte Ihn auf diesem heiligen Orte — er wurde durch die Hände von Zsigmond Beretzky 1872 in Küsmöd hergestellt“. Inv. No. 15660, ursprüngliche Inv. No. 1271.
 4. Abbildung. „Blasenkrüglein“ — „ein Geschenk vom Wirtschaftsverein von Aranyos-Torda“. Jára. Inv. No. 18235; ursprüngliche Inv. No. 1102.
- III. Tafel. Die Sammlung von János XÁNTUS in 1872 für die Wiener Weltausstellung von 1873.
1. Abbildung: „Schnabelkrug“, Szeged, der Preis ist „40 Kreuzer“. Inv. No. 17192; ursprüngliche Inv. No. 1428.
 2. Abbildung. „Weinkrug mit Schnauze“, Szeged, der Preis ist „55 Kreuzer“. Inv. No. 17162; ursprüngliche Inv. No. 1440.
- Der auf die Bestellung von Ottó HERMAN 1898 in Nádudvar erzeugte Topf.
3. Abbildung. „Bodon“ Vorratstopf „Lajos Fazikas erzeugte es in Nádudvar 1898“. Inv. No. 33949.
 4. Abbildung. Die Aufschrift des Erzeugers: »Lajos Fazikas machte dieses Bodon.«
- IV. Die Sammlung von József HUSZKA, der Nachlass von 1934.
1. Abbildung. Birnenförmiges Weinkrögel. Fundort: Martonos, Komitat Háromszék. Inv. No. 133551.
 2. Abbildung. Birnenförmiges Weinkrögel aus Szeklerland. Inv. No. 133363.
 3. Abbildung. Teller aus Szeklerland. Inv. No. 133576.
 4. Abbildung. Kanne, Fundort: Hosszúfalu, Komitat Brassó. Inv. No. 133550.

- V. Tafel. Die Sammlung von István GYÖRFFY von 1909 in der Gegend von Nagykunság.
1. Abbildung. Napf. Fundort: Karcag. Inv. No. 78736.
 2. Abbildung. Napf. Fundort: Mezőtúr. Inv. No. 78400.
 3. Abbildung. Geziertes Krug, 1868. Fundort: Kunmadaras. Inv. No. 78764.
 4. Abbildung. Grosses Krug. Aus Tüpfen geformte Aufschrift ist „1809“ Fundort: Kunmadaras. Inv. No. 78763.
- VI. Tafel. Die Sammlung von Zsigmond BÁTKY in Váralja, 1903.
1. Abbildung. Wasserkrug, Plutzer. Inv. No. 42763.
Das Geschenk von Károly VISKI aus seiner Sammlung von Nagyszalonta, 1925.
 2. Abbildung. Feldflasche, 1790. Fundort: Nagyszalonta. Inv. No. 126141.
- Die Sammlung von Frau Ágnes BECZKÓY RÉVÉSZ in Szekszárd, 1938.
3. Abbildung. Tintenfass, kleine Kommode. Sie wurde von István Német 1894 in Szekszárd hergestellt. Inv. No. 135883.
- Die Sammlung von László LAJTHA in Mezőtelegd, 1943.
4. Abbildung. Hochzeitsopf. József Fekete, Töpfer von Mezőtelegd Inv. No. 139200.
- VII. Tafel. Die Sammlung von Klára CSILLÉRY 1950 in Hódmezővásárhely.
1. Abbildung. Sechseckige Trinkflasche 1846 in Hódmezővásárhely erzeugt. Inv. No. 50.4.188.
 2. Abbildung. Die Aufschrift der obigen Trinkflasche: „Diese grüne Trinkflasche gehört dem Herren István Vas. Sie wurde im Jahre 1846 erzeugt.“
 3. Abbildung. Brezelfeldflasche. 1902 für Hódmezővásárhely-Csucs charakteristische weiss-blaue Färbung. Inv. No. 50.4.102.
 4. Abbildung. Antropomorphische Trinkflasche. 1901. Hódmezővásárhely-Csucs. Inv. No. 50.4.165.
- VIII. Tafel. Die Sammlung von Mária KRESZ. 1951. Mezőtúr.
1. Abbildung. Grossweidling. Er wurde 1898 als Hochzeitsgeschenk für den Kaufmann János erzeugt. Inv. No. 51.26.64.
 2. Abbildung. Die Verzierung des Unterteils des obigen Grossweidlinges.
 3. Abbildung. Zweihändige Weinkanne für die Reformierte Kirche. Die Aufschrift: „Dieses Gefäss wurde erzeugt für Gebrauch in der Kirche am Gottes Tisch von József Fadgyas Krugmacher Meister in Mező Tur im Jahre 1898 als Andenken.“ Inv. No. 51.26.58.
 4. Abbildung. Ringflasche. Die Inschrift: „Dieses Kulats wurde in Tur erzeugt von K. Nagy Gábor in 1866, es gehört an István Bagdi.“ Inv. No. 51.26.65.
- IX. Tafel. Die Sammlung von Mária KRESZ in Magyarszombatfa, 1954. Hochzeitsgeschirre. Alle sind die Arbeiten von Sándor Horváth.
1. Abbildung. Tischsalzfass, von Magyarszombatfa. Inv. No. 54.26.56.
 2. Abbildung. „Saucière“ von Magyarszombatfa. Inv. No. 54.26.53.
 3. Abbildung. „Suppenschüssel“, von Magyarszombatfa. Inv. No. 54.26.41.
 4. Abbildung. „Fleischteller“, von Magyarszombatfa, Inv. No. 54.26.68.
- X. Tafel. Die Sammlung von Judit MORVAY in Szeremle 1952.
1. Abbildung. Krug. Ort des Sammelns ist Szeremle, erzeugt in Bátaszék. Inv. No. 52.41.16.
 2. Abbildung. Weinkrug mit Schnauze, Ort des Sammelns ist Szeremle, erzeugt in Baja. Inv. No. 52.41.17.
- Die Sammlung von Iván BALASSA—Margit DEISIGNER in Mohács, 1954.
3. Abbildung. „Sulzschüssel“, „saňcis“, Mohács. Inv. No. 54.59.3.
 4. Abbildung. „Milchkanne“, Mohács. Inv. No. 54.59.11.

- XI. Tafel. Die Sammlung von Lajos FÜLEP, Gegenstandsgruppe 52.71.
1. Abbildung. Schüssel. Erzeugungsort: Baja. Inv. No. 52.71.26.
 2. Abbildung. Schüssel. Erzeugungsort: Baja. Inv. No. 52.71.25.
 3. Abbildung. Feldflasche. Erzeugungsort: Baja. Inv. No. 52.71.67.
 4. Abbildung. Birnenförmiges Weinkrögel. Erzeugungsort: Baja. Inv. No. 52.71.50.
- XII. Tafel. Die Sammlung von Elemér KUND, Gegenstandsgruppe 51.31.
1. Abbildung. Trinkflasche, „Branntweinflasche“ 1846 Tiszafüred, erzeugt von Mihály Nagy junior. Inv. No. 51.31.331.
 2. Abbildung. Die Aufschrift des obigen Stückes.
 3. Abbildung. Weinkrug mit Menschenkopf, sogenannter „Miska“ aus Tiszafüred 1847. Inv. No. 51.31.397.
 4. Abbildung. Die Aufschrift unter dem Henkel des obigen Weinkruges: „Er wurde von Mihály Nagy junior am 15. Februar 1847 in Tiszafüred erzeugt.“
- XIII. Tafel. Die Sammlung von Elemér KUND, Gegenstandsgruppe 51.31. erworben in 1951.
1. Abbildung. Weinkrug mit Schnautze. Tiszafüred.
 2. Seiner Aufschrift nach wurde er von Mihály Nagy junior 1846 erzeugt. Inv. No. 51.31.377.
 3. Abbildung. Die Aufschrift des obigen Weinkruges, er wurde von Mihály Nagy junior 1845 erzeugt.
 4. Abbildung. Die Aufschrift des obigen Kruges.
- XIV. Tafel. Die Sammlung von István SAJÓ, Trinkflaschen von Tiszafüred.
1. Abbildung. Trinkflasche, „Branntweinflasche“ Tiszafüred. Die Arbeit von Mihály Bodó. Inv. No. 54.40.45.
 2. Abbildung. Die Aufschrift der obigen Trinkflasche.
 3. Abbildung. Trinkflasche, Tiszafüred, 1879. Die Arbeit von Lajos Katona. Inv. No. 54.40.44.
 4. Abbildung. Die Aufschrift der obigen Trinkflasche.
- XV. Tafel.
1. Abbildung. Das neue Magazin der Keramiksammlung, Tellerstand. 1948—50.
 2. Abbildung. Ausstellung von einigen Töpferware Erzeugungsorten im Ethnographischen Museum, 1952.
- XVI. Tafel. Ausstellung UNGARISCHE VOLKSTÜMLICHE TÖPFERWAREN, 1959.
1. Abbildung. Die Gegend „Sárköz“, Siklós, Mórág, Baja.
 2. Abbildung. Töpferwaren von Szeklerland.
- XVII. Tafel. Ausstellung UNGARISCHE VOLKSKUNST, Kunstgalerie, 1963.
1. Abbildung. Unglasierte rote Töpfe.
 2. Abbildung. Unglasierte Töpfe mit roter Dekoration.
- XVIII. Tafel. Ausstellung UNGARISCHE VOLKSKUNST, Kunstgalerie, 1963.
1. Abbildung. Töpfe mit dreifarbigter Glasur, gelb-grün, brauner Färbung.
 2. Abbildung. Töpfe auf einem weissen Grund, mit braunen Umrissen, mit gelb-grüner Verzierungen und mit Malhorndekor.
- XIX. Tafel. Ausstellung VOLKSTÜMLICHE KERAMIK, Nationalgalerie, 1969.
1. Abbildung. Innungskrüge gemäss Handwerk und Komitat.
 2. Abbildung. Schüsseln aus der Gegend „Sárköz“.
- XX. Tafel. Ein Teil des Hochzeittisches von Mezőcsát, Nationalgalerie, 1969.

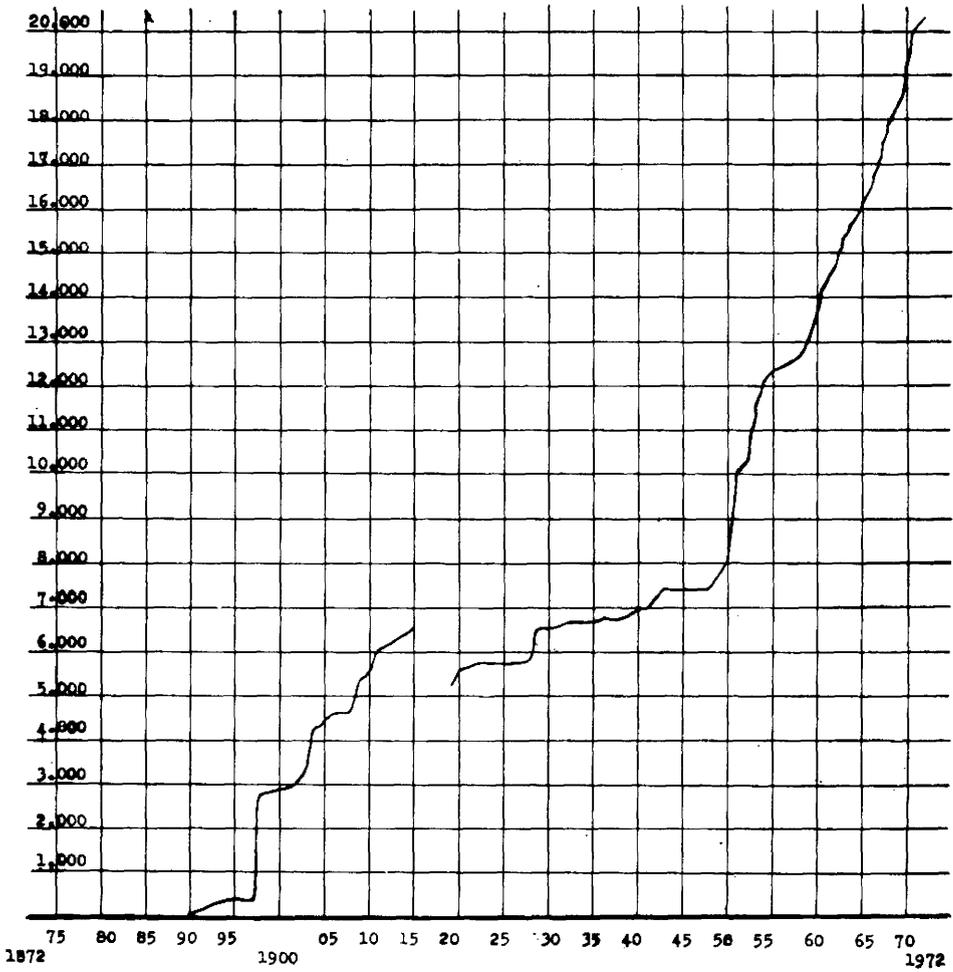
A KERÁMIAGYŰJTEMÉNY TÁRGYAINAK SZÁMA

Die Zahl der Gegenstände der Keramiksammlung

Év Jahr	Gyarapodás Zugang	Tárgyak száma Nummer der Objekte
1885	42	42
1886	—	42
1887	5	47
1888	15	62
1889	—	62
1890	17	79
1891	113	192
1892	77	269
1893	92	361
1894	17	378
1895	2	380
1896	15	395
1897	18	413
1898	2415	2 828
1899	43	2 871
1900	18	2 889
1901	7	2 896
1902	125	3 021
1903	444	3 465
1904	898	4 363
1905	105	4 468
1906	142	4 610
1907	9	4 619
1908	52	4 671
1909	713	5 384
1910	120	5 504
1911	552	6 056
1912	103	6 159
1913	—	6 159
1914		
1915	617	6 776
1916		
1917		
1918	Kriegsjahre und Umsiedlung	Háborús és költözési hiány: —1500, tehát egynegyede
1919	—	5 276
1920	412	5 688
1921	—	5 688
1922	12	5 700

Év Jahr	Gyarapodás Zugang	Tárgyak száma Nummer der Objekte
1923	3	5 703
1924	3	5 706
1925	14	5 720
1926	2	5 722
1927	41	5 763
1928	39	5 802
1929	698	6 500
1930	23	6 523
1931	46	6 569
1932	37	6 606
1933	42	6 648
1934	36	6 684
1935	—	6 684
1936	37	6 721
1937	32	6 753
1938	18	6 771
1939	103	6 874
1940	56	6 930
1941	62	6 992
1942	310	7 302
1943	123	7 425
1944	6	7 431
1945	—	7 431
1946	—	7 431
1947	5	7 436
1948	55	7 491
1949	397	7 888
1950	276	8 164
1951	1831	9 995
1952	290	10 285
1953	1215	11 500
1954	667	12 167
1955	200	12 367
1956	70	12 437
1957	118	12 555
1958	172	12 727
1959	356	13 083
1960	592	13 675
1961	727	14 402
1962	427	14 829
1963	542	15 371
1964	370	15 741
1965	354	16 095
1966	452	16 547
1967	801	17 348

Év Jahr	Gyarapodás Zugang	Tárgyak száma Nummer der Objekte
1968	624	17 972
1969	399	18 371
1970	990	19 361
1971	773	20 134
1972	153	20 287

IRODALOM — LITERATUR

- ANDRÁSFALVY Bertalan
1972 *Bemutatjuk a hetvehelyi fehéredényes műhelyeket*. Baranyai Művelődés, 4. sz. 61—63.
- BÁTKY Zsigmond
1905 *Kék sgraffitos edényeink*. Néprajzi Értesítő. VI. 47—50.
1906 *Útmutató néprajzi múzeumok szervezésére*. Budapest.
1941 *Építkezés. — Táplálkozás. — Mesterkedés*. A magyarság néprajza, I. k.
- BÁTKY Zsigmond — GYÖRRFY István
1928 *Magyar Népművészet*. Bevezető: VISKI Károly. Budapest.
- BECZKÓYné RÉVÉSZ Agnes
1937 *Adatok a gyöngyösi régi cserépedények történetéhez*. Néprajzi Értesítő XXIX. 275—282.
1938 *A mórággi és gyüdi fazekasság*. Néprajzi Értesítő. XXX. 159—169.
- BÉRES András
1965/B *A Déri Múzeum nádudvari fekete edény gyűjteménye*. Debrecen.
- Centenáris Kiállítás
1948 *Centenáris Kiállítás, 1848/49*. Budapest.
- K. CSILLÉRY Klára
1971 *Népművészetünk története*. A Néprajzi Múzeum kiállítása, 1971. április—szeptember, Budapest.
- CZUGH Dezső
1954 *Magyarszombatfa és környéke fazekasságáról*. Adattári Értesítő, 119—130.
1955 *Magyarszombatfa és környéke fazekassága*. Népünk Hagyományából. Budapest. 45—54.
1959/A *Faluzó és vásároló fazekasok Magyarszombatfán és környékén*. Néprajzi Közlemények, IV. 1—2, 136—146.
- DANKÓ Imre
1963 *A gyulai fazekasság*. Gyula.
1968 *A magyarhertelendi női fazekasság*. Pécs.
1972 *Bemutatjuk a magyarhertelendi női fazekasságot*. In: Baranyai Művelődés, dec. 61—63.
- DIENER József
1891 *A magyar parasztmajolika*. Művészi Ipar.
- DIVALD Kornél
1917 *Régi magyar fazekas-munkák*. In: SIKLÓSSY László szerk. A magyar kerámia története. I. Holics, Tata, Stomfa. Budapest. 11—35.
- DOMANOVSKY György
1940 *Kiöntőcsöves edények és magyarországi elterjedésük*. Ethnographia. LI. 211—277.
1942 *Népi fazekasság*. Budapest.
1953 *Mezőcsáti kerámia*. Magyar Népművészet, XVII. Budapest.
1968 *Magyar népi kerámia*. Budapest.
- ECSEDI István
1932 *A debreceni cseréppipa*. Debrecen.
1935 *A debreceni és tiszántúli magyar ember táplálkozása*. Debrecen.

- FÁBIÁN Gyula
1934 *A jáki gelencserek*. Szombathely.
- FÉL Edit — HOFER Tamás — K. CSILLÉRY Klára
1958 *Hungarian Peasant Art*. Budapest.
- FÉL Edit — HOFER Tamás
1966 *Parasztok, pásztorok, betyárok*. Emberábrázolás a magyar népművészetben. Budapest.
- GÖNYEY Sándor
1940 *Adatok Galgamácsa néprajzához*. Néprajzi Értesítő XXXII. 22—51.
1958 *Beszterce vidéki cserépedények a Néprajzi Múzeumban*. Néprajzi Értesítő XL. 231—240.
- GYÖRFFY István
1921 *Régi határjelzések és nevek*. Föld és ember, I. 142.
1939 *A néphagyomány és a nemzeti művelődés*. Budapest.
- GUNDA Béla
1935/A *Régi tűzhelyek és konyhaműveletek a békési Sárrét déli részén*. Népünk és Nyelvünk, VII. 15—29, 95—101.
1935/B *Magyarországi primitív főző-sütő eljárások és néprajzi kapcsolataik*. Néprajzi Értesítő XXVII. 19—29.
1941 *A kereszt mint mágikus jel az agyagedényeken*. Ethnographia LII. 66—67.
- HAÁZ Ferenc
1940 *Adatok a korondi fazekasmesterséghez*. Néprajzi Értesítő XXXII.
- HEREPEI János
1961/A *Adatok az erdélyi fazekasság történetéhez*. I. *A bokály szó és fogalom*. Ethnographia LXXII. 462—465.
1961/B *Adatok az erdélyi fazekasság történetéhez*. II. *Készítési helyükről elnevezett agyagművek*. Ethnographia LXXII. 604—609.
1962 *Adatok az erdélyi fazekasság történetéhez*. III. *A győri kancsó*. LXXIII. 131—136.
1965/A *Az aradi és szebeni bokály*. Néprajz- és nyelvtudományok, VII. Szeged.
- HERICH Károly
1886 *Házipar*. Hivatalos jelentés a budapesti 1885-i országos Általános Kiállításról. Szerk. KELETI Károly, Budapest. IV. k. XXIX. csoport. 497—514.
- HERMAN Ottó
1887 *Székely bokály, székely tál*, Vasárnapi Ujság.
- HOLL Imre
1963 *A magyar középkori kerámia kutatásának problémái*. In: *Műveltség és Hagyomány*, V. 1963. 65—84.
- HUSZKA József
1885 *Magyar díszítő stíl.* Budapest.
1898 *Magyar ornamentika*. Budapest.
- IGAZ Mária — KRESZ Mária
1965 *A népi cserépedények szakterminológiája*. Néprajzi Értesítő 1965. XLVII. 87—131.
- IMRE Samu
1942 *A kolozsvári fazekasság műszókincse*. Kolozsvár.
- ISTVÁN Erzsébet
1964 *Sárközi népi cserépedények*. Néprajzi Értesítő XLVI. 91—137.
1972 *Bemutatjuk a mórággyi kerámiát*. In: *Baranyai Művelődés*. 78—81.
- ISTVÁN Erzsébet — KRESZ Mária
1967 *A kerámia gyűjtemény*. In: *A Néprajzi Múzeum 1966. évi tárgygyűjtése*. Néprajzi Értesítő XLIX. 295—307.
1966 *Korsósok és fazekasok Mohácson*. In: *Lányok Évkönyve*, 145—150.
- JANKÓ János
1893 *Torda-, Aranyosszék, Torockó magyar (székely) népe*. Budapest.
1898 *Az ezredéves országos kiállítás néprajzi faluja*. Budapest. In: *Magyarország közgazdasági és közművelődési állapota ezeréves fennállásakor és az 1896. évi ezredéves kiállítás eredménye*. Szerk. MATLEKOVITS Sándor. V. k. Budapest.

KAJÁRI Gyula

1972 *Hódmezővásárhelyi Majolikagyár 1912—1972*. Hódmezővásárhely.

KARDOS László

1943 *Az Órség népi táplálkozása*. Budapest.

KISS Lajos

1914/16 *A hódmezővásárhelyi tálasság*. Néprajzi Értesítő XV. 248—270; XVI. 51—75; XVII. 72—92. Új kiadása: *Vásárhelyi kistükör*, Budapest, 1964.

1926 *A hódmezővásárhelyi tálasság története*. Dolgozatok a m. kir. Ferenc József tud. egy. Archeológiai Intézetéből, II. 185—208. Új kiadás: *Vásárhelyi kistükör*, Budapest, 1964. 353—380.

1934 *Szellemlátók*. Népünk és Nyelvünk. 29—37. Új kiadás: *Vásárhelyi kistükör*, Budapest, 1964. 396—401.

KNÉZY Judit

1963 *A hedrahelyi gölöncsérek*. Somogy Megye Füzetei.

1972 *Bemutatjuk a somogyi népi fazekasokat*. In: Baranyai Művelődés, 71—74.

KODOLÁNYI János ifj.

1972 *A Néprajzi Múzeum kincsei 1872—1972*. Budapest.

KORACH Mór

1970 *Wartha Vince*, Budapest.

KÓS Károly

1944 *A züricvölgyi gerencsérség*. Dunántúli Szemle. XI. 118—131, 208—218.

KÓSA Ferenc — VÖÖ István — ZSEMLEI János

1960 *Tájékoztató az RNK-beli fazekasság magyar műszókincsek gyűjtéséről*. Studia Universitatis Babes—Bolyai. 1. sz.

KÖRMENDI Géza

1965 *A tatai fazekasság története*. Tata.

KRESZ Mária

1949 *Magyar népi fazekasművészet*. Szabad Művészet. 11—12.

1950 *A Néprajzi Múzeum magyar kerámiai gyűjteményének raktára*. Ethnographia LXI. 117—118.

1952 *Népi díszítőművészetünk fejlődésének útjai*. Ethnographia LXIII. 10—43.

1954 *Évszámok hódmezővásárhelyi cserépedények a Néprajzi Múzeumban*. Néprajzi Értesítő XXXVI. 127—147.

1958 *Az angol fazekasság irodalmából*. Index. Ethnographia III. 113—119.

1960/A *Fazekas, korsós, tálás*. (Néhány szempont fazekasközpontjaink kutatásához és összehasonlításához.) Ethnographia LXXI. 267—379.

1960/B *Újonnán szerzett mezőcsáti cserépedények*. Néprajzi Értesítő XLII. 161—180.

1960/C *Ceramica popolare ungherese*. Faenza 115—120.

1960/D *Eine Ausstellung von Ungarischer Volkskeramik im Ethnographischen Museum in Budapest*. Ethnographica II. Brno, 286—290.

1961/A *Magyar népi cserépedények kiállítása a Néprajzi Múzeumban*. Néprajzi Értesítő XLIII. 141—170.

1961/B *Hungarian Peasant Pottery*. The New Hungarian Quarterly, II.

1963 *A Néprajzi Múzeum kiállítása a Múcsarnokban: „Magyar népművészet”*. Múzeumi Közlemények. IV. sz. 37—54.

1964/65 *Maksa Mihály tálás (1851—1908)*. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. 115—151.

1966 *Wartha Vince-féle kerámiagyűjtemény*. Néprajzi anyag. Építőanyag. 3. sz. 117—119.

1968 *A magyar népművészet felfedezése*. (Az európai népművészet felfedezésének 100 éves évfordulójára.) Ethnographia LXXIX. 1—36.

1969 *Népi kerámia*. A Néprajzi Múzeum kiállítása a Magyar Nemzeti Galériában. Július—szeptember.

1970/A *Népi kerámia kiállítás a Nemzeti Galériában*. Néprajzi Értesítő LII. 181—184.

1970/B *Kántor Sándor*. Népművészet—Háziipar. 2. old.

1970/C *Historical Background and Character of Hungarian Popular Pottery*.

VIIme Congrès International des Sciences Anthropologiques et Ethnologiques, Moscou (3 Aout — 10. Aout, 1964).

- Vol. VII. Section 14. Arts Populaires, 166—168. Moscou.
- 1971/A *Emberkorsók*. Adatok az antropomorf korsók funkcióihoz. Néprajzi Értesítő LIII. 2—32.
- 1971/B *A Nagykunság fazekassága*. Jászkunság, XVII. 148—157.
- 1971/C *Egy mohácsi fazekasműhely termelése*. (1904—1912) A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve, XVI. 257—271.
- 1971/D *A baranyai népi fazekasság hagyományai és a Zsolnay gyár*. In: 100 éves a Pécsi Porcelángyár, Pécs, 45—54. Szerk. HARS Éva és MÁNDOKI László.
- 1971/E *Magyar népművészet*. Múzsák, Múzeumi Magazin, 1. sz.
- 1971/F „*Népművészetünk története*”. A Néprajzi Múzeum kiállítása. Néprajzi Értesítő LIV. 143—153.
- 1971/G *Hungarian Popular Pottery: Three Important Events*. Faenza, Bulletin of the International Museum for Ceramics in Faenza.
- 1972/A *Illusztrációk az erdélyi fazekasság történetéhez, különös tekintettel a későhabán kerámiára*. Ethnographia LXXXIII. 219—249.
- 1972/B A. RIETH: „5000 Jahre Töpferscheibe”. Könyvismertetés.
- 1972/C *A Borsod megye fazekassága*. A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, II. 157—166.
- 1972/D *A dél-dunántúli kerámia helye a magyar és európai kerámiaművészetben*. Baranyai Művelődés, 4. sz. 36—60.
- 1973 *A népművészet felfedezése*. Tanulmányok a népművészetéről és iparművészetéről 1875—1899. Documentacio Ethnographica, Budapest—Szolnok, 230.
- 1974/A *Magyarországi fazekascéhek*. In: II. Kézműipartörténeti Szimpózium referátumai és hozzászólásai. Veszprém, 27—45.
- 1972/B *Viski Károly népművészeti kutatásának eredményei (különös tekintettel a kerámiakutatásra)*. Ethnographia 164—168.
- Magyar népi díszítőművészet
1954 *Magyar nép díszítőművészet*, Budapest.
- LÜKŐ Gábor
1939/40 *A debreceni fazekasipar emlékei a XVI. századból*. In: A debreceni Déri Múzeum Évkönyve.
1939/40 *Nádudvari feketedények*. Ugyanott.
- Magyar népművészet.
1965 A Néprajzi Múzeum kiállítása. Múcsarnok.
- MAJLÁTH Béla
1897 *Agyagiparunk története*. Archeológiai Közlemények.
- MALONYAY Dezső szerk.
1892—1922 *A magyar nép művészete*. Budapest, I—V.
- MÓRA László
1967 *Wartha Vince*. A hazai kémiai technológia megalapítója (1844—1914). Budapest.
- MORVAY Judit
1955 *A cserépedény a mezőkövesdiek kultúrájában*. Néprajzi Értesítő XXXVI. 31—63.
- MÁNDOKI László
1972 *Bemutatjuk a siklósi kerámiát*. In: Baranyai Művelődés, 75—77.
- MÁRTON Gyula
1948 *A zilahi fazekasmesterség*. Kolozsvár.
- MÉSZÁROS Gyula
1968 *Szekszárd és környéke törökös díszítésű emlékei*. Szekszárd.
- NAGYBÁKAY Péter
1963 *Veszprémi és Veszprém megyei céhpecsétnyomók*. Veszprém megyei Múzeumok Közleményei. I.
- NÉMETH József
1960 *A sümegi népi fazekasság*. Néprajzi Közlemények V. 186—235.
- OROSZ Endre
1930 *Egy érdekes erdélyi edénysorozat*. Néprajzi Értesítő XXI. 149—150.
- PAP (POPP) János
1888 *A magyar fazekasipar*. Művészi Ipar.

- PETRIK Lajos
 1889 *Adatok a magyar agyagipar történetéhez.* Művészi Ipar, 1 és 95.
 1891 *Beszámoló a budapesti 1891-ben rendezett „honi agyagipari tárlat”-ról.* Művészi Ipar.
 1913 *Az agyagiparos.* Iparosok Könyvtára. Budapest.
- PULSZKY Károly
 1882 *A magyar agyagművesség történetére vonatkozó kérdések.* Archeológiai Értesítő II. 254.
- RÁCZ Lajos
 1911 *Badár Balázs, egy magyar parasztfazekas.* Magyar Iparművészet. XIV. 66—68.
- R. Fl. (= RÓMER Flóris)
 1871 *Régi kályhafiók.* Archeológiai Értesítő 141.
 1871 *Agyagműveink helyes elnevezéséhez.* Uo. 181—183.
- RÓMER Florian Franz
 1873 *Die Nationale Hausindustrie auf der Wiener Weltausstellung.* Budapest L. KRESZ, 1973.
- RÓMER Flóris
 1876 *A magyar fazekasságról.* Archeológiai Értesítő.
- ROMÁN János
 1951 *A sárospataki fazekasság vázlatos ismertetése.* Ethnographia XLII. 294—350.
 1955 *Sárospataki kerámia.* Magyar Népművészet. Budapest.
- SÁNDOR István
 1953 *Néprajzi muzeológiánk kezdetei.* Ethnographia LXIV.
 1970 *Xántus János.* Budapest.
- SAROSÁCS György
 1972 *A mohácsi kerámia és története.* Pécs.
 1975 *Bemutatjuk a mohácsi fazekasságot.* In: Baranyai Művelődés, 81—84.
- SASVÁRI Ármin
 1895 *A magyar kereskedelmi múzeum háziipari bazára.* Művészi Ipar, 67—70.
- SÁNTHA Imre
 1967 *A felcsíki fazekasság.* Korunk, XXVI. 393—399.
- SERGÓ Erzsébet
 1972 *A dóri kerámia.* Arrabona, 14. 199—233.
- K. SEBESTYÉN János
 1956 *A mezőtúri fazekasság múltja és jelene.* Adattári Értesítő, 78—81.
- SERES András
 1971 *Barcaújfalusi fazekasság.* Sepsiszentgyörgy.
- SIKLÓSSY László szerk.
 1917 *A magyar kerámia története.* Budapest.
- SOPRONI Olivér
 1959/A *Bizánci hatások a felső-tiszai kerámiában.* Néprajzi Értesítő XLI. 75—143.
 1959/B *A régi magyar ólomázás fazekasság.* Az Iparművészeti Múzeum Évkönyve. Budapest.
 1961 *Leadglazed Turkish and Hungarian Pottery from the Time of the Turkish Occupation in Hungary.* Faenza, XLVII. 26—30.
- SPITZER Mór
 1885 *Néhány adat Felső-Magyarország régi agyagiparának történetéhez.* Művészi Ipar 108.
- SZABADFALVI József
 1958 *Die schwarze Keramik in Ungarn und ihre osteuropäische Beziehungen.* Acta Ethnographia VII. 387—428.
 1960/A *Die Ornamentik der ungarischen Schwarzeramik.* Acta Ethnographia IX.
 1960/B *A magyar feketekerámia és kelet-európai kapcsolatai.* Műveltség és Hagyomány, I—II. Budapest, 165—192.
- SZABÓ T. Attila
 1938 *A dési fazekasok mesterműszavai.* MNy. XXIV.
 1947 *Levéltári adatok a dési fazekascéh történetéhez.* Kolozsvár, 1947.
- Sz. T. A. (= SZABÓ T. Attila)
 1945 *Kalotaszeg régi népi fazekasságának történetéhez.* Erdélyi Múzeum.

- SZALONTAI Barnabás
1970 *Kerámia a nyírbátori paraszti háztartásban*. Debrecen.
- SZENDREI János
1889 *A habánok Magyarországon és a habán majolika*. Művészi Ipar.
- Sz. J. (= SZENDREI János)
1889 *Felső-ausztriai hagymás tálak az Iparművészeti Múzeumban*. Művészi Ipar, 143.
- SZEPES Lajos
1959 *A mohácsi fazekas és korsós mesterség*. Néprajzi Közlemények, IV. 43—73.
- TAKÁCS Lajos
1958 *Dohánytermesztésünk egy eddig ismeretlen eszközéről. (A luklocsoló)*. Néprajzi Értesítő XL. 241.
- TÁLASI István
1946 *Az Alföld néprajzi kutatásának kérdései*. Az Alföldi Tudományos Intézet Évkönyve, I.
1948 *Néprajzi életünk kibontakozása*. A Népkutatás Kézikönyve, 1. k. Budapest.
1955 *Az anyagi kultúra néprajzi vizsgálatának tíz éve (1945—1955)*. Ethnographia LXVI.
- TASNÁDI MARIK Klára
1961 *La Faience de la Renaissance en Hongrie*. Faenza, XLVII. 26—30.
1962 *Le Musée International de Céramique de Faenza et ses Céramiques Hongroises*. In: Az Iparművészeti Múzeum és a Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeum Évkönyve, V.
- VAJKAI Aurél
1959 *Szentgál*. Budapest.
- VISKI Károly
1919 *Arany népe, Arany tárgyi néprajzának vázlata*. Nagyvárad.
1932 *Tiszafüredi cserépedények*. Monumenta Hungariae Ethnologica. Acta Ethnographica. Néprajzi emlékek 2. Budapest.
1941 *Díszítőművészet. Cserépmunka*. In: A magyarság néprajza. Budapest. 2. kiad. II. k. 317—324.
- VISKI Károly — SIKLÓDI Pál
1932 *A székely bokály*. Adalékok Udvarhelyszék néprajzához. Néprajzi Értesítő XXIV. 122.
- VÖÖ ISTVÁN
1965 *A fazekaskorong és alkatrészei*. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények, IX. 107—123.
- WARTHA Vince
1892 *Az agyagipar technológiája*. Budapest.
1905 *Az agyagművesség*. In: Az Iparművészet Könyve. Szerk. RÁTH György, Budapest, 2. k.
- XÁNTUS János
1892 *A Magyar Nemzeti Múzeum Ethnographiai Osztályának története, s egy indítvány jövőjét illetőleg*. Ethnographia III.
- ZENTAI János
1972 *Bemutatjuk a bakócai gelencséreket*. In: Baranyai Művelődés, dec. 68—70.
- ZSEMLYEI János
1962 *A sovány és kövér agyag elnevezéseihez*. Studia Universitatis Babes—Bolyai, 49—54.

KRESZ MÁRIA

HELYNEVEK — ORTSNAMEN

- Abaúj-Torna m. = Abaúj m. = Kom. Abaúj 26
Alsójára — Jara, R. — II. 19, 33
Alsólendva — Dolnja Lendova, J. 19
Alsómecenzéf — Nižní Medzev — Unter-Metzenseifen, S. 26
Apátfalva = Bélapátfalva
Aranyos-Torda m. — Kom. Aranyos-Torda, R. 19
Aszód 29
Bakabánya — Pukanec, S. 19, 30
Baja — X, XI, XVI. 35, 36
Baranya m. 19, 36
Barcaújfalu — Satul Nou, Neudorf, R. 18, 25, 32
Bátaszék 33
Belatinc — Beltinci, J. 19
Belényes — Beiuș, R. 30, 32, 33
Bereg m. 19
Beszterce-Naszód m. — Kom. Beszterce-Naszód, R. 33
Békés m. 36
Békéscsaba 21
Bélapátfalva 25
Béld — Beluj, S.
Bóca, S. 19
Bogács 33
Bogyiszló 32
Borgó — Birgăului, R. 33
Borsod m. 25
Brassó m. — Com. Brassó, R. 29
Brassó — Brașov — Kronstadt, R.
Büdszentmihály 25
Csáktornya — Čakovec, J. 19
Csákvár 34
Cserépalja — Crepája, R. 27
Csik m. — Kom. Csik, R. 21, 25, 32
Csikdánfalva — Dănești, R. 25
Csikmadaras — Mădăras, R. 25, 32
Csokonya, 2. színes kép, 22
Csongrád m. 126

- Csököly 26
Decs 28, 35
Dés — Dej, R. 29
Désháza — Deja, R. 10. színes kép, 34
Déva — Deva, R. 27
Dőr 35
Dunapataj, 14. színes kép, 37
Dusafalva — Dušești, R. 30
Eger 33
Farkaslaka — Lupeni, R. 19
Fazekaszaluzsány — Hrnčiarске Zalužany, S. 19
Fejér m. 19
Felső Mecenzéf — Výšni Medzev — Ober-Metzenseifen, S. 26
Felsőszállás-patak — Sălașul-Inferior, R. 27
Füleek — Fil'akovo, S.
Gács — Halič, S. 25
Galgamácsa 33
Girált — Giraltovce, S. 27
Gödöllő
Gödörháza 35
Gönc 26, 27
Gömör m. — Kom. Gömör, S. 19, 21, 25, 26, 32
Guta — Guta, S.
Gyöngyös 25, 29, 33
Handlova — Nyitrabánya — Handlova, S. 26
Harta 37
Hedrahely 26
Hétfalu — Săcele — Sieben Dörfer, R. — 6
Hódmezővásárhely — VII. 26, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37
Hollóháza 25, 26
Hont m. 30
Hosszúfalu — Satu-Lung, R. — 6. IV.
Hosszúhetény, — 3, színes kép, I. 22
Hunyad m. — Kom. Hunyad, R. 21, 22, 27
Jára-Alsójára — Jara, R. II.
Jászapáti 26
Kadarkút 26
Kalocsa 29
Kalotaszeg — Kalata, R. 21, 25, 28
Karcag — 8, V. színes kép 29
Kebele v. Kebeleszentmárton — Kobilje, J. 27
Kishartyán 25
Kispalád 13, színes kép
Kisújszállás 29
Kisvaszar 16, színes kép
Kolozs m. — Kom. Kolozs, R. 25
Kosiv — R. 30
Korond — Corund, R. 19, 32

- Kőszeg 19
Krassó-Szörény m. — Kom. Krassó-Szörény 19, 21, 27
Kunmadaras — V. 26, 29
Kürpöd — Chirpär — Kirchberg, R. — 5. színes kép
Küsmöd — Cuşmed, R. — II. 19
Lehecsány — Leheceeni, R. 30
Lugos — Lugoj, R. 27
Madaras = Csikmadaras — Mădăras, R.
Magyarláros — Lăpuş, R. 29
Magyarszerdahely 32
Magyarszombatfa — IX. 32, 35
Magyarvalkó — Văleni, R. — 9. színes kép
Makfalva — Ghindari, R. 19
Martonos — Martonos, R. IV.
Martos — Martos, S. 33
Megyeres — Mederč, S. 28
Mezőcsát — XX; 31, 32, 35, 36
Mezőkövesd 25, 37
Mezőtelegd — Tileagd, R. — 11. színes kép VI. 21, 34
Mezőtúr — V, VIII. 26, 29, 30, 33, 34, 36
Mihályfalva = Kisdisznód, Cicinădioara, Michaelsberg, R. 19
Modor — Modra, S. — I. 20
Mohács — X. 19, 23, 35
Morágy — XVI.
Mosóbánya — Băita, R. 34.
Munkács — Munkacevo SzU 19
Muraszombat — Murska Sobota, J. 19
Murány — Muránska, S. 19
Nagybánya — Baia-Mare, R. 29
Nagybár — Barul-Mare, R. 27
Nagyenyed — Aiud, R. 33
Nagyjécsa — Iecia-Mare, R. 26
Nagykunság — Gross Kumanien
Nagyküküllő m. — Kom. Nagyöküllő 19
Nagyszalonta — Salonta — R. — VII. 31
Nagyszében — Sibiu — Hermannstadt, R. 26
Nádudvar — III. 33
Nemespátró 35
Nógrád m. 25
Nyitra m. — Kom. Nyitra, S. 26
Oravica = Oravicabánya — Oraviţa, R. 19
Óraljaboldogfalva — Sântămăria-Orlea, R. 27
Pancsova — Pančevo, J. 27, 32
Panyola 32
Pápa 26
Perecke 27
Pécs 19, 23
Rév — Vad, R. — 12. színes kép

- Rimaszombat — Rimavská Sobota, S. — I. 19
Rozsnyó — Rožňava 19
Sárköz — XVI. 30, 32, 33, 35, 36, 37
Sáros m. — Kom. Sáros, S. 21, 27, 31
Sárospatak 25, 31, 34
Segesvár — Sighisoara — Schässburg 19
Siklós 33
Somogy m. 19, 26
Sümeg 19, 26
Süvéte — Šivetice, S. 25
Szabolcs m. 25
Szakcs 28
Szalonna 32
Szamosújvár — Gherla, R. 29
Szeben m. 21
Szeben = Nagyszeben, Sibiu, Hermannstadt, R. 21
Szeged — 1, színes kép, III. 19, 26
Szegvár 26
Szekszárd — VI.
Szendrő 34
Szentés 24
Szentgál 26
Szentmihály — J. 19
Szepes m. — Spišská, Zips, S. 19, 21
Szeremle 35
Székelyföld — Szeklerland — R.
Szilágy m. — Kom. Szilágy, R. 33, 34
Szimó — Zemné, S. 28
Szolnok m. 26
Tata 32
Temes m. — Com. Temes, R. 21
Tenke — Tinca, R. 33
Tihany 32
Tirnavica — Tárnávitá, R. 27
Tiszabogdány — Bohdan — R. 30
Tiszafüred — XII, XIII, XIV. 25, 29, 32, 33, 35, 36
Tiszaigar 34
Tiszanána 37
Tiszaszöllös 29
Torda m. — Kom. Torda, R.
Torda — Turda — Thorenburg, R. 25, 33
Torockó — Rimetea — Traschen, R. 19, 21
Torontál m. — Kom. Torontál 21, 26, 27
Trencsén — Trenčín, S. 20
Túrkeve 29
Túskevár 34
Udvarhely m. — Com. Udvarhely, R. 30, 32
Újbánya — Nová Baňa, S. 19

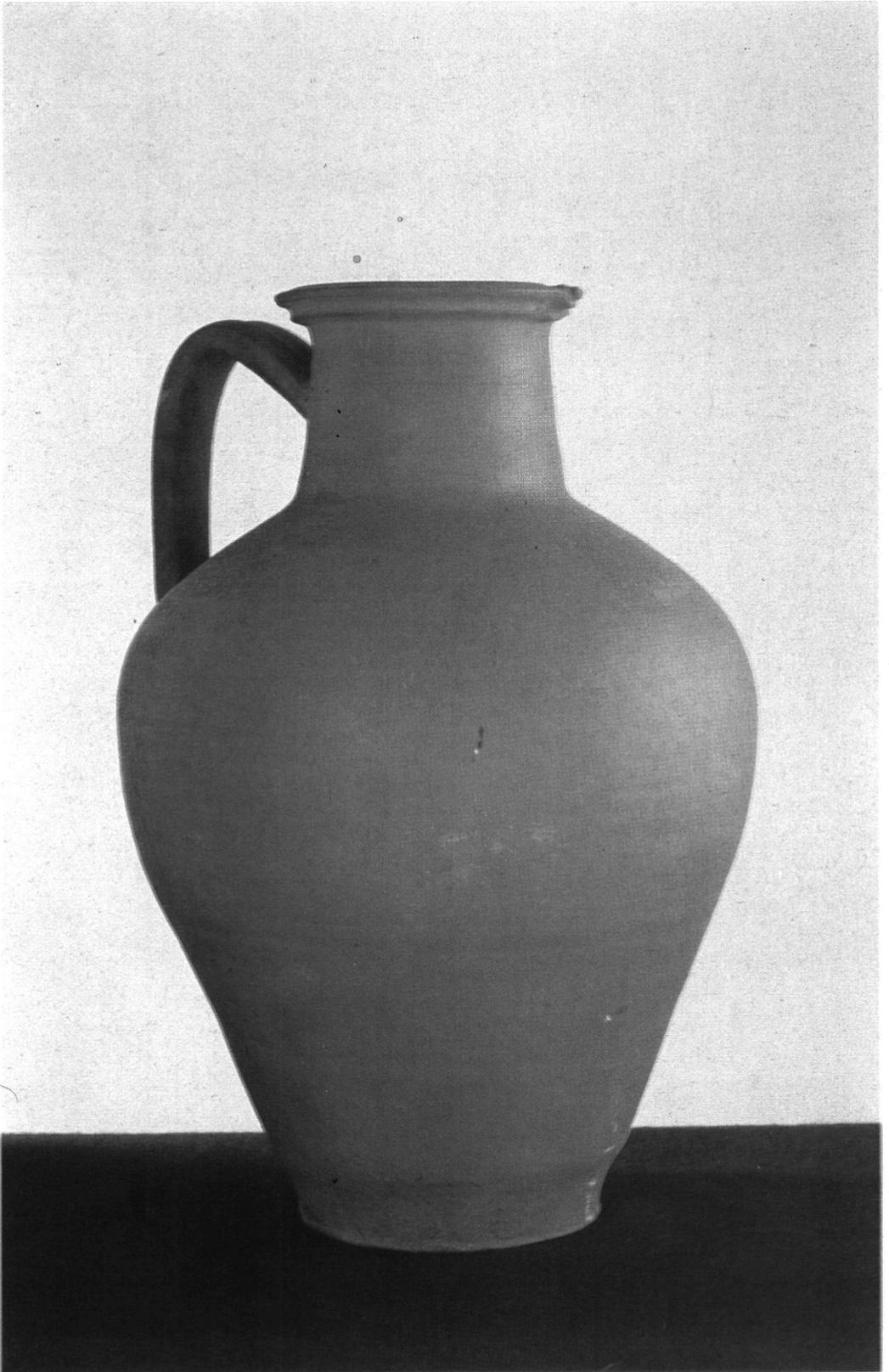
- Vajdahunyad — Hunedoara, R. 27
Vas m. — Kom. Vas. 27
Váralja 28
Városlőd 26
Velemér 35
Veszprém m. 26
Zala m. 26
Zebecke 26
Zengővárkony 35
Zilah — Zălău, R. 25, 34
Zombor — Sombor, J. 19

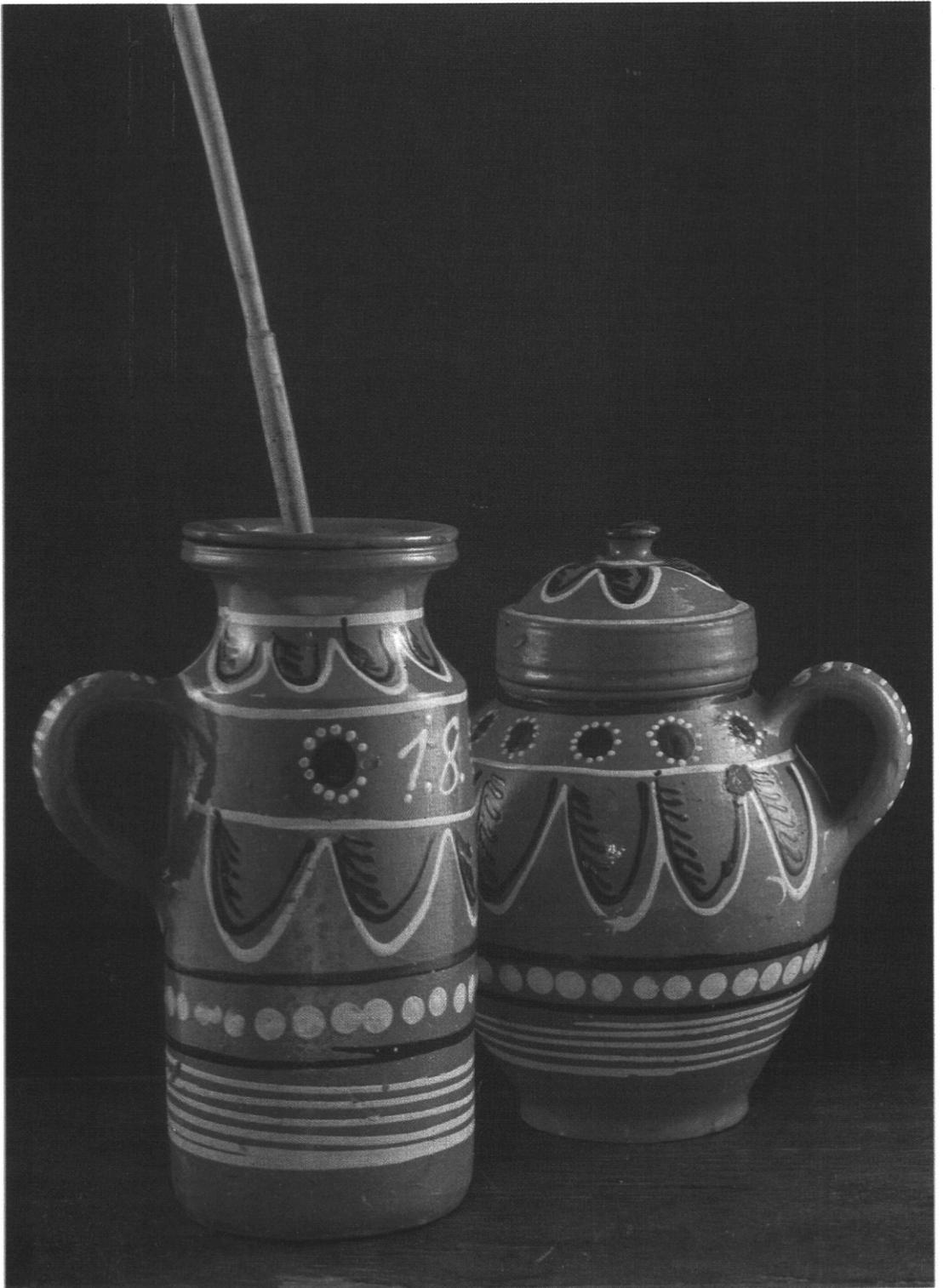
Néprajzi Múzeum Könyvtára
Fővárosi

1982 / 61

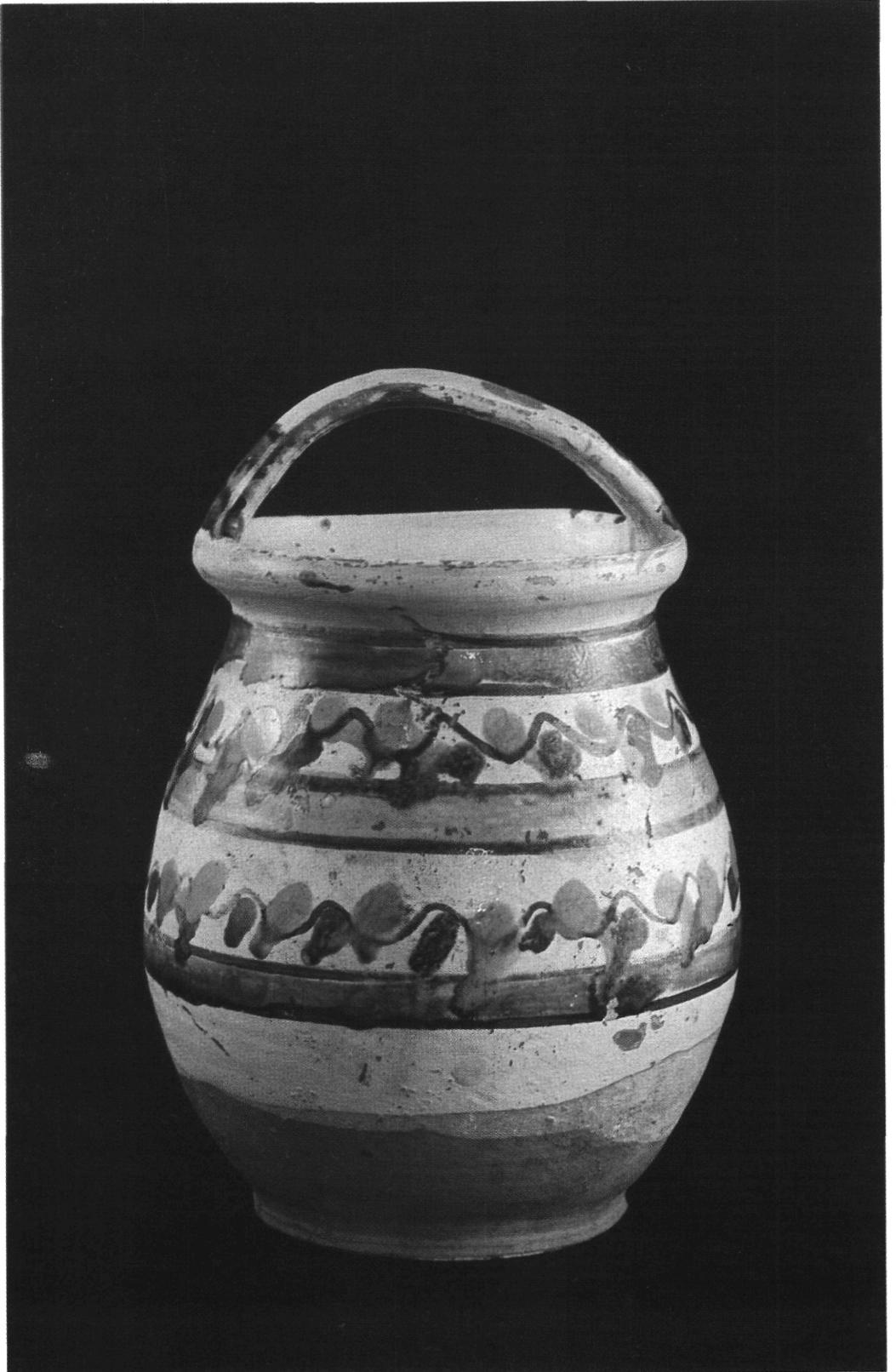
SZ.

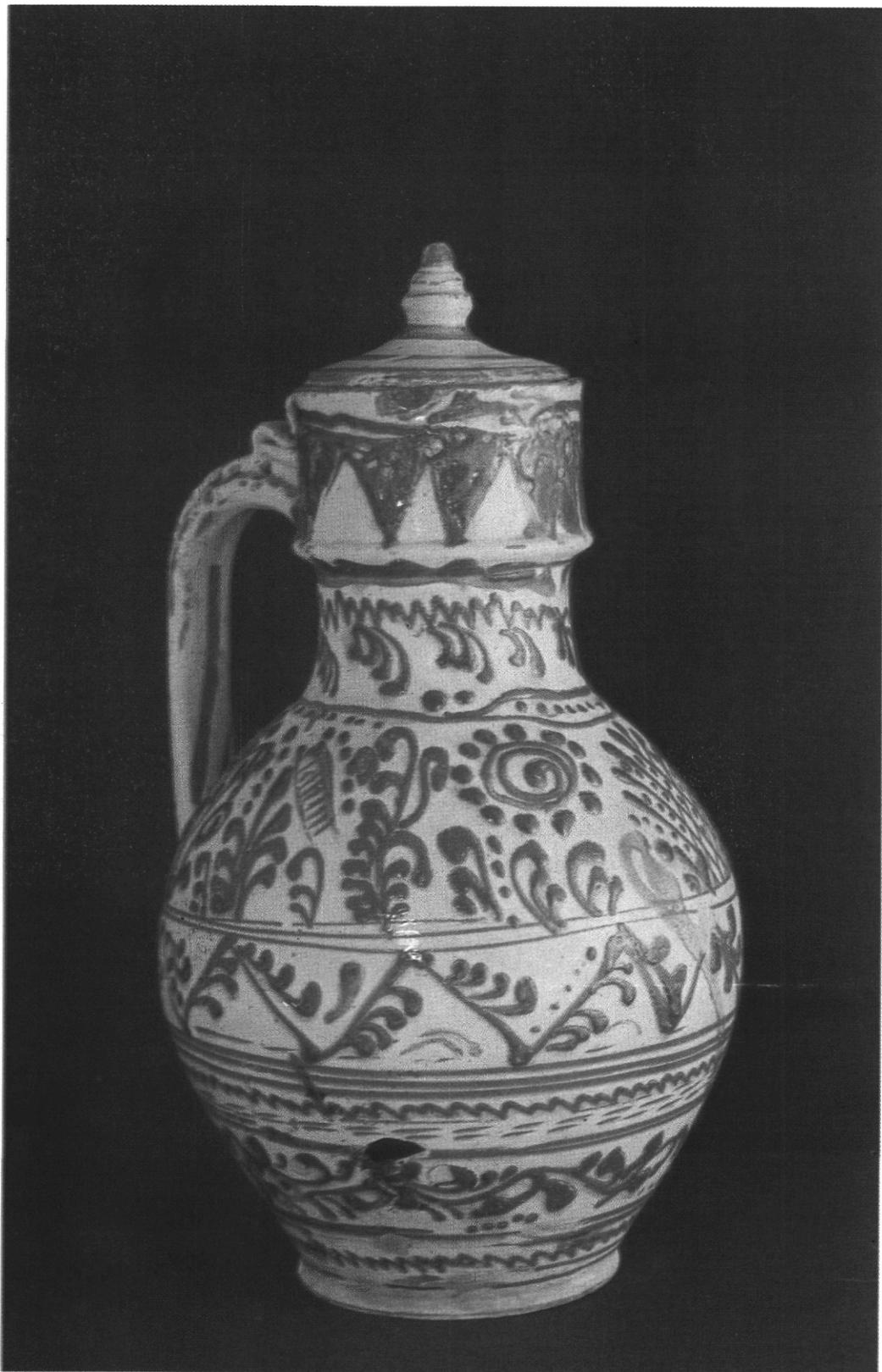

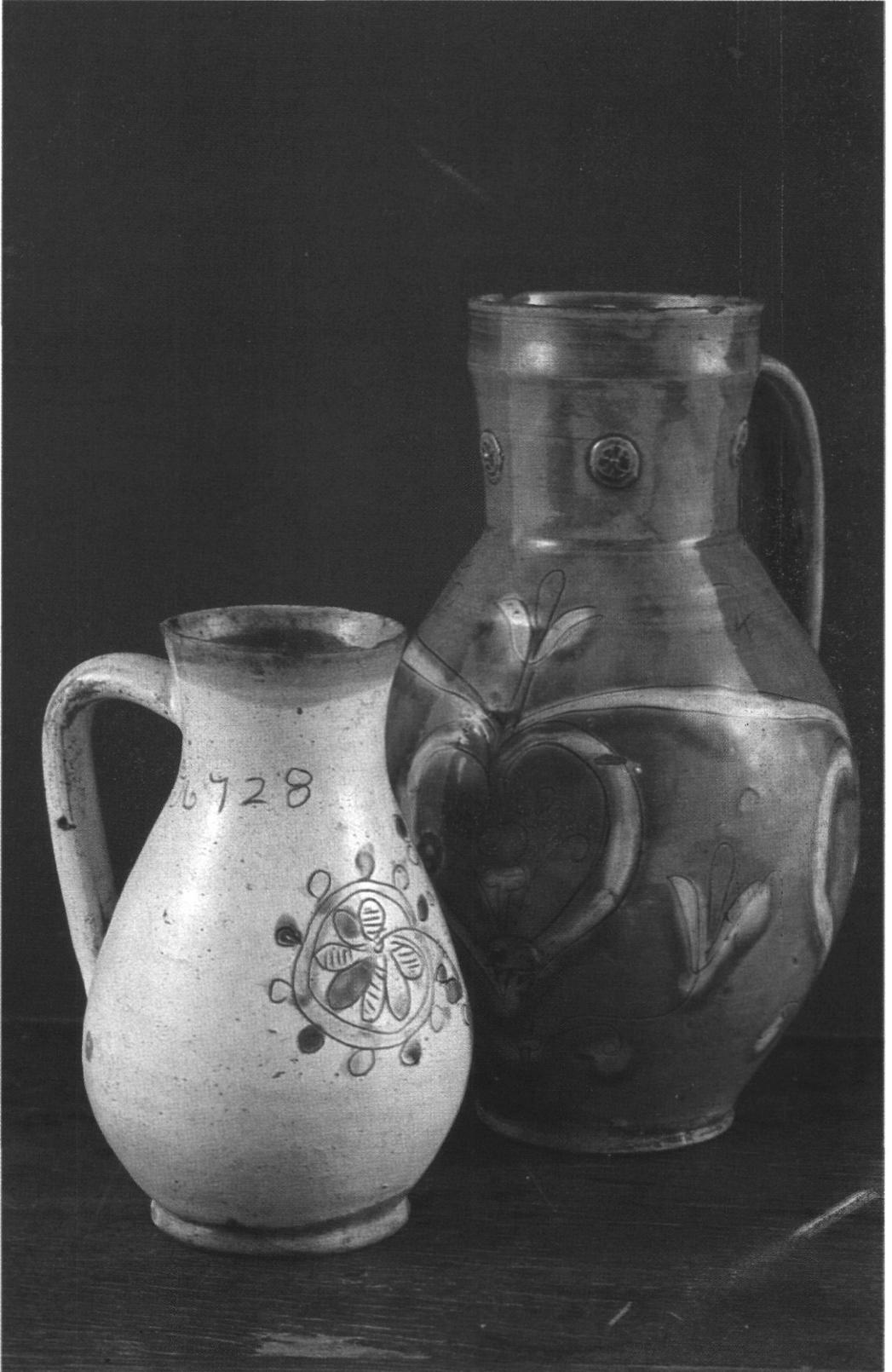

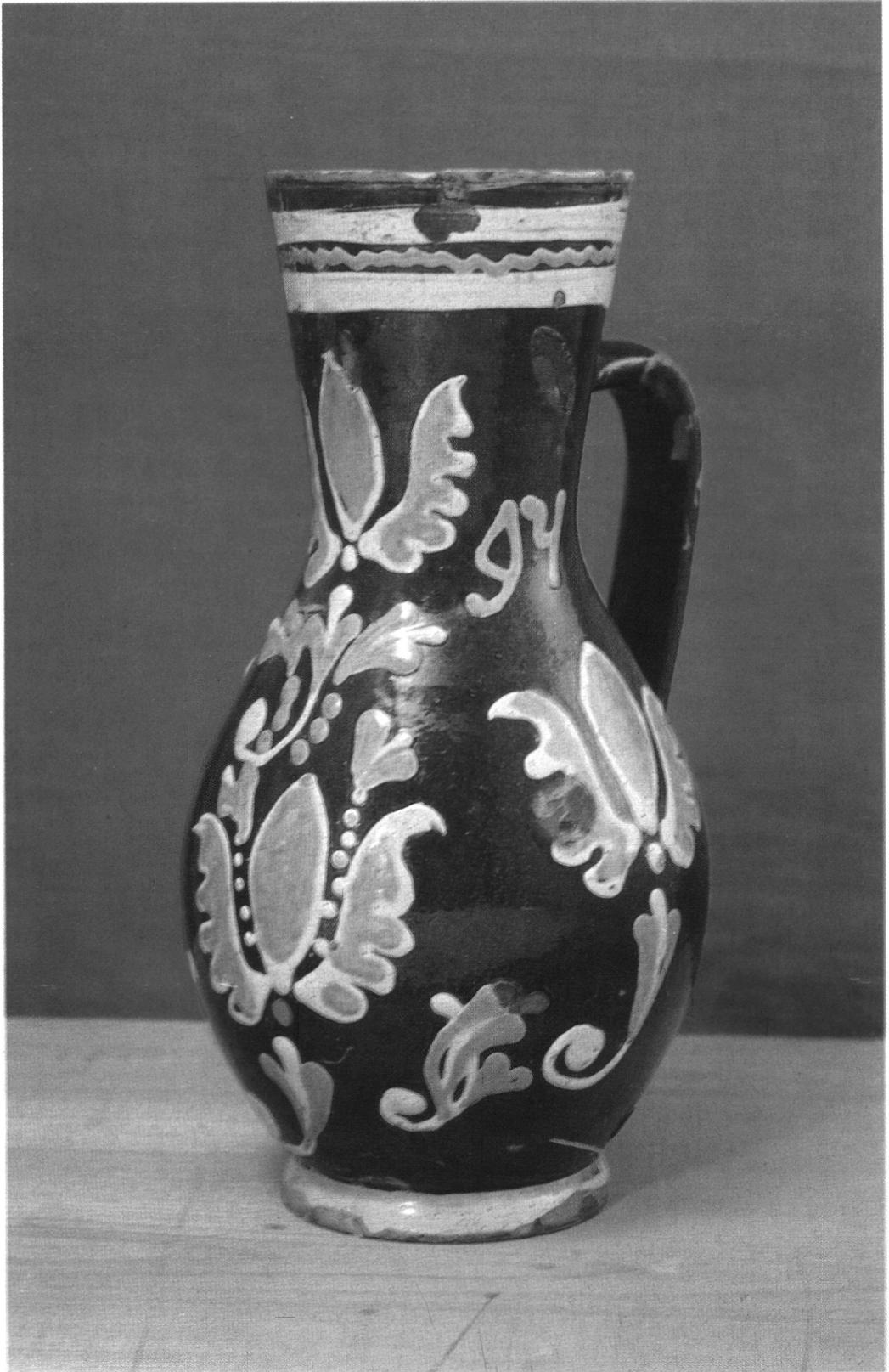

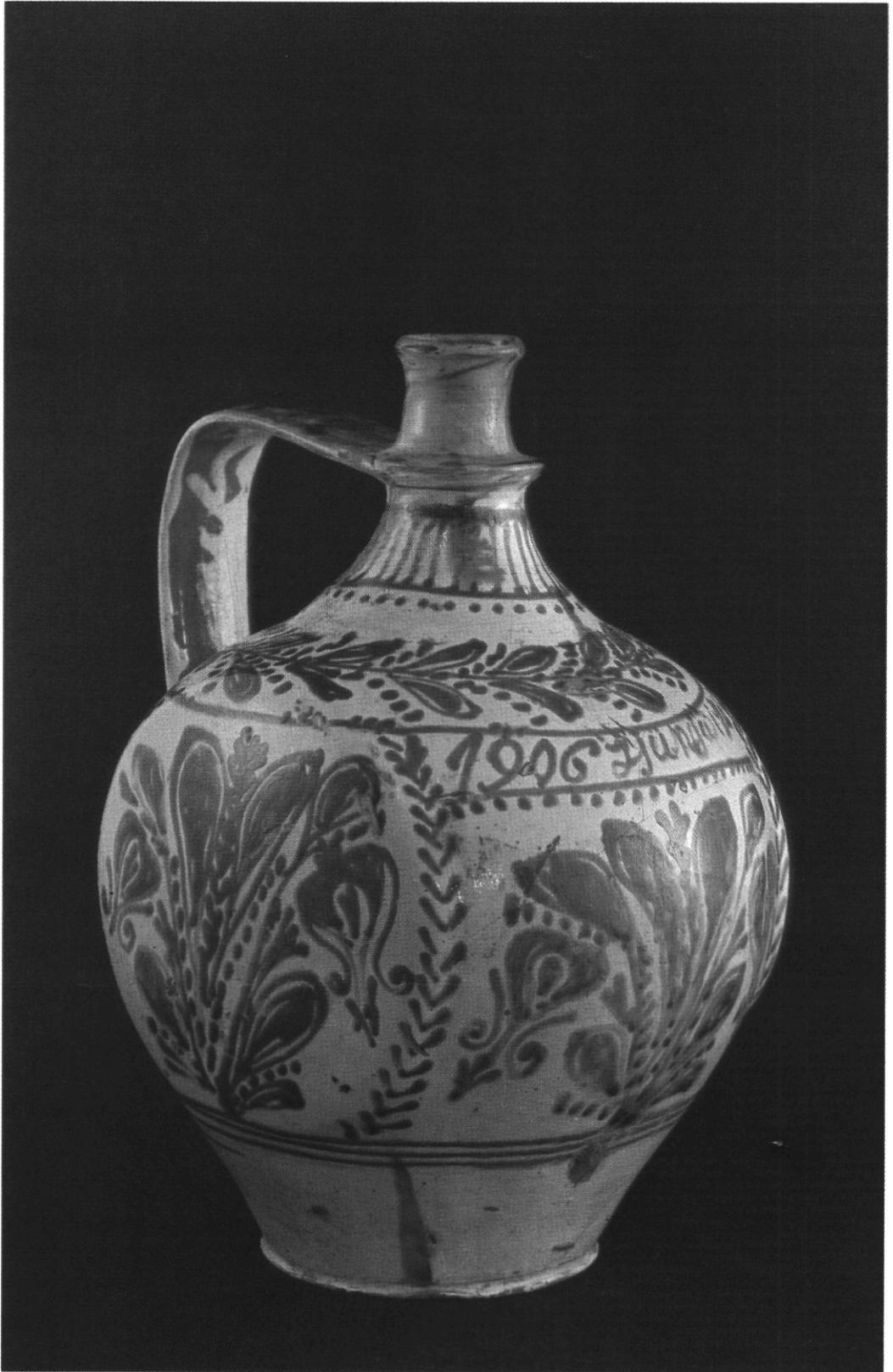

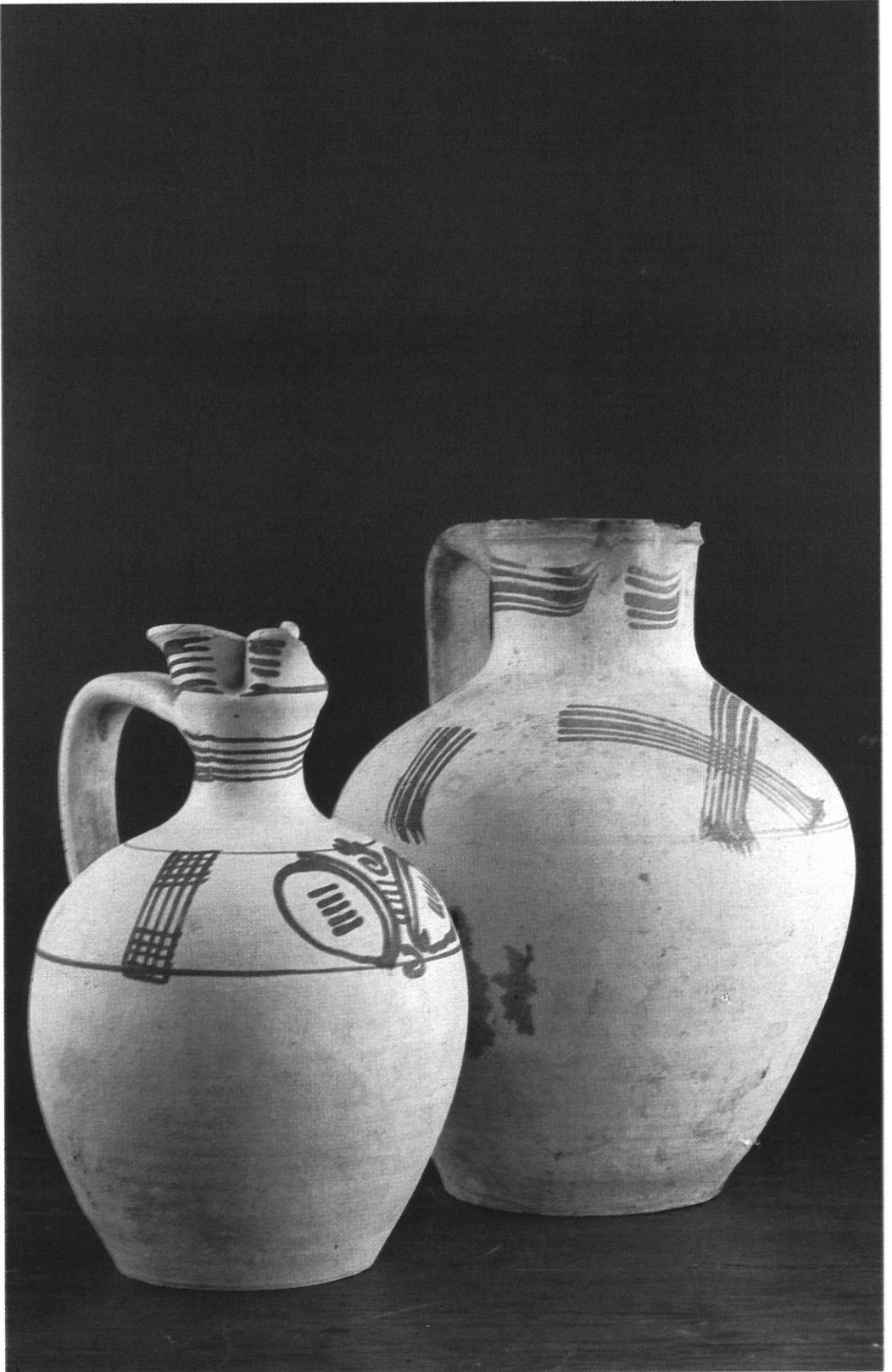

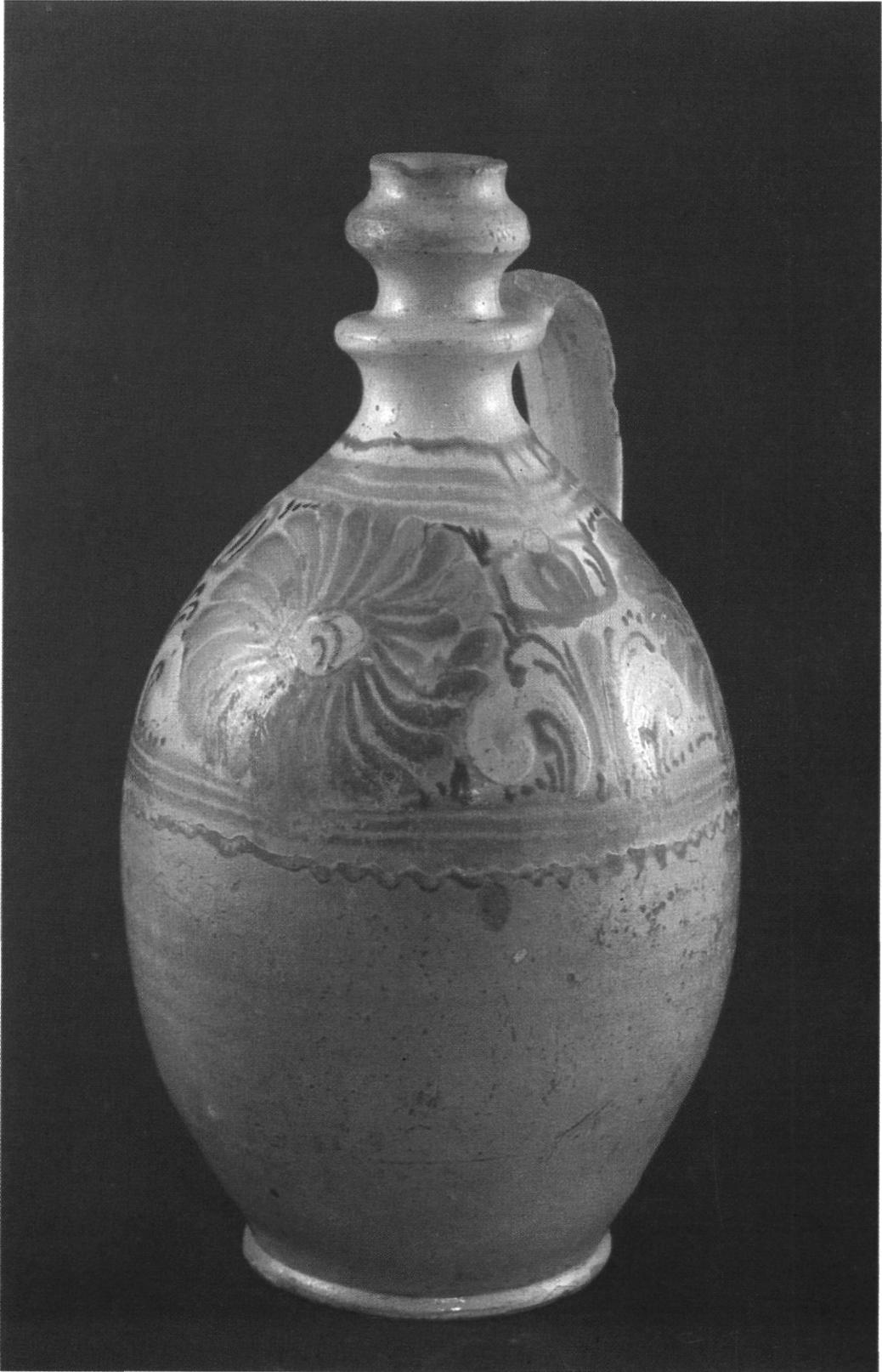

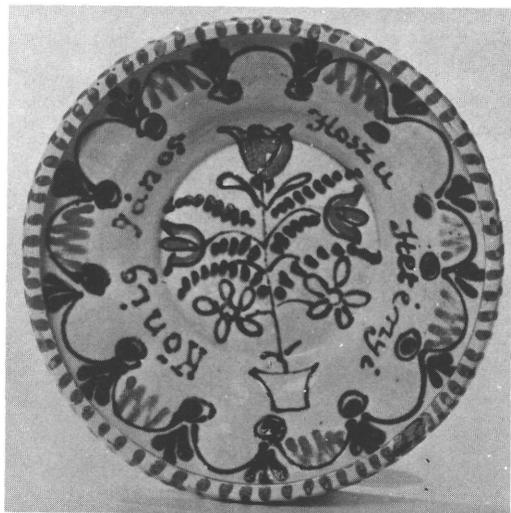

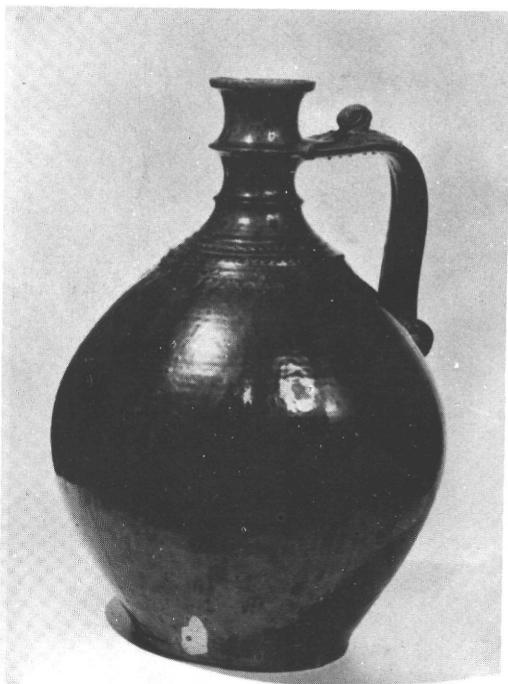

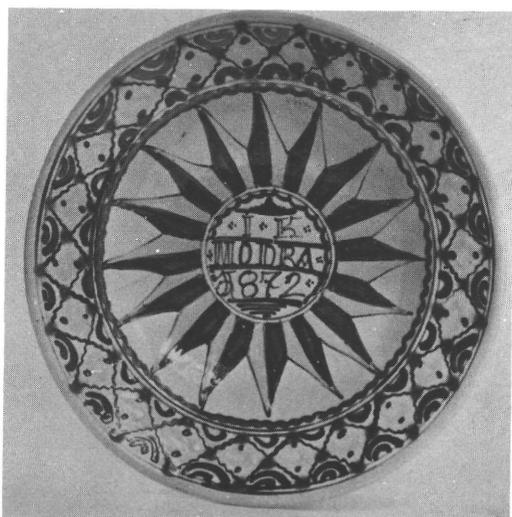

1

2

3

4

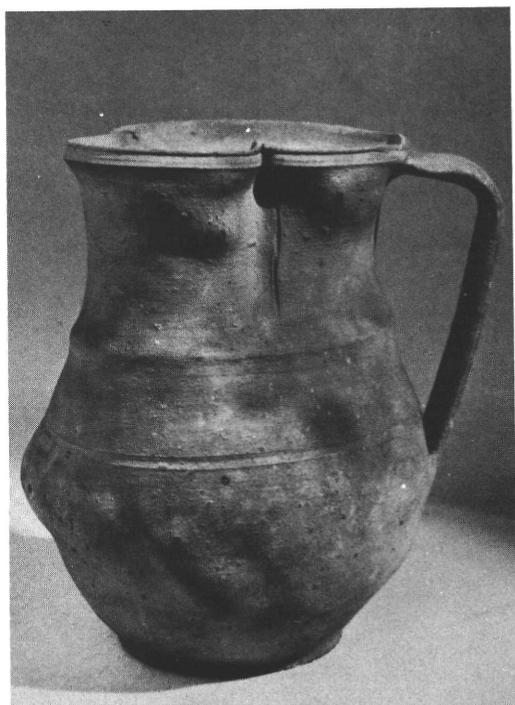
1

2

3

4

II.

1

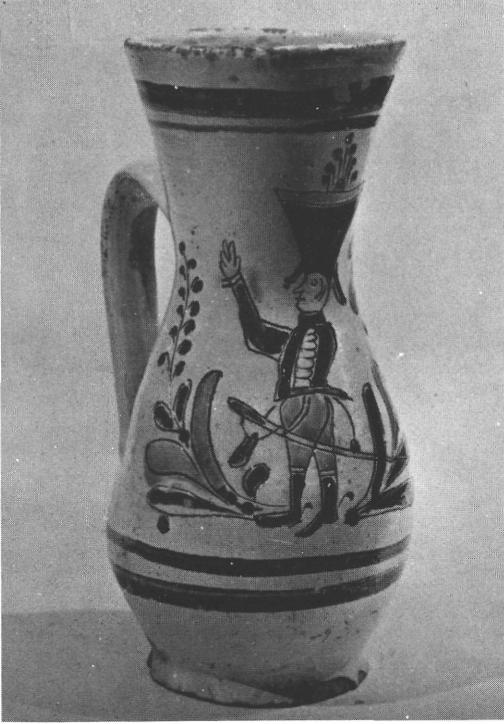
2

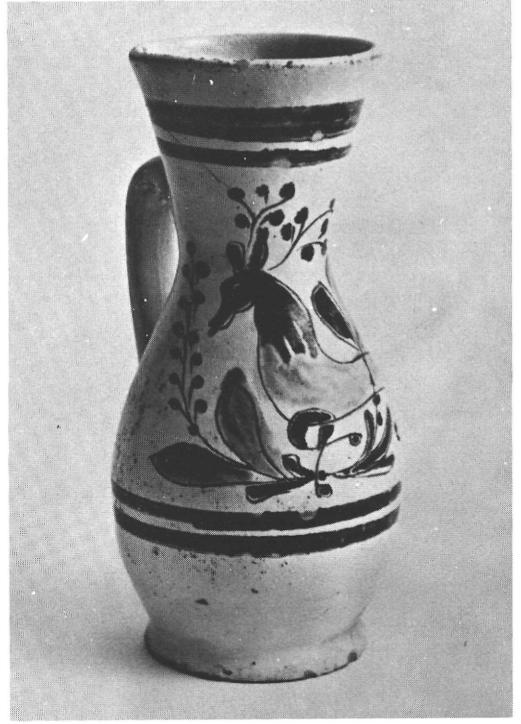
3

4

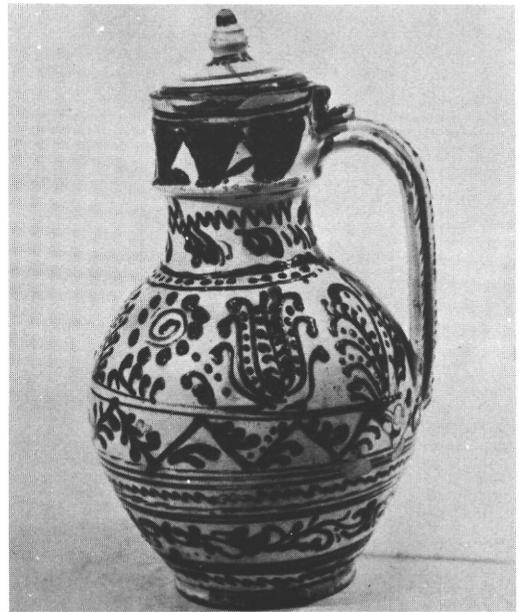
1

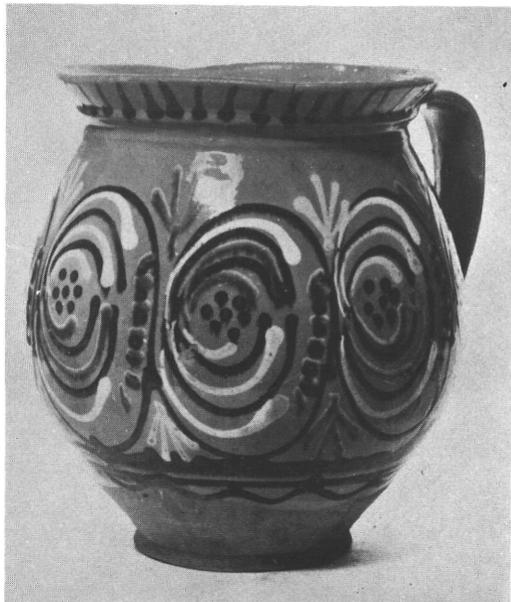
2

3

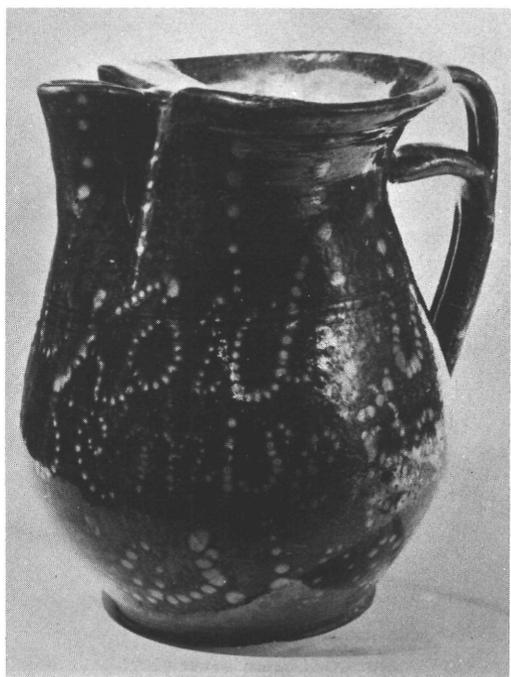
4

1

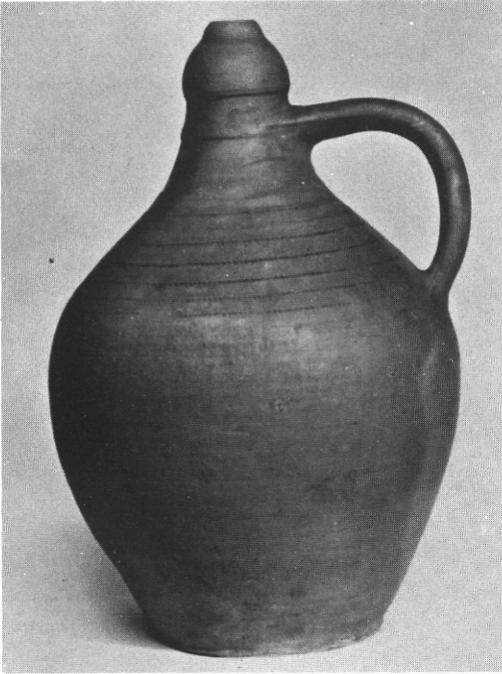
2

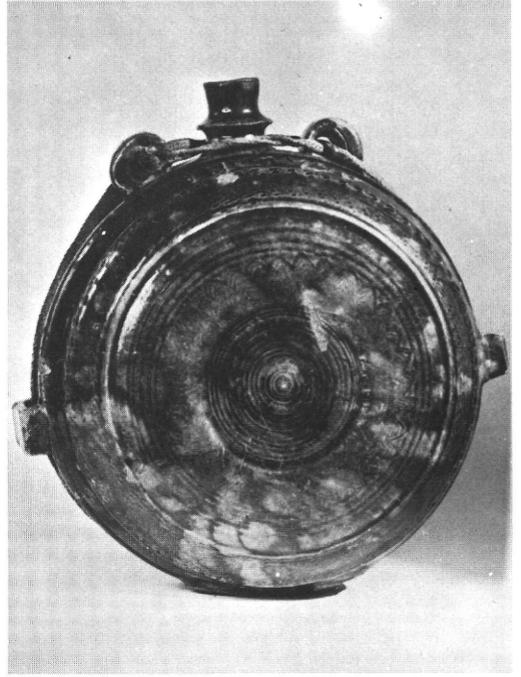
3

4

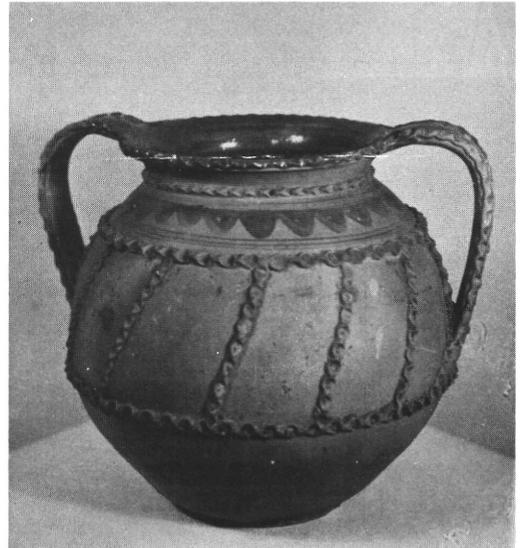
1

2

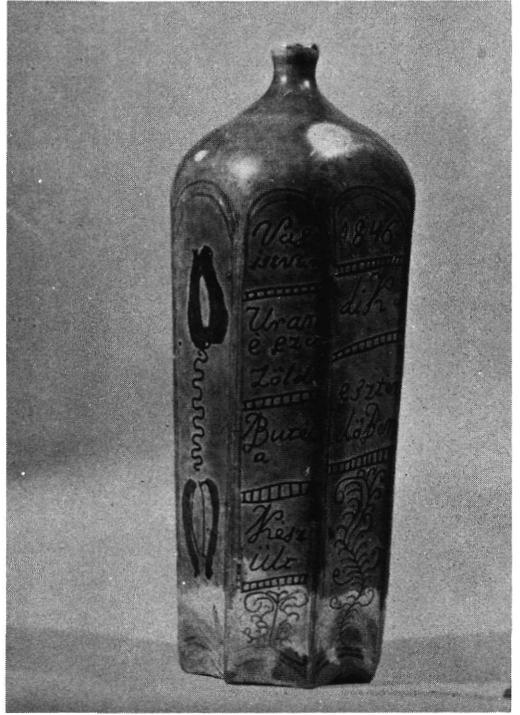
3

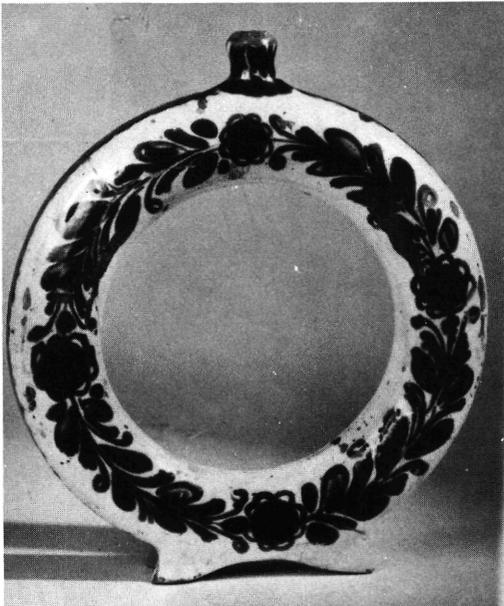
4

1

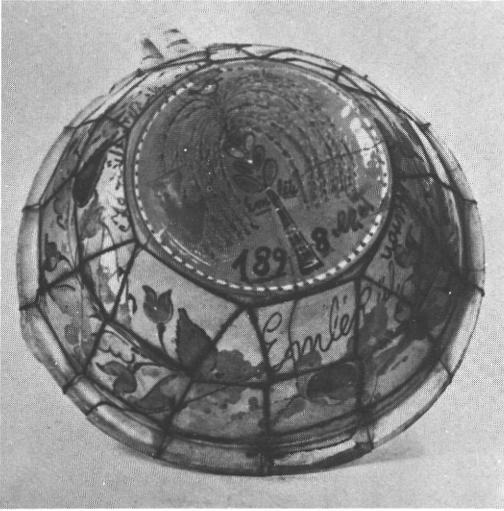
2

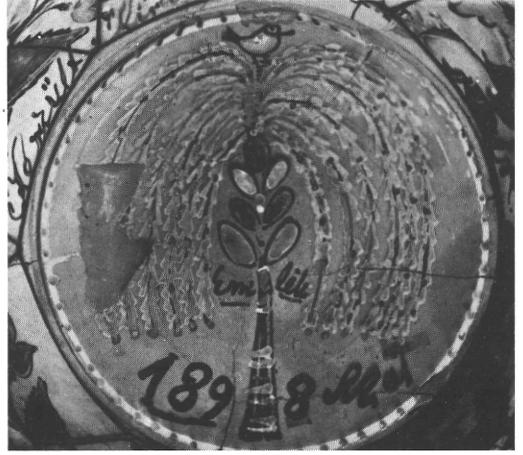
3

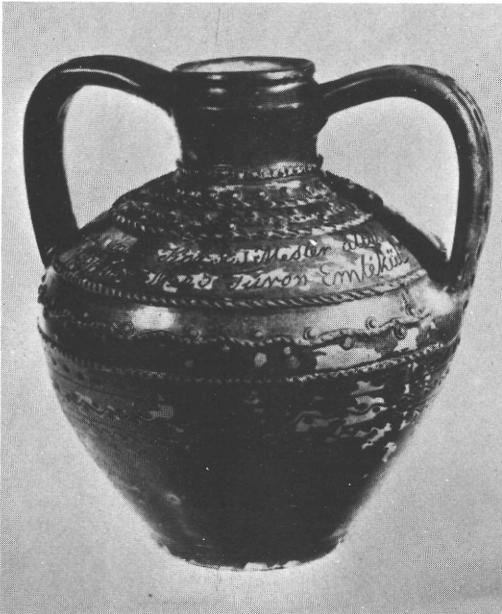
4

1

2

3

4

1

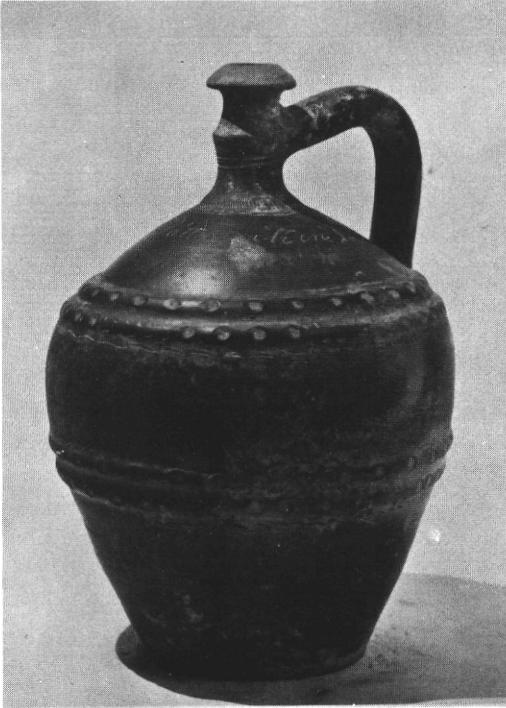
2

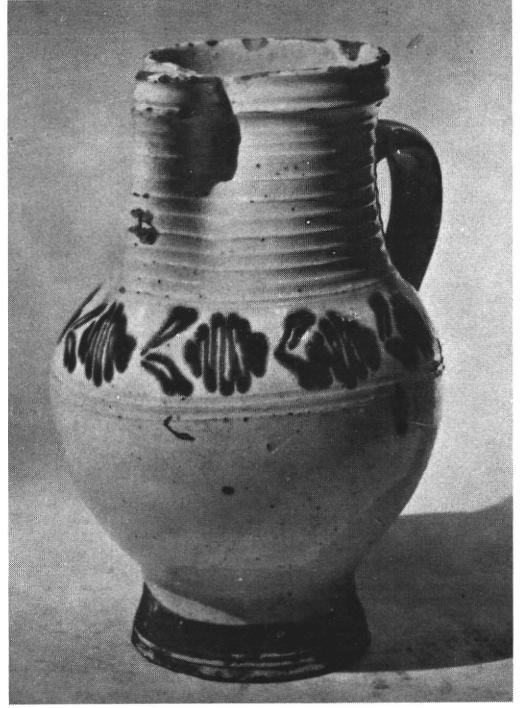
3

4

1

2

3

4

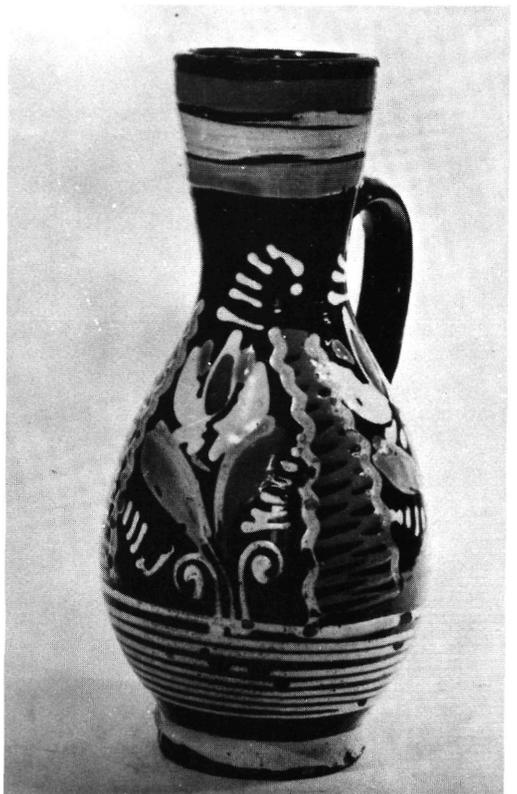
1

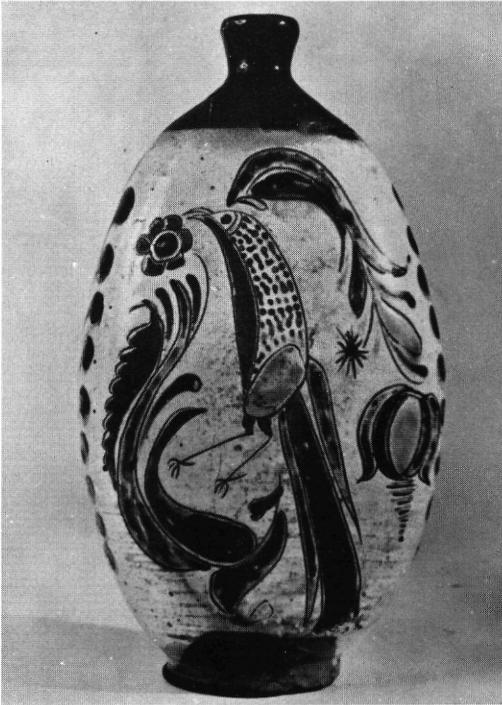
2

3

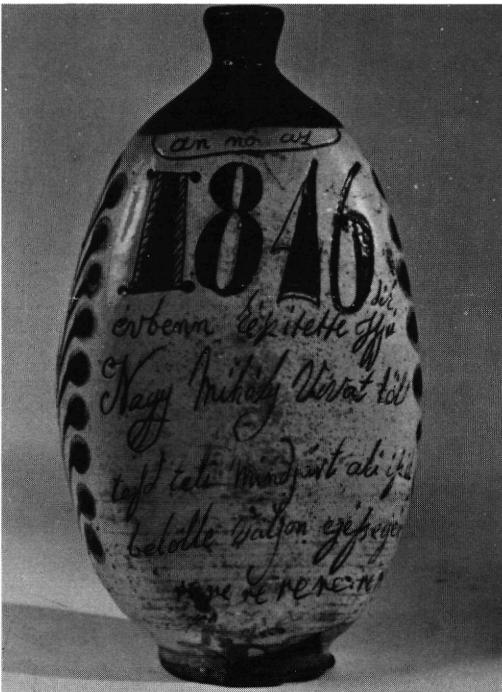
4

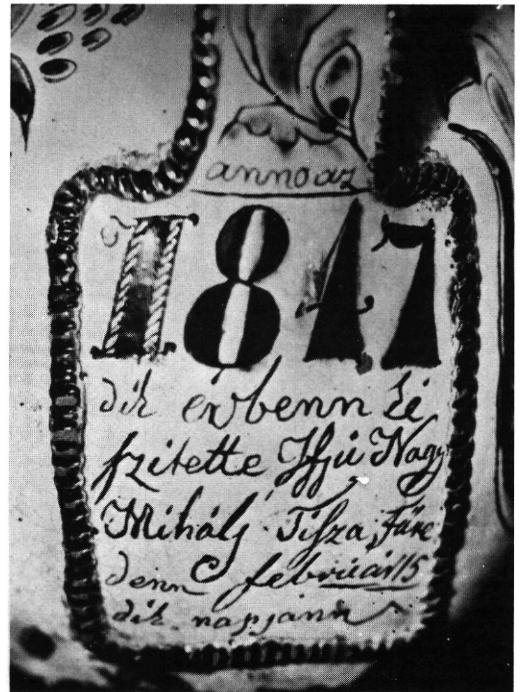
1

2

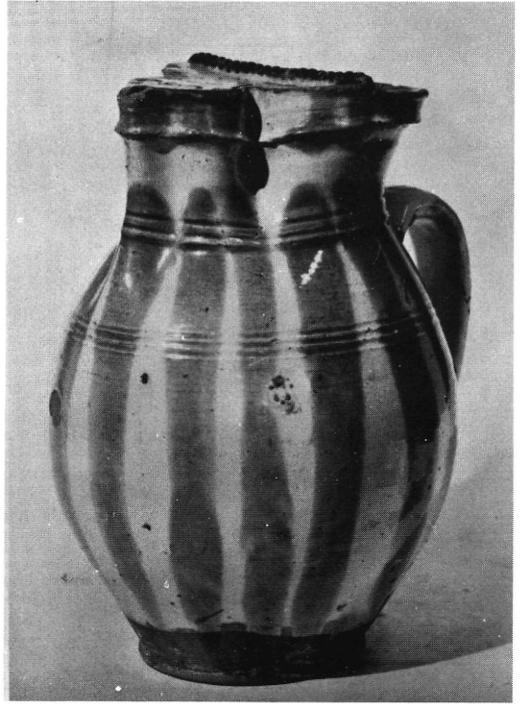
3

4

1

2

3

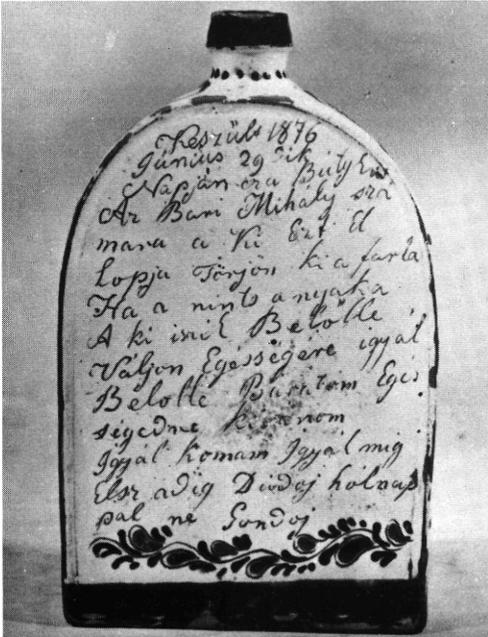
4

1

2

3

4

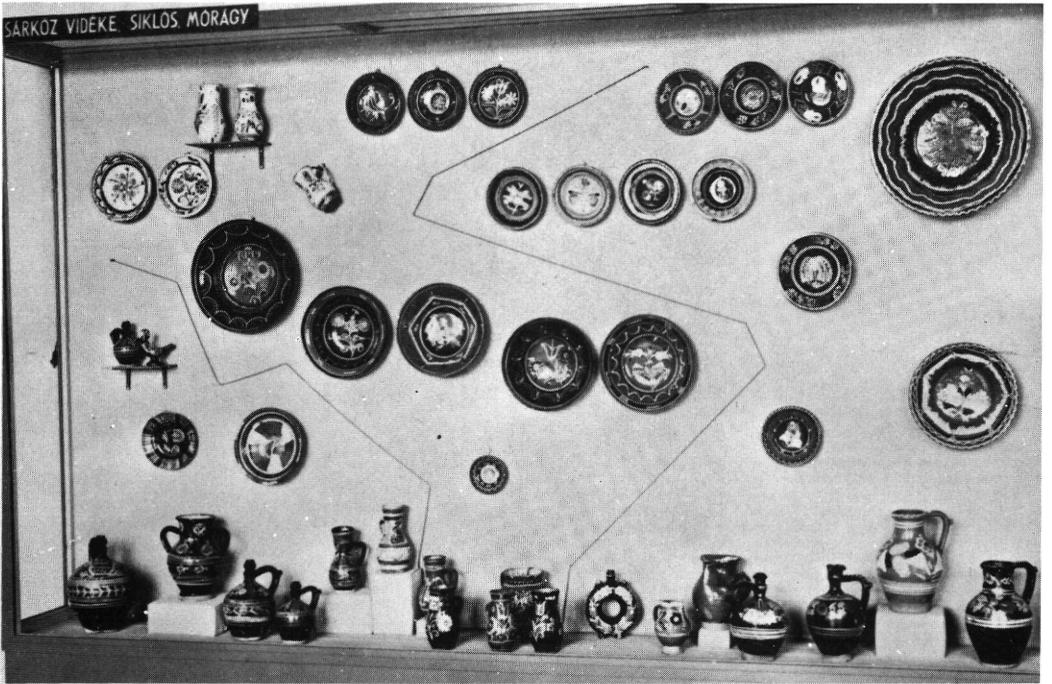

1

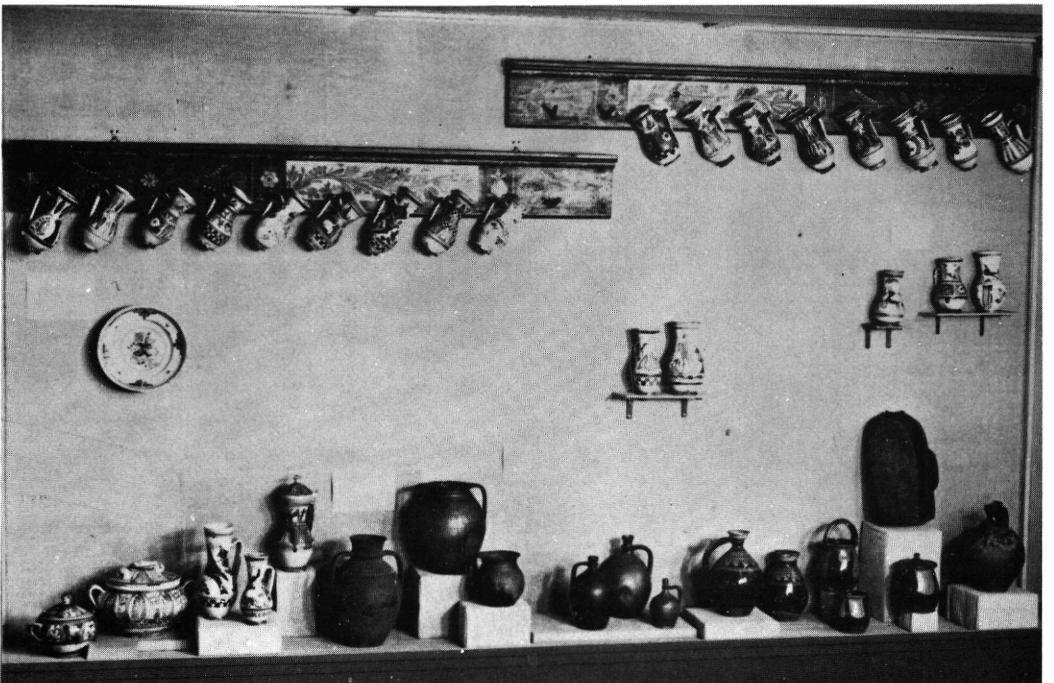

2

SARKOZ VIDEKE SIKLOS MORAGY

1

2

1

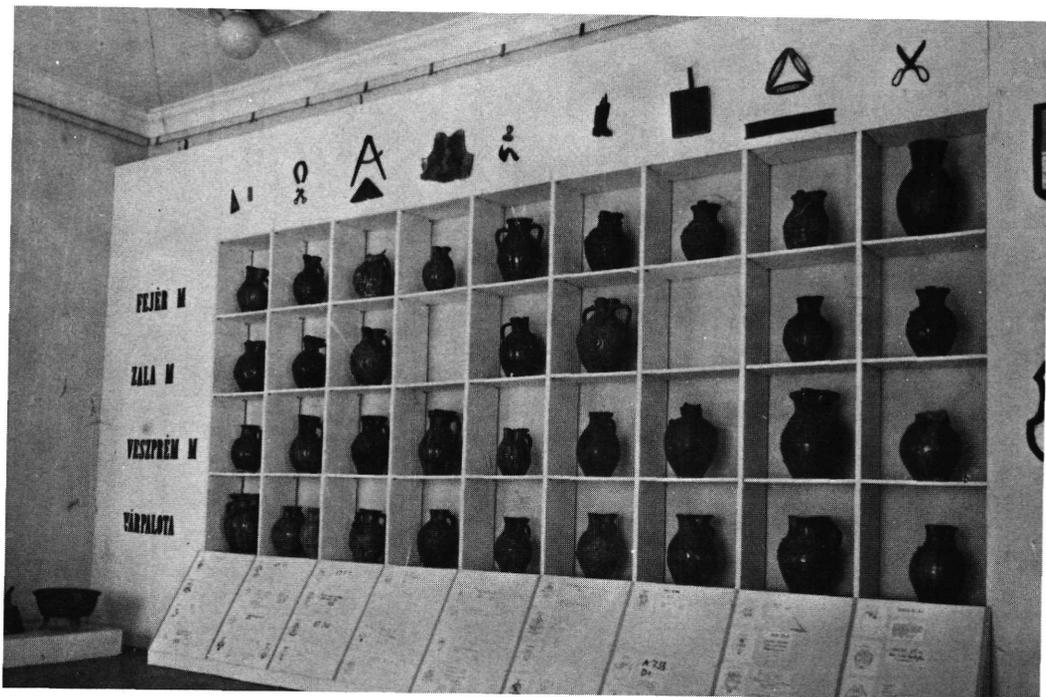
2

1

2

1

2

1

Néprajzi Múzeum
Könyvtára

